

Anni Kämäräinen ja Nicklas Koski

Verkkoreportaasin synty

Tampereen yliopisto
Tiedotusoppi
Journalistinen pro gradu -tutkielma
Toukokuu 1999

TAMPEREEN YLIOPISTO
Tiedotusopin laitos

KÄMÄRÄINEN, ANNI: **Verkkoreportaasin synty**

Kirjoittavan toimittajan näkökulma

Journalistinen pro gradu -tutkielma: Kirjallinen erittely, 102 sivua, 21 liitesivua.

Journalistinen teos, verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema*

Tiedotusoppi

Toukokuu 1999

Opinnäytetyö käsittelee verkkoreportaasia. Työhön liittyy ryhmätyönä toteutettu journalistinen teos, verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema*, jossa vastasin tekstien kirjoittamisesta. Analysoin kirjallisessa erittelyssä omaa osuuttani *Tehtaan kuoleman* teossa. Tutkimuskohteenani ovat verkkoreportaasin tekstien kirjoittamisen eri vaiheet ja ongelmat sekä verkkoreportaasin valmis teksti.

Tukeudun analyysissani verkkojournalismin, ”perinteisen” journalismin, hypertekstin ja elektronisen kirjallisuuden tutkimukseen. Pyrin myös sijoittamaan verkkoreportaasimme ja kirjallisen erittelyni uuden median tutkimuksen kenttään. Tärkeimpiä lähteitäni ovat Jakob Nielsenin (1995, 1997, 1999) tietoverkkoa ja hypertekstiä käsittelevät artikkelit ja kirjat sekä mm. Päivi Kuusiston ja Mika Pippurin (1998) verkkojournalismia tarkasteleva tutkimus. Reportaasin piirteitä analysoin Jo Bech-Karlsenin (1986, 1995) kirjojen pohjalta. Vuorovaikutteisuutta käsitellessäni käytän pääasiassa Espen Aarsethin (1997) ja Andy Cameronin (1995) pohdintoja.

Tutkin verkkoreportaasissamme ja kirjallisessa erittelyssäni, mitä voisi olla elämyksellinen, kiinnostava ja samalla informatiivinen journalistinen teksti verkossa. Varsinkin suomalaiset verkkojulkaisut tarjoavat nykyisin pääasiassa lehtijournalismin tapaan toimitettuja juttuja. Painettuun lehteen kirjoitettu aineisto ei kuitenkaan ole verkkojulkaisussa parhaimmillaan, sillä verkossa silmäily on korostunut lukutapa. Verkoissa liikkuva yleisö on kärsimätöntä ja ruudulta lukeminen raskasta. Pitkiä tekstimassoja pidetäänkin jopa pahimpana verkkojournalismia vaivaavana pulmana.

Pyrin löytämään vaihtoehtoja raskaille tekstimassoille ja tutkimaan, mitä nämä vaihtoehdot toimittajalle ja lukijalle merkitsevät. Verkkoreportaasimme *Tehtaan kuolema* on yksi mahdollinen vastaus näihin kysymyksiin. Journalistinen sisältö voi yhdistyä hypermediaan, ei-lineaarisuuteen ja vuorovaikutteisuuteen elämyksiä luovalla tavalla.

Journalistisen tekstin kirjoittaminen vuorovaikutteisuutta hyödyntävään, ei-lineaariseen hypermediateokseen on kuitenkin haastava tehtävä. Verkkoreportaasin toimittaja joutuu pohtimaan niin reportaasin ominaisuuksia, juonta kuin tekstinsä rakennettakin uudella, varsinkin lehtijournalismista poikkeavalla tavalla. Teoksen selkeä jako elämyksiä tarjoavaan osaan ja tietoa tarjoavaan osaan oli hyvä ratkaisu *Tehtaan kuolemassa*. Hyödynsin tekstissä myös runomuotoisuutta ja tajunnanvirtaa. Näin teksti tiivistyi riittävän lyhyeksi ja se voitiin muokata ei-lineaariseen, vuorovaikutteiseen muotoon.

ASIASANAT: VERKKOJOURNALISMI, VERKKOREPORTAASI, REPORTAASI,
TEHTAAN KUOLEMA, INTERNET

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

KOSKI, NICKLAS: **Verkkoreportaasin synty**

Osa II: Taittajan näkökulma

Journalistinen pro gradu -tutkielma: Kirjallinen erittely, 72 sivua,
3 liitettä. Journalistinen teos, verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema*

Tiedotusoppi

Toukokuu 1999

Tutkielma käsittelee verkkoreportaasin tekemistä taittajan näkökulmasta katsottuna.

Esimerkkitapauksena tarkastellaan *Tehtaan kuolema*

-verkkoreportaasia ja sen vaiheita ja lisäksi analysoidaan lyhyesti myös muita suomalaisia verkkoreportaaseja.

Tehtaan kuolema on opinnäytetyöni journalistinen teos. Se syntyi ryhmätyönä Elektronisen kuvajournalismin maisteriohjelmassa 1998–1999. Reportaasin graafinen suunnittelu ja kokoaminen olivat pääasiallisia tehtäviäni.

Tehtaan kuoleman tavoitteena oli löytää uusi ilmaisun muoto reportaasille verkossa. Yhdistimme lukemiseen vuorovaikutteisuuden, jolloin jokainen lukija/katsoja saa yksilöllisen kokemuksen. Reportaasi koostuu useista kohtauksista, joissa jokaisessa kerrotaan ensin pieni lineaarinen tarina. Kohtaukset päättyvät symboliseen koneeseen, jota käyttämällä voi lukea lisää. Samalla voi säätää koneen äänen rytmiä, ryhtyä koneenkäyttäjäksi ja tehtaan työläiseksi.

Reportaasi sijoittuu journalismin ja mediataiteen välimaastoon. Analyysissa vertailen verkkoreportaasin tyylikeinoja elokuvan ja erityisesti Neuvostoliiton montaasikoulukunnan tyylikeinoin. Tukeudun mm. elokuvaohjaaja Sergei Eisensteinin ajatuksiin.

Reportaasin kokoamisessa käytetyt tekniset ratkaisut ovat tärkeitä, koska verkossa tekniikka rajoittaa huomattavasti ilmaisun vapautta. Käsittelen tutkielmassani myös näitä rajoittavia tekijöitä. Reportaasi on koottu Macromedian Flash 3 -ohjelmalla.

Aikaisempia verkkoteoksiani ovat kauneusleikkauksesta kertova *150 000 mk/kg* ja Berliinin idästä ja lännestä kertova *Berlin S+U*. *Tehtaan kuolemassa* pystyin hyödyntämään niissä saatuja kokemuksia.

ASIASANAT: VERKKOREPORTAASI, REPORTAASI, MULTIMEDIA, TEHTAAN KUOLEMA, INTERNET, FLASH

Esipuhe

Verkkoreportaasi on journalistinen teos, jossa yhdistyvät reportaasille ominaiset piirteet ja ainoastaan tietoverkossa mahdolliset ominaisuudet, joista tärkein on vuorovaikutteisuus. Verkkoreportaasi on medioiden synteesi, jossa tietoverkon mahdollisuudet, painettu lehti, televisio, radio ja jopa elokuva sulautuvat yhdeksi uudeksi ilmaisumuodoksi.

Haluamme tutkia reportaasin avulla verkkojournalismia, sen mahdollisuuksia ja ongelmia. Pyrimme myös kehittämään uusia, verkon erityispiirteitä hyödyntäviä ilmaisukeinoja, joita esimerkiksi nykyiset suomalaiset verkkolehdet kaipaavat kipeästi. Pelkkä painettuun lehteen kirjoitetun aineiston siirtäminen verkkojulkaisuun ei riitä.

Näiden kansien sisällä on kaksi erillistä tutkielmaa, jotka molemmat ovat osa verkkoreportaasia käsittelevästä opinnäytetyöstä. Toinen, aivan yhtä tärkeä osa on journalistinen teos *Tehtaan kuolema*. Tutkielmat ovat samalla myös osa laajempaa kokonaisuutta, sillä verkkoreportaasi *Tehtaan kuoleman* takana on neljän hengen työryhmä. Verkkoreportaasimme tekstit kirjoitti Anni Kämäräinen, valokuvaajina olivat Nicklas Koski ja Anni Kämäräinen, videokuvaajana ja leikkaajana oli Suvi Vesalainen. Heini Kettunen vastasi äänistä. Ohjelmoinnin, graafisen suunnittelun sekä lopullisen äänimaailman teki Nicklas Koski. Kaikki osallistuivat käsikirjoituksen tekemiseen. Jokainen ryhmän jäsen käsittelee tutkielmassaan samaa journalistista teosta kukin omasta näkökulmastaan. Lisäksi tutkimme myös muita, lähinnä verkkoreportaaseiksi luettavia verkkoteoksia.

Näissä kansissa olevat tutkielmat valmistuivat keväällä 1999. Anni Kämäräinen käsittelee kirjallisessa erittelyssään journalistisen tekstin asemaa verkkoreportaasissa sekä *Tehtaan kuoleman* tekstin kirjoitusprosessia. Hän pohtii, mitä verkkoreportaasin teksti toimittajalle ja lukijalle oikeastaan tarkoittaa. Nicklas Koski puolestaan käsittelee verkkoreportaasin taittoa, graafista ulkoasua sekä teknistä toteutusta. Hän kirjoittaa reportaasin tekemisprosessista taittajan näkökulmasta

katsottuna. Tutkielmissa on päällekkäisyyksiä, joten toivomme lukijalta kärsivällisyyttä. Mielestämme kaksi erillistä osaa on kuitenkin samalla myös hyvä ratkaisu, sillä näin lukijalle tarjoutuu konkreettinen tilaisuus tarkastella kahta erilaista näkemystä verkkoreportaasin teosta.

Opinnäytetyömme on syntynyt Tampereen yliopiston, Jyväskylän yliopiston ja Taideteollisen korkeakoulun 1997–1999 järjestämässä Elektronisen kuvajournalismin maisteriohjelmassa. Aloitimme verkkoreportaasin tekemisen syksyllä 1998 ja saimme sen valmiiksi huhtikuussa 1999. *Tehtaan kuolema* julkaistiin Telia InfoMedian Sirkus.com -verkkopalvelussa. Reportaasin tekemiseen saimme tukea Suomen kulttuurirahastolta ja Tampereen yliopistolta.

Tehtaan kuolema kertoo vanhoista tehtaista ja niissä viihtyvistä ihmisistä. Nämä tehtaot eivät tuota enää tavaraa, mutta ne ovat edelleen oleellinen osa kaupunkilaisten elämää. Ne ovat työtiloja, harrastuspaikkoja ja samalla konkreettinen dokumentti kaupungin historiasta.

Verkkoreportaasimme kohteina ovat vanha leipomo Tanssisali Lutakko Jyväskylässä, Pyynikin Panimo Tampereella ja köysitehdas Manilla Turussa. Ne ovat tärkeitä rakennuksia varsinkin pienyrittäjille, taiteilijoille ja nuorille. Halpojen vuokrien ja toimivien työtilojen vuoksi niistä on muodostunut vapaan, omaehtoisen kulttuurin keskuksia. Silti päättäjät ovat määränneet rakennukset purettaviksi. Nämä vanhat tehtaot edustavat samalla muitakin saman kohtalon uhkaamia rakennuksia Suomessa. Ne edustavat rakennuksia, joiden arvoa ei voi mitata rahassa eikä arkkitehtonisen merkittävyyden perusteella.

Tehtaan kuolema sijoittuu journalismin ja mediataiteen välimaastoon. Tämä aiheuttaa tiettyjä ongelmia. Kun teoksessa on piirteitä molemmista maailmoista, sitä on vaikea lokeroida johonkin tiettyyn kategoriaan. Tällainen journalismin ja taiteen rajamailla liikkuva työ ei ole helppo teos tekijöilleen eikä varsinkaan julkaisijoilleen ja lukijoilleen. Toisille teos on liian journalistinen, toisille liian taiteellinen.

Ongelmia aiheutti myös valitsemamme väline. Verkossa ei voida täysin hyödyntää tekniikan tarjoamia mahdollisuuksia, sillä aina on

otettava huomioon heikoin linkki, hidas modeemi. Olemme siis tavallaan jakelukanavamme vankeja.

Miksi tällainen teos sitten kannattaa tehdä verkkoon?

Verkko merkitsee välineenä samalla sekä rajoituksia että mahdollisuuksia. Tehtaan kuolema on nimenomaan verkkoreportaasi, koska verkko tarjoaa mahdollisuuden kokeilla vuorovaikutteisuutta osana reportaasia.

Verkko on myös kiinnostava jakelukanava. Vaikka verkkoreportaasi on kallis toteuttaa, ovat jakelukustannukset nimelliset. Verkon kautta saamme myös maailmalaajuisen peiton ja suuren potentiaalisen yleisön. Juuri tästä syystä teimme *Tehtaan kuolemasta* myös englanninkielisen version.

Verkkoreportaasi soveltuu huonosti nopeaan tuotantotahtiin. Se vaatii suuren tuotantotiimin ja eri alojen erikoisosaamista, riippuen siitä minkälainen reportaasista tulee. On siis hyvin ymmärrettävää, että nykyisissä suomalaisissa verkkojulkaisuissa ei verkkoreportaaseja juuri ole pystytty tuottamaan.

Opinnäytetyö oli erinomainen tilaisuus tutkia verkkoreportaasin mahdollisuuksia ja ongelmia. Toivomme, että Tehtaan kuolema ja kirjoittamamme tutkielmat herättävät ajatuksia ja voivat olla jopa avuksi verkkojournalismin uusia ilmaisumuotoja etsittäessä.

Tampereella 14. toukokuuta

Anni Kämäräinen

Nicklas Koski

Tehtaan kuolema löytyy verkosta seuraavista osoitteista:

www.nicklaskoski.com/tehdas/

www.uta.fi/laitokset/tiedotus/ekj/tehdas/

Sisällysluettelo

Osa I: Kirjoittavan toimittajan näkökulma

1. Johdanto	12
2. Uusi media	16
2.1 Uuden median tutkimus	16
2.2 "Uuden" ja "vanhan" median määrittelyä	18
2.3 Verkkajulkaisut	22
2.4 Verkkoreportaasi <i>Tehtaan kuolema</i> uudessa mediassa	24
3. Keskeisten käsitteiden määrittelyä	27
3.1 Hypertekstin määrittelyä	27
3.1.1 Hypertekstiä, hypermediaa vai multimediaa?	29
3.1.2 <i>Tehtaan kuoleman</i> muoto	31
3.2 Lineaarisuus, multilineaarisuus ja epälineaarisuus	32
3.3 Interaktiivisuus eli vuorovaikutteisuus	34
4. Tyyliä ja verkkoreportaasi	37
4.1 Hyperreportaasi, webreportaasi, verkkoreportaasi?	37
4.2 Reportaasin määrittelyä	38
4.3 Vaihtoehtojournalismi, New Journalism ja verkko	43
5. Verkkoreportaaseja ja esikuvia	46
5.1 The Remedi Project ja Nomansland	46
5.2 Colors	47
5.3 Verkkoliitteen webreportaasit	49
5.4 Bosnia: Uncertain Paths to Peace	51
6. Verkkotekstin perusteet	53
6.1 Lukutapana silmäily	53
6.2 Silmäilyn syyt verkossa	54
6.3 Silmäiltäväksi kirjoittaminen	57
6.4 Hypertekstirakenne	60
7. Verkkoreportaasin aiheen valinta	61
8. Kirjoittamisen vaiheita	65
8.1 Reportaasin suunnittelu	65
8.1.1 Aineiston hankinta	67
8.2 Kirjoittamisen lähtökohtia	68
8.2.1 Muistiinpanoista tekstiksi	69

8.2.2 Tietosisältöä ja käsikirjoituksen hahmottelua	72
8.3 Kirjoittamisen ongelmien syitä	74
8.3.1 Reportaasin dramaturgia ja juoni hypermediassa	74
8.3.2 Metamedia ja teksti kuvassa	78
8.4 Vastauksia ongelmiin	79
8.4.1 Elämysosan ja asiaosan muotoutuminen	80
8.4.2 Runollisuutta, aforismeja ja tajunnanvirtaa	82
9. Verkkoreportaasin kielioppi	86
10. <i>Tehtaan kuoleman</i> tekstin arviointia	88
10.1 Tekstin rakenne	89
10.2 Ingressi	90
10.3 Elämysosa	91
10.3.1 Levoton teksti	92
10.3.2 Levottoman tekstin kybertekstuaalisuus ja ergodisuus	93
10.3.3 Levottoman tekstin vuorovaikutteisuuden taso	96
10.3.4 Tarinan vuorovaikutteisuus	97
10.4 Asiaosa	99
11 Loppusanat	101
Lähteet	106
Liitteet	114
Taulukot	
TAULUKKO 1 Perinteisen ja uuden median ominaispiirteitä	20
TAULUKKO 2 Verkkoreportaasi <i>Tehtaan kuoleman</i> sisältämiä perinteisen ja uuden median ominaispiirteitä	25
Kuviot	
KUVIO 1 Käyttäjälle mahdolliset toiminnot tekstissä (Espen Aarsethia soveltaen)	95
Liitteet	
Liite 1 Suunnitelma aiheesta ja työnjaosta	114
Liite 2 Ideoita verkkoreportaasin rakenteeseen	115
Liite 3 Tekstin ensimmäinen versio	116
Liite 4 Suunnitelma verkkoreportaasin päähenkilöistä	121
Liite 5 Tekstin toinen versio	122
Liite 6 Elämysosan tekstin ensimmäinen versio	132

Osa II: Taittajan näkökulma

1. Johdanto	138
2. Lähtökohtia	143
2.1 Pelkistetyt sivustot ja multimediasivustot	143
2.2 Journalismin ja mediataiteen välimaastossa	145
2.3 Linkit ja navigointi	146
2.4 Lineaarisuudesta vuorovaikutteisuuteen	148
2.5 Verkkoreportaasi ja pelimäisyys	149
2.6 Muotojen yhdistelyä	151
2.7 Loppuhuipennuksen ongelma	152
2.8 Verkkoreportaasin taitto	153
3. Suomalaisia verkkoreportaaseja	155
3.1 150 000 mk/kg	155
3.2 Piikki lihassa	158
3.3 Berlin S+U	159
3.4 Urbaani reaktori	161
3.5 Deadline	162
4. <i>Tehtaan kuolema</i> syntyy	164
4.1 Suunnittelun vaiheet	165
4.2 Projektisivusto	166
4.3 Reportaasin ohjelmistotekniikka	166
4.4 Vektori- ja rasterigrafiikan sekoitus	167
4.5 Sisällön karsiminen	169
4.6 Montaasi, leikkaus, taitto	171
4.7 Reportaasin rakenne	173
4.8 Etusivun symboliikkaa	174
4.9 Kohtaukset ja vuorovaikutteiset koneet	176
4.10 Taitto	178
4.11 Englanninkielisen version taitto-ongelmat	179
4.12 Typografia	179
4.13 Käyttöliittymä	182
4.14 Navigointi	185
4.15 Valokuvat ja videot	186
4.16 Värit	187
4.17 Teknisiä ongelmia	189
4.18 Käytettävyytestaus	189

5. Loppusanat	192
Lähteet	195
Liitteet	204
Liite 1 Alkuperäinen suunnitelma reportaasin rakenteeksi	204
Liite 2 <i>Tehtaan kuoleman</i> rakenne	205
Liite 3 Käytettävyyystutkimuksessa käytetty kyselylomake	206

Anni Kämäräinen

Verkkoreportaasin synty

Osa I: Kirjoittavan toimittajan näkökulma

1. Johdanto

Kansainvälinen tietoverkko Internet tarjoaa journalismille uuden julkaisukanavan ja valtavasti uusia mahdollisuuksia. Uutena kanavana sitä käytetäänkin jo ahkerasti. Kuten Helsingin Sanomien (HS) Verkkoliitteen uutispäällikkö Petteri Numminen (1998) asian ilmaisee, tietokone taipuu helposti radioksi, suhteellisen vaivatta televisioksi ja myönnytyksiä tehden myös sanomalehdeksi.

Uudet mahdollisuudet sen sijaan jäävät usein hyödyntämättä. Varsinkin suomalaiset verkkojulkaisut tarjoavat pääasiassa vain lehtijournalismin tapaan toimitettuja juttuja, eli tekstimassaa ja staattisia kuvia (ks. esim. Teija Orava 1998, 111).

Tietoverkkojen ei kuitenkaan tarvitse olla pelkästään uusi väline radio-ohjelmien kuunteluun tai lehtiartikkelien lukemiseen. Verkkjournalismi voi löytää myös täysin omia, verkon erityisominaisuuksia hyväkseen käytettäviä ilmaisumuotoja.

Lopputyöryhmämme (Heini Kettunen, Nicklas Koski, Anni Kämäräinen, Suvi Vesalainen) pyrki tutkimaan juuri näitä uusia journalistisen ilmaisun muotoja verkkoreportaasissa *Tehtaan kuolema*. Minun osuutenani verkkoreportaasissamme oli tekstien kirjoittaminen. Journalistinen teksti verkossa oli siis hyvin luonnollinen valinta tutkielmani lähtökohdaksi.

Oman kokemuksen mukaan verkon erityispiirteisiin sovitettu teksti on perin harvinaista. Poikkeuksiakin verkkomaailmasta toki löytyy, kuten esimerkiksi Benettonin julkaisema Colors -verkkojulkaisu¹ sekä verkkojournalismin edelläkävijöihin lukeutuva HotWired.

Valtaosa verkossa olevasta tekstistä maistuu kuitenkin paperilta. Verkko on yhä tekstipainotteinen media, mutta olisi muistettava, että se on silti täysin eri väline kuin painettu lehti.

¹ Käsittelen Colors -verkkojulkaisua ja muita valitsemiani esimerkkejä luvussa 5.

Esimerkiksi uutisten nopea päivitettävyyys, arkistojen hakupalvelut ja sähköpostiyhteys toimittajiin ovat lisäarvoja sinänsä, mutta silti myös tekstin muotoihin kannattaisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Syvällinen, viihdyttävä, taitavasti painettuun mediaan kirjoitettu teksti menettää usein suuren osan voimastaan sellaisenaan verkkojulkaisuun siirrettynä. Verkkojournalismia käsittelevissä tutkimuksissa ja erilaisissa World Wide Webin käytettävyystudiumuksissa (ks. esim. Morkes & Nielsen 1997) toistuu lähes aina sama huomio.

Esimerkiksi Ari Heinonen (1997, 50) epäilee nykyisen kaltaisten verkkolehtien tulevaisuutta heikoksi, jos ne aikovat jatkossakin tarjota vain perinteisellä tavalla tehtyjä juttuja. Ari Isokääntä (1997, 29) puolestaan pitää lehtijournalismin tapaan kirjoitettujen tekstien pituutta jopa yhtenä suurimmista verkkojulkaisuja vaivaavista rakenteellisista ongelmista. Hänen mukaansa pitkä, selaimen rullauspalkin käyttöä vaativa lineaarinen teksti vaikeuttaa artikkelikokonaisuuksien hahmottamista ja on työläs lukea. Silti teksti tuntuu järjestään lähes jokaisessa verkkojulkaisussa olevan ”pyhää ja koskematonta” (ema., 27). Yleisesti ottaen ”pitkiä sanapötköjä” ja ”raskaita tekstimassoja” pidetään verkkojulkaisujen pahimpina synteinä (Heinonen 1997, 50).

Lähtökohtanani lopputyössämme oli yrittää löytää vaihtoehto sanapötköille, rikkoa pyhä ja koskematon teksti. On selvää, että verkkoon ei kannata kirjoittaa samalla tavalla kuin painettuun mediaan, mutta ei ole lainkaan yhtä selvää, miten sitten pitäisi kirjoittaa!

Suomalainen tietoverkkoasiantuntija Petteri Järvinen (1999) kirjoittaa kolumnissaan, ettei paraskaan WWW-sivusto tai hakukoneen tuoma löytämisen ilo yllä samanlaiseen elämykseen kuin hyvä elokuva tai isot, kiiltävät värikuvat lehden sivuilla. Olen samaa mieltä. *Samaan* elämykseen se ei varmasti yllä. Seuraavasta Järvisen mielipiteestä olen kuitenkin täysin eri mieltä:

”Netti tarjoaa kyllä erinomaisen tietosisällön, mutta steriilissä ja pelkistetyssä muodossa. Ihminen ei kuitenkaan elä pelkästä tiedosta, vaan tunteista ja elämyksistä.” (Järvinen 1999.)

Aivan varmasti ihminen tarvitsee elämyksiä ja tunteita, mutta aivan yhtä varmasti tietoverkko voi niitä myös välittää. Verkkojulkaisun tai yksittäisen verkkoteoksen ei tarvitse olla steriili tietopaketti, eikä sen tarvitse yrittää jäljitellä painetun lehden tai television antamaa elämystä. Toivon, että verkkoreportaasimme *Tehtaan kuolema* voisi tarjota elämyksiä, joita vain verkkoreportaasi voi tarjota.

Yritän lopputyössämme *Tehtaan kuolema* ja tutkielmassani selvittää, mitä voisi olla elämyksellinen ja koskettava, kiinnostava ja samalla informatiivinen journalistinen teksti tietoverkossa. Haluan tutkia, millaista on *verkon ehdoilla verkkoon kirjoitettu* teksti. Pohdin myös, mitä tällainen teksti toimittajalle ja lukijalle oikeastaan tarkoittaa. Tämä ansaitseekin pohdintaa, sillä en ole aivan varma edes siitä, onko ”lukija” aina paras määritelmä. Käytänkin välillä myös termiä ”käyttäjä” tai ”katsoja” sen mukaan, mitä teoksen piirteitä haluan korostaa (ks. myös Heinonen 1998,13).

Lähteinäni tutkielmassa käytän pääasiassa erilaisia uutta mediaa käsitteleviä tutkimuksia. Mukana on verkkojournalismia ja verkkojulkaisemisen muotoja käsittelevien teosten lisäksi myös elektronista kirjallisuutta pohtivia kirjoja ja artikkeleita. Hyödynnän myös journalismin ja kirjallisuuden tutkimusta. Suuri osa kirjallisuustutkimuksen alaan kuuluvista lähteistäni käsittelee nimenomaan fiktiivistä tekstiä, mutta mielestäni voin soveltuvien osin käyttää niitä myös oman, journalistisen tekstini tutkimiseen.

Tutkin verkkoreportaasiamme nimenomaan kirjoitetun tekstin näkökulmasta. Olen tietoinen siitä, että osa lähteistäni ymmärtää tekstin käsitteellä paljon muutakin kuin vain kirjoitetun tekstin. Samalla ne kuitenkin koskevat myös sitä. En siis tutkielmassani erityisesti analysoi, mitä kukin lähteeni tekstillä tarkoittaa.

Tutkielmani jakaantuu varsin selkeästi kahteen osuuteen. Ensimmäisessä osuudessa (luvut 2–5) pyrin sijoittamaan verkkoreportaasimme uusmedian ja verkkojulkaisujen nykyiseen kenttään. Mielestäni tämä on tarpeen, sillä journalistisen tekstin muoto riippuu aina myös välineestä, jossa se julkaistaan. Yritän selvittää, millaisin termein verkkoreportaasiamme oikeastaan pitäisi määritellä. Esittelen lyhyesti myös muutamia verkkoreportaaseiksi luettavia teoksia sekä muita teoksia, joita voi pitää esikuvina.

Toisessa osuudessa (luvut 6–11) pohdin verkkotekstin perusominaisuuksia sekä verkkoreportaasimme tekstin kirjoittamisen prosessia. Käsittelen tässä osuudessa pääasiassa verkkotekstin muotoa ja sen kirjoittamista ongelmien näkökulmasta. Sivuan reportaasimme aihepiiriä ja näkökulmaa vain lyhyesti ja ohitan muitakin oleellisesti tekstiin liittyviä näkökulmia hyvin lyhyellä pohdinnalla, jotta tutkielmani ei paisuisi kohtuuttomasti. Valmiin verkkoreportaasimme tekstiä pohdin erityisesti vuorovaikutteisuuden näkökulmasta.

2. Uusi media

Verkkoreportaasimme *Tehtaan kuolema* kuuluu alaan, jota voidaan kutsua ”uudeksi mediaksi” tai uusmediaksi². Tutkielmani on siis uuden median tutkimusta (ks. myös Järvinen, A. 1999, 22). Teen seuraavassa alaluvussa lyhyen katsauksen suomalaiseen uuden median tutkimukseen, mutta korostan, että katsaukseni on vain esimerkinomainen luettelo. En siis väitä sitä läheskään kattavaksi.

Uuden median tutkimus on täynnä käsitteitä, jotka kaipaavat hieman selvitystä. Varsinkin termejä ”uusi” ja ”digitaalinen” media sekä ”vanha” ja ”perinteinen” media käytetään hyvin vaihtelevasti. Otan esille myös verkkojulkaisun käsitteen ja pyrin sijoittamaan verkkoreportaasimme uuden median kenttään.

2.1 Uuden median tutkimus

Uuden median tutkimus ei mielestäni ole itsenäinen tieteenala, vaan pikemminkin sekoitus erilaisia teorioita ja näkökulmia. Tämä tutkielma on alalla siinä mielessä poikkeuksellinen, että sen keskeisenä kohteena on yksittäinen journalistinen verkkoteos ja nimenomaan teksti.

Pyrin siis soveltamaan uuden median tutkimuksen teoreettisella tai yleisellä tasolla pysytteleviä havaintoja ja tuloksia käytännössä yhteen, konkreettiseen teokseen. Lähtökohdaltaan samantapaisia suomalaisia tutkimuksia olen löytänyt vain muutamia. Sini Kuvajan (1994) tutkielma *Hypertekstin soveltuvuus uutiseksi* osuu varsin lähelle, osittain myös Ari Isokäännän (1995) tutkielma *Journalistinen hyperavaruus Internetissä*. Hän käsittelee Poliisi-tv:n verkkosivujen tekemistä, mutta sivuaa myös yksittäisen hypertekstiartikkelin kirjoittamista (ema., 29–30).

² Pidän käsitteitä uusi media ja uusmedia synonyymeina. Usein uusmedia liitetään myös kaupankäyntiin liittyviin mielikuviin, mutta itse käsitelen uusmediaa nimenomaan median näkökulmasta. IBM-yhtiö yrittää parhaillaan lanseerata käyttöön termiä *e-bisnes* tarkoittamaan sähköistä kauppaa jne. (Virolainen 1999.)

Hannele Glödstafin (1999) toimittama Integroituva julkaiseminen multimedieverkossa (IMU) -projektin raportti *Integroitu julkaiseminen – Tekniikka ja käyttökokemukset* käsittelee pääasiassa kokonaista verkkojulkaisua, projektin koejärjestelmää, mutta sisältää myös viittauksia yksittäisten dokumenttien tuottamiseen.

Suuri osa suomalaisesta uuden median tutkimuksesta keskittyy verkkojulkaisemiseen ja erilaisiin verkkojulkaisuihin. Useimmat niistä opastavat verkkojulkaisujen (tekniseen) tekoon, eivät niinkään analysoi niiden sisällöllisiä piirteitä (Heinonen 1998, 11). Tähän lajiin kuuluvat esimerkiksi Päivi Kuusiston ja Mika Pippurin (1998) *Verkkojulkaisun eväät* sekä Anja Hatvan (1998) toimittama *Esteettinen ja toimiva verkkojulkaisun ulkoasu*. Jonkin verran löytyy myös uuden median olemusta yleisemmin pohtivia teoksia, kuten Minna Tarkan, Kari A. Hintikan ja Asko Mäkelän toimittama (1996) *Johdatus uuteen mediaan* ja Virpi Salinin (1998) toimittama *Hiiriä ja ihmisiä – Kolmetoista kirjoitusta satunnaisesta maailmasta*.

Varsin runsaasti on tehty myös uuden median alan käyttäjä- ja käytettävyydetutkimuksia sekä erilaisia markkinatutkimuksia. Näihin kuuluvat esimerkiksi Kansallisen Multimediaohjelman (KAMU) -hankkeen raportit 2/98 *Uusmedia kuluttajan silmin* (1998) sekä 3/99 *Internet suomalaisten arjessa* (1999).

Uuden median tutkimukseksi voi lukea myös erilaiset tietoverkkoja, hypertekstuaalisuutta ja hyperkirjallisuutta käsittelevät teokset, kuten Aki Järvisen (1999) *Hyperteoria –Lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle* ja Markku Eskelisen (1997) *Digitaalinen avaruus*.

2.2 ”Uuden” ja ”vanhan” median määrittelyä

Uudesta mediasta puhuttaessa mukana kummittelevat lähes poikkeuksetta myös termit ”digitaalinen” ja toisaalta ”perinteinen” ja ”vanha” media³.

Käsitteitä uusi ja digitaalinen media pidetään tavallisesti toistensa synonyymeina. Molemmat ymmärretään yleensä käänteisesti siten, että ne tarkoittavat vain jotakin muuta kuin perinteinen tai vanha media. Usein kuitenkin jää selvittämättä, mitä uusi media itse asiassa on ja missä ”vanhan” ja ”uuden” raja kulkee.

”Neljässä vuodessa Internetistä on kehittynyt uusi media, jonka myös perinteiset mediat ottavat vakavasti. Alun vähättelyn ja epäilyn jälkeen niin lehdet, radio kuin televisiokin ovat löytäneet netistä uuden kanavan sisältöjensä jakamiseen.” (Järvinen, P. 1999.)

Perinteinen media määritellään usein viittaamalla siihen kuuluviin välineisiin. Yleensä niihin luetaan painettu lehti, radio ja televisio sekä joskus myös kirja, valo- ja elokuva (Kaasinen & Tammela 1999,30).

Uuden median määrittely tällä tavoin on ongelmallisempaa. Esimerkiksi sopii Kari A. Hintikan (1996, 2) esittämä luonnehdinta, jonka mukaan ”uutena mediana on pidetty muun muassa hyper- ja multimedialla, CD-ROMia, virtuaalitodellisuutta, vuorovaikutteista televisiota sekä tietoverkkoa”.

Hintikka lisää, että tiukasti tarkasteltuna vain tietoverkko ja sille rakentuva *kyberavaruus*⁴ edustavat uutta mediaa. Muut mainitsemansa esimerkit hän luokittelee ”perinteisen median digitaalisiksi versioiksi tai siirtymävaiheen välimuodoiksi, jotka ovat sulautumassa osaksi tietoverkkoa”. (Emt., 2.)

³ Joskus esiin nousee myös termi ”elektroninen”, esimerkiksi kirjallisuutta käsiteltäessä. En tässä syvenny elektronisuuden käsitteeseen, sillä mielestäni suomennos ”sähköinen” riittää sille määritelmäksi. Yleensä sillä kuitenkin tarkoitetaan jokseenkin samaa kuin digitaalisuudella (ks. esim. Järvinen, A. 1999, 28).

⁴ Kyberavaruutta kuvaillaan informaation kolmiulotteiseksi esitystavaksi, jossa käyttäjä voi liikkua vapaasti. Internet on kyberavaruuden eräänlainen esiaste. (Hintikka 1996, 10.)

Hintikan väittäjä on jossain määrin hämärä. Niin sanottuun vuorovaikutteiseen televisioon (ks. emt., 6) liittyvien hankkeiden voi hyvinkin käsittää olevan sulautumassa tietoverkkoon (ks. esim. Koski 1998), mutta virtuaalitodellisuutta tuskin voi mieltää ”perinteisen median digitaaliseksi versioksi” sen paremmin kuin ”siirtymävaiheen välimuodoksikaan”. Ymmärtääkseni virtuaalitodellisuuden voi käsittää kahdella tavalla: Toisaalta sitä voi pitää vielä varsin kömpelöiden datakypäräkokeilujen varassa olevana, ei vielä yleiseen käyttöön levinneenä sovelluksena. Toisen merkityksensä mukaan se on jo nyt mitä suurimmassa määrin olemassa oleva, tietoverkkojenkin muodostama avaruus, tila, joka on jo murtautunut fyysisen paikan rajoitukset. (Ks. esim. Manovich 1996, 168 ja Krohn 1994.)

Pidän kummallisena myös sitä, että Hintikka rinnastaa esimerkeissään hyper- ja multimedian CD-ROMeihin ja tietoverkkoon. Mielestäni hyper- ja multimediaa ei voi pitää CD-ROMin tai tietoverkon tapaan tiedon esittämisen *välineinä*. Ne ovat pikemminkin tiedon esittämisen *muotoja*. Esimerkiksi *Tehtaan kuolema* on hypermediamuotoinen⁵ teos, joka on *julkaistu* tietoverkossa.

Myöhemmin artikkelissaan Hintikka itsekin toteaa, että ”hypermediaa voi pitää itsenäisen välineen sijaan tietoverkon eräänä käyttöliittymänä, tapana hahmottaa informaatiokokonaisuuksia tai informaation esitystapana”. Hän huomauttaa myös, että ”digitaalinen informaation hallinnan välineiden, käyttöliittymien ja käsittelytapojen erottelu ylipäänsä on vaikeaa”. (Emt., 5.)

Välineiden sijaan uutta ja perinteistä mediaa erotellessa olisikin ehkä järkevämpää korostaa niiden erilaisia ilmaisutapoja ja niille ominaisia ilmiöitä (ks. Taulukko 1).

Uusi media on synnyttänyt ilmiöitä, joiden olemassaolo ei olisi mahdollista perinteisessä mediassa tai niiden ilmenemismuoto olisi

⁵ *Hypermediamuotoisuus* on oma määritelmäni. Esimerkiksi Sirkus.com nimesi *Tehtaan kuoleman multimediareportaasiksi*. Käsittelen hypertekstiä, hypermediaa ja multimediaa tarkemmin luvussa 3.1.

kokonaan toinen. Näitä ovat Hintikan mukaan esimerkiksi vuorovaikutteisuus, navigointi kyberavaruudessa, visuaalinen viestintä, virtuaali-identiteetti, virtuaaliyhteisöt ja -ympäristöt sekä agentit⁶. (Hintikka., 1996, 2.)

Määreet ovat mielestäni kuvaavia, visuaalista viestintää ehkä lukuun ottamatta. Sitä on vaikea mieltää pelkästään uuden median ominaisuudeksi, sillä esimerkiksi painetussa lehdessä valokuvien ja taiton osuus on merkittävä, ja televisio puolestaan on täysin audiovisuaalista viestintää. Toisaalta on turhaa erikseen mainita, että visuaalisen viestinnän ilmenemismuoto on erilainen uudessa mediassa, sillä yhtä erilaista on myös auditiivinen viestintä tai mikä muu viestinnän muoto tahansa.

TAULUKKO 1 **Perinteisen ja uuden median ominaispiirteitä**

Perinteinen media	Uusi media
<ul style="list-style-type: none"> • yksisuuntainen lähetys yhdeltä–monelle • kaikille sama sisältö • samanaikainen ja tiettyyn aikaan tapahtuva jakelu • staattisuus eli muuttumaton tai lopullinen sisältö 	<ul style="list-style-type: none"> • digitaalisuus • verkottuneisuus • reaaliaikaisuus, päivitettävyyys ja dynaamisuus • kaksisuuntaisuus: monelta–monelle tai monelta–yhdelle • vuorovaikutteisuus • ohjelmoitu automatisointi • virtuaalinen ympäristö eli tieto tilana • henkilökohtaisuus ja filtrit

Lähde: Hintikka 1996, 3

Hintikan mukaan uusi media perustuu digitaalisuuteen (emt., 3). Ovatko uusi ja digitaalinen media sitten sama asia?

⁶ Agentti on itsenäisesti toimiva ohjelma, joka voi esimerkiksi hakea tietoverkosta käyttäjäänsä kiinnostavaa tietoa (Hintikka 1996, 13).

Useiden uutta mediaa käsittelevien tutkimusten mukaan näin tuntuu olevan. Esimerkiksi *Uusmedia kuluttajan silmin* -raportissa käsitteitä käytetään niitä erikseen erottamatta tai selittämättä (ks. esim. Koski 1998).

Mielestäni digitaalisuus on tässä hankala käsite. Uusi media kyllä perustuu digitaalisuuteen, mutta se ei vielä tee mediasta uutta. Mahtaakohan esimerkiksi digitaalitelevisio muuttua automaattisesti uudeksi mediaksi (ks. Järvinen, P. 1999)? Entä kuuluuko radiokanava Internetin kautta kuunneltuna uuteen mediaan, analogisesta vastaanottimesta kuunneltuna vanhaan? Kyllin laajasti ajatellen myös painettu lehti on mitä suurimmassa määrin digitaalinen media. Tekstit käsitellään digitaalisesti, samoin kuvat (jotka jo nyt osittain myös kuvataan digitaalikameroilla), taitto tehdään digitaalisesti, ja valmiit sivut siirretään digitaalisesti painoon, jossa ne vasta muutetaan paperiksi ja musteeksi.

Uusi media (tai uusmedia) on digitaalista mediaa osuvampi käsite, sillä pidän digitaalisuutta lähinnä uuden median ominaisuutena muiden joukossa. Ymmärrän uusmedian Hintikan tapaan siten, että se ei ole vain väline, vaan ympäristö, johon esimerkiksi tietoverkko kuuluu.

”Uusi media ei ole vain väline, jolla viestitään (Hintikka 1996, 17). Uusi media on ympäristö, tila, jossa liikutaan ja vietetään aikaa [...] Kun lehtiä luetaan ja televisiota katsotaan, tietoverkossa käydään ja ollaan.” (Emt., 3–4.)

En pysty määrittelemään tarkasti, mitä välineitä uuteen mediaan kuuluu. Kuten televisio- ja radioesimerkeistäni käy ilmi, ei vanhankaan median määrittely ole yksinkertaista. Rajanveto uuden ja vanhan median välille on hankalaa, sillä itse asiassa ne ovat jo nyt sulautumassa toisiinsa (ks. myös Vanhanen 1997). Voi olla, että uusi media -käsite käykin pian vanhaksi.

2.3 Verkkajulkaisut

Verkkajulkaisut ovat journalismin kannalta tärkein uusmedian osa-alue. Valtaosalla suomalaisista sanomalehdistä on jo oma painetun lehden verkkoversio⁷, samoin useilla aikakauslehdillä (Heinonen 1998, 3). Myös televisio- ja radiokanavat ylläpitävät verkkosivustoja.

Verkkajulkaisemiseen liittyvä sanasto on kirjavaa: puhutaan esimerkiksi online-lehdistä, verkkolehdistä ja elektronisesta julkaisemisesta. Termien merkityskin on vielä vakiintumaton, sillä esimerkiksi Teija Oravan (1998, 111) mukaan verkkajulkaisu on ”digitaalinen dokumentti, jonka julkaisukanava on tietoverkko”, siis mikä tahansa verkossa oleva tiedosto.

Itse tarkoitan tässä tutkielmassa verkkajulkaisulla Päivi Kuusiston ja Mika Pippurin (1998, 15) määritelmän mukaan ”*Internetissä levitettävää ja luettavissa olevaa, säännöllisesti ilmestyvää journalistista kokonaisuutta*”. Journalismin määrittelyksi riittää Hemánuksen (1990, 13–14) esittämän määritelmän soveltaminen: Journalismi on ajankohtaisten faktapohjaisten sanomien tuottamista sekä itse nuo sanomat.

Hemánuksen mukaan journalismi on myös osa joukkotiedotusta ja se edellyttää teknistä (joukkotiedotus) välinettä (emt., 13–14). Tässä kohdassa verkkajulkaisun käsite ansaitsee hieman jatkopohdintaa. Erittäin kiinnostava on Kari A. Hintikan (1996, 2) esittämä huomio, jossa hän kirjoittaa perinteiseksi katsotun median olevan *joukkoviestintää*. Näin ollen uusi media ja verkkajulkaisut eivät siis sitä olisi (ks. myös Kuusisto & Pippuri 1998, 16).

Osmo A. Wiion (1989, 177) mukaan joukkoviestintä⁸ on viestintää, jossa esiintyvät seuraavat piirteet:

⁷ Hyvä luettelo suomalaisista verkkajulkaisuista löytyy esimerkiksi Journalismi verkossa -sivustolta (<http://www.wysiwyg.fi/jv/>).

⁸ Wiio esittelee myös käsitteen *pienjoukkoviestintä*, joka koskee juuri tietokoneiden välityksellä tapahtuvaa viestintää. Pienjoukkoviestintään kuuluu mm. ”tietokonepohjainen, puhelinta käyttävä ns. kirjelaatikkotoiminta tai mikrotietokoneessa toimivaan julkaisuohjelmaan perustuva pienkustannustoiminta” (Wiio 1989, 175–176). Hän siis tavallaan ennakoi Internetin käytön huimaa laajenemista ja lukee myös sen välityksellä tapahtuvan viestinnän joukkoviestinnän piiriin.

- yhden viestimen sama sanoma välitetään teknisin menetelmin moninkertaistettuna useille vastaanottajille,
- yleisö on mahdollisimman rajaamaton
- sanoma on mahdollisimman julkinen ja rajaamaton
- palautetta on vähän, se on useimmiten epäsuoraa ja monia eri teitä saapuvaa

Tämän perusteella on vaikeaa arvioida, kuuluvatko vaikkapa nykyiset suomalaisten lehtitalojen verkkojulkaisut uuteen vai vanhaan mediaan. Niiden julkaisukanava – Internet – on toki kiistatta uutta mediaa, mutta samalla ne muistuttavat kovasti myös joukkoviestintää painetun lehden tapaan. Varsinkin vain kerran päivässä päivitettäviä julkaisuja voi täydellä syyllä pitää ”yhden viestimen samana sanomana useille vastaanottajille”.

Palautteen antamisen *helppous* on ehkä selvimmin näitä verkkojulkaisuja ja painettua lehteä erottava tekijä joukkoviestinnän määreiden suhteen. Kun painetun lehden lukijan täytyy tarttua puhelimeen, kirjoittaa kirje tai kävellä toimitukseen, verkkojulkaisun lukija voi lähettää suoraan toimittajalle saman kanavan välityksellä sähköpostia. Mielestäni tämä ominaisuus ei kuitenkaan muuta esimerkiksi Turun Sanomien (www.turunsanomat.fi/) tai Iltalehden (www.iltalehti.fi/) verkkoversion joukkoviestintäluonnetta mitenkään (vrt. Kuusisto & Pippuri 1998, 16–17).

Verkkojulkaisemisen yleensä ja varsinkin sen tulevaisuuden sovellusten suhteen asia on tietenkin toinen. Esimerkiksi Kansallisen multimediaohjelman Integroituva julkaiseminen multimediatekniikan verkossa (IMU) -projektin prototyyppijärjestelmä on pitkälle personoitu⁹. Järjestelmän kautta ei siis välity kaikille samanlaista tietoa. (Glödstaf 1999.)

Nyt jo olemassa olevista verkkojulkaisuista kannattaa mainita esimerkiksi Interaktiivisen Sataman ylläpitämä Duuni.net

⁹ Personointia käsittelee myös esim. Ari Heinonen (1998, 29–32).

(www.duuni.net). Julkaisu muodostuu Talentumin News Deskin toimittamasta uutispalvelusta ja lukijoiden julkaisussa käymästä keskustelusta, eli suuri osa koko julkaisusta perustuu siis journalismin lisäksi ”palautteeseen”. Ari Heinonen (1998, 12) arveleekin, että journalismin harjoittaminen tietoverkoissa saattaa johtaa journalismin käsitteen laimentamiseen.

Heinonen huomauttaa edelleen, että journalistista aineistoa löytyy myös hyvin monentyyppisistä verkkojulkaisuista, joiden kaikki aineisto ei suinkaan ole ”journalistista” (ema, 12).

2.4 Verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema* uudessa mediassa

Verkkoreportaasimme julkaistiin Telia InfoMedian Sirkus.com - verkkojulkaisussa (www.sirkus.com). Reportaasistamme siis tuli paitsi yksittäinen teos, myös osa laajempaa julkaisua.

En tässä tutkielmassa analysoi Sirkus.comia tarkasti, sillä kokonaisuudessa verkkojulkaisussa olisi aineksia erilliseksi tutkimukseksi. Tyydyn toteamaan, että Sirkus.com täyttää Päivi Kuusiston ja Mika Pippurin esittämän verkkojulkaisun määritelmän. Se on Internetissä levitettävä ja luettavissa oleva, säännöllisesti ilmestyvä journalistinen kokonaisuus. Sirkus.com on useimpia painettujen lehtien verkkoversioita pidemmällä uusmedian ominaisuuksien (ks. Taulukko 1) hyödyntämisessä. Sirkus.com tarjoaa useimpien verkkojulkaisujen tapaan uutisia ja artikkeleita eri elämän alueilta, mutta lukijat voivat myös mm. keskustella chat-osastossa. Heille on tarjolla myös runsaasti *toiminnallista viihdettä* (Heinonen 1998, 45), eli pelejä, verkkopostikorttien lähettämistä jne. Sirkus.com kutsuukin itseään verkkojulkaisun sijaan mieluummin *portaaliksi*¹⁰.

¹⁰ Portaali tarkoittaa verkon solmukohtaa, joka kokoaa verkon käyttäjiä yhdelle ”megasivustolle”. Portaali voi yhdistää erilaisia tietoteknisiä palveluja, viestintäpalveluja (esim. sähköpostin), mediapalveluja ja verkkokauppan samalle sivustolle. Hyvä esimerkki kävijämäärältään suuresta portaalista on Soneran Sonera Plaza (www.soneraplaza.net). (ks. esim. Mäkelin 1998.)

Jos verkkoreportaasiamme tarkastelee yksittäisenä teoksena, siihen voi liittää suurimman osan (ks. Taulukko 2) Hintikan luettelemista uusmedian ominaispiirteistä (ks. Taulukko 1).

TAULUKKO 2.

Verkkoreportaasi *Tehtaan kuoleman* sisältämiä perinteisen ja uuden median ominaispiirteitä

Perinteinen media	Uusi media
<ul style="list-style-type: none">• yksisuuntainen lähetys	<ul style="list-style-type: none">• digitaalisuus• verkottuneisuus• päivitettävyyys• vuorovaikutteisuus• (virtuaalinen ympäristö eli tieto tilana)

Tehtaan kuolema on siinä mielessä perinteisen mediateoksen kaltainen, että se on yhden tekijätahon useille vastaanottajille tekemä kokonaisuus. Myös sisältö on tietenkin periaatteessa kaikille sama, mutta käytännössä näin ei ole. On todennäköistä, että ihmiset lukevat/käyttävät verkkoreportaasiamme eri tavoin ja saavat siten luettavakseen erilaisia sisältöjä (ks. luku 10).

Mielestäni verkkoreportaasistamme ei löydy Hintikan luettelemia muita perinteisen median piirteitä (ks. Taulukko 1). Vaikka verkkojulkaisun ”jakelu” eli päivittäminen tapahtuisikin tiettyyn aikaan, yksittäisen verkkojulkaisun sisältämän artikkelin tai teoksen jakelu on tavallaan ”ikuista” (jos julkaisu tarjoaa arkiston käytön mahdollisuuden) (ks. Heinonen 1998, 36). En myöskään pidä verkkoreportaasiamme sisältöä muuttumattomana tai lopullisena. Periaatteessa olisi mahdollista ja itse asiassa järkeväkin päivittää asiaosuutta sen mukaan, mitä Pyynikin Panimolle, Tanssisali Lutakolle ja Manillalle lopulta tapahtuu (ks. Heinonen 1998, 35–37). Käytännössä näin tosin tuskin tulee tapahtumaan, sillä se tekisi reportaasista meille varsinaisen ikuisuusprojektin.

Jos verkkoreportaasiamme tarkastelee osana Sirkus.comia, se muuttuu osaksi virtuaalista ympäristöä, tilaa nimeltä Sirkus.com. Samalla sen verkottuneisuus korostuu. Kaikille avoimesta verkkojulkaisussa teoksemme saavuttaa todennäköisesti vähintään muutaman tuhannen lukijan yleisön. Muutama saattaa merkitä teoksemme selaimensa kirjanmerkkeihin (bookmarks), joku jopa linkittää verkkoreportaasin omalle sivustolleen. Lukijat voivat keskustella teoksesta julkaisun chat-osastossa jne.

Käsittelen verkkoreportaasimme uudelle medialle ominaisia piirteitä, kuten vuorovaikutteisuutta myöhemmin tarkemmin. Sitä ennen on tarpeen ottaa esille lisää peruskäsitteitä.

3. Keskeisten käsitteiden määrittelyä

Työhömmä liittyvät oleellisesti uuden median peruskäsitteet *hyperteksti*, *multimedia* ja *hypermedia* sekä *lineaarisuus*, *epälineaarisuus* ja *multilineaarisuus*.

Pidän käsitteiden selventämistä tarpeellisena, sillä niiden rajat tuntuvat olevan häilyviä. Varsinkin sanoja hyperteksti ja hypermedia käytetään vaihtelevasti. Pysin tässä luvussa selvittämään hypertekstin kriteereitä ja hypertekstin, hypermedian ja multimedian eroja sekä määrittelemään, mihin näistä muodoista verkkoreportaasimme kuuluu. Pohdin myös *interaktiivisuuden* eli *vuorovaikutteisuuden* käsitteen merkitystä.

3.1 Hypertekstin määrittelyä

Hyperteksti kuuluu verkkotekstin varsin epämääräisiin peruskäsitteisiin. Käsitteelen sitä tässä vain määritelmän tasolla, sillä mielestäni minun kannattaa keskittyä hypertekstuaalisuuteen nimenomaan verkkoreportaasimme kirjoittamisen kannalta, siis soveltaa hypertekstin teoriaa käytäntöön.¹¹

Hypertekstin idean historia¹² juontaa kauas. Sen edeltäjänä voi pitää kirjoja, joiden rakenne muistuttaa hypertekstin linkitystä. Kai Ekholm ja Klaus Oesch (1993, 27) mainitsevat Marcel Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä* -romaanisarjan, mutta esimerkkejä löytyy paljon muitakin.

¹¹ Hypertekstuaalisuuden filosofiasta kiinnostuneille suosittelen esimerkiksi Aki Järvisen (1999) kirjaa *Hyperteoria –lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle*.

¹² Hypertekstin käsitteen keksi Ted Nelson 1965 tarkoittamaan aluksi lähinnä tietokoneelle kirjoitettua tekstiä. Hänen yhä jatkuvan Xanadu-projektinsa tarkoituksena on koota kaikki ihmiskunnan tuottama tieto yhdeksi suureksi hypertekstijärjestelmäksi, globaaliksi kirjastoksi. Varsinaisen hypertekstin historian ensimmäinen merkkipaalu on kuitenkin Vannevar Bushin Memex - Memory Extension 1940-luvulta. Suunnitelmien asteelle jäänyt laite oli reikäkortteihin perustuva järjestelmä, joka linkittäisi kaiken siihen tallennetun tiedon ihmisen muistin laajennukseksi. (Ekholm & Oesch 1993, 28–39 ja Nielsen 1995, 33–39.)

Esimerkiksi tietosanakirjat viitteineen ovat rakenteeltaan hypertekstiä, samoin tämä tutkielma alaviitteidensä ansiosta.

Ekholm ja Oesch (1993, 46) mieltävät hypertekstin *yleiseksi käyttöliittymäfilosofiaksi, joka perustuu linkkeihin*. Hyperteksti koostuu lyhyistä itsenäisistä tekstin osista, solmuista¹³, joista on asiayhteyden perusteella linkkejä toisiin osiin.

Ekholmin ja Oeschin (1993, 47) mukaan hyperteksti sisältää seuraavia ominaisuuksia:

- solmut tai elementit
- niiden väliset linkit
- elementtien ja linkkien verkko
- kartankaltainen rakenne, joka kuvaa tätä verkkoa
- käyttäjän dynaaminen kontrolli
- hyvä käyttöliittymä osaamattoman käyttäjän tukena
- tietokantamainen tiedon tallennuksen rakenne
- multimedia, eli eri tietomuotojen käyttömahdollisuus
- monen käyttäjän samanaikainen pääsy informaatioon

Kuten Ari Isokääntä (1995, 14) huomauttaa, Ekholmin ja Oeschin luettelo on pikemminkin toimivan, helppokäyttöisen hypertekstirakenteen kuvausta kuin pelkkä hypertekstin määritelmä. Hypertekstistä voidaan puhua jo silloin, kun luettelon kolme ensimmäistä kohtaa täyttyy.

Jakob Nielsenin (1995) mukaan yksinkertaisin tapa kuvata hypertekstiä on verrata sitä peräkkäisesti etenevään tekstiin. Hyperteksti ei etene peräkkäisesti eikä siinä ole tiettyä järjestystä; lukijalla on lukemattomia erilaisia mahdollisuuksia edetä tekstissä (emt., 1).

Mielestäni tässä kannattaa korostaa sitä, että hypertekstin ei-peräkkäisyys koskee nimenomaan tekstin rakennetta (ks. luku 3.2). Mikään

¹³ Solmuista käytetään myös englannin kielen mukaista nimitystä noodi (node).

ei estä lukemasta myös ”perinteisiä” tekstejä monissa erilaisissa järjestyksissä. Nielsenin esittämä täsmennys onkin paikallaan. Tärkeimpänä hypertekstin kriteerinä hän nimittäin pitää sitä, miltä käyttöliittymä näyttää ja tuntuu. Lukijasta on *tunnettava* siltä, että hän voi edetä tiedon verkostossa vapaasti (emt., 4–5).

Tämä huomio liittyy käsitykseen hypertekstin *assosiatiivisuudesta*. Solmuihin ja linkitykseen perustuvan rakenteen katsotaan jäljittelevän ihmisen aivojen toimintaa ja ajattelumme mielle yhtymiä (ks. esim Ekholm & Oesch 1993 16–17). Mielestäni väite on yksittäistä hypertekstisovellusta käsiteltäessä jossain määrin idealistinen, mutta todellisesta assosiatiivisuudesta voidaan varmasti alkaa puhua esimerkiksi, jos Internet käsitetään yhdeksi suureksi hypertekstiksi.

3.1.1 Hypertekstiä, hypermediaa vai multimediaa?

Periaatteessa hypertekstin, hypermedian ja multimedian erottelu on yksinkertaista: Hyperteksti on dokumentti, joka koostuu tekstisolmuista ja niiden välisistä linkeistä. Hypermedian rakenne on samanlainen, mutta solmut voivat sisältää tekstin lisäksi myös muita tiedon muotoja – ääntä, kuvia ja liikkuvaa kuvaa. Multimedia tarkoittaa pelkästään näiden tiedon eri muotojen yhdistelmää, sillä siihen ei liity hypertekstin navigoitavaa rakennetta. (Ks. esim. Kuusisto & Pippuri 1998 20–21.)

Käytännössä käsitteiden erottelu ei ole aivan näin helppoa.

Hypertekstin ja hypermedian erottamisesta vallitsee kahtalaisia mielipiteitä. Käsitteiden sekavuutta kuvaa hyvin se, että esimerkiksi Ekholm ja Oesch (1993) edustavat yhtä aikaa molempia näkökantoja. Ensinnäkin he kertovat, että hyperteksti voi sisältää tekstin lisäksi myös kuvia, ääntä, grafiikkaa ja liikkuvaa kuvaa (emt., 45). Varsin pian he kuitenkin määrittelevät hypertekstin *staattiseksi tiedoksi*:

”Hypertekstin ja hypermedian erottaakin parhaiten siitä, että hypertekstissä käsitellään staattista, ajasta riipumatonta tietoa, kun taas hypermedia sisältää myös dynaamista, ajasta riippuvaa tietoa – ääntä, videokuvaa ja animaatiota.” (Emt., 49.)

Markku Soikkeli (1996) määrittelee hypermedian samaan tapaan kuin Ekholm ja Oesch edellä esittämässäni lainauksessa. Hänen mukaansa hyperteksti sisältää pelkkää tekstiä, hypermedia muitakin tiedon muotoja, kuten liikkuvaa kuvaa ja ääntä.

Jakob Nielsen (1995, 5) puolestaan ei haluaisi erottaa hypermediaa hypertekstistä. Hänen mukaansa on tarpeetonta varata hypertekstin käsitettä tarkoittamaan pelkästään tekstiin perustuvia järjestelmiä, sillä suurin osa nykyisistä järjestelmistä sisältää myös grafiikkaa, ääntä jne. Nielsen päätyy käyttämään kumpaakin käsitettä vaihtelevasti, pitäytyen mieluummin hypertekstissä. Itse kallistun samalle kannalle kuin Nielsen. Hyperteksti voi mielestäni sisältää ääntä, kuvia ja liikkuvaa kuvaa. Käytän kuitenkin myös käsitettä hypermedia, sillä välillä on tarpeen korostaa sitä, että dokumentti sisältää tekstin lisäksi myös muita tiedon muotoja.

Sekaannukset eivät kuitenkaan lopu tähän. Ongelmia aiheuttaa myös hypermedian ja multimedian erottelu, vaikka multimedian käsitteestä tuntuukin vallitsevan jonkinasteinen yksimielisyys.

Ekholmin ja Oeschin (1993) mukaan multimedia tarkoittaa ”tietokoneella tapahtuvaa tekstin, äänen ja kuvan eri muotojen yhdistämistä yhdeksi mielekkääksi kokonaisuudeksi”. Periaatteessa vaikkapa televisio ja elokuvakin ovat multimediaa, mutta käsitteen tiukka tulkinta sisältää aina tietokoneen. Tästä seuraa se, että ohjelma televisiosta katsottuna on televisio-ohjelma, tietokoneen ruudulta katsottuna multimediaa. (Emt., 43.)

Multimediaesitys käydään tavallisesti läpi alusta loppuun, se on hierarkkinen ja toimii joko automaattisesti tai käyttäjällä on valittavissa vain ennalta määrättyjä polkuja (Kuusisto & Pippuri 1998, 21). Kun multimedia on rakennettu hypertekstin tavoin käytettäväksi,

navigoitavaksi kokonaisuudeksi, se on hypermediaa. *Multimedia ei siis ole sinällään hypermediaa, mutta hypermedia sisältää aina myös multimedian ominaisuuksia.* (Ks. esim. Nielsen 1995, 6 ja Hintikka 1996, 5.)

Määritelmä vaikuttaa selkeältä, mutta siihenkin liittyy eräs ongelma. Missään ei ole määritelty täsmällisesti, kuinka verkostomainen teksti (tai muun tiedon muodon) täytyy olla, jotta se voitaisiin luokitella hypertekstiksi. Ei ole olemassa määritelmää riittävästä linkityksen monimutkaisuudesta tai solmujen lukumäärästä, eikä selvää rajaa, jonka jälkeen multimedia muuttuu hypermediaksi. Esimerkiksi Jakob Nielsen pitää hypertekstin kriteereinä lukijan tuntemuksia, ja Janet H. Murrayn (1997, 55–56) mukaan kukin hypertekstin tiedon osa voi sisältää lukuisia linkkejä, ei yhtään linkkiä tai vaikkapa vain mahdollisuuden siirtyä eteen- tai taaksepäin.

3.1.2 Tehtaan kuoleman muoto

Kaiken tämän perusteella on hieman hankalaa määritellä, mitä muotoa *Tehtaan kuolema* edustaa. Toisten mukaan se lienee ilmiselvästi multimediaa, toisten mielestä hypermediaa.

Esimerkiksi *Tehtaan kuoleman* julkaisija Sirkus.com päätti nimetä sen *multimediareportaasiksi* verkkoreportaasin sijaan¹⁴. Tähän on todennäköisimmin syynä se, että varsin usein multimediaa käytetään hypermedian synonyymina. Multimedia on tuttu, paljon esillä oleva sana. On siis luultavaa, että Sirkus.comin lukijoille sana multimediareportaasi avautuu helpommin kuin verkkoreportaasi.

Itse käytän kuitenkin *Tehtaan kuolemasta* sanaa verkkoreportaasi, ja määrittelen sen hypermediaksi tai hypertekstiksi.

Verkkoreportaasimme sisältää ainakin jossain määrin vapaasti navigoitavan hypertekstirakenteen sekä multimedian ominaisuuksia.

¹⁴ Käsittelen verkkoreportaasi-nimitystä tarkemmin luvussa 4.

Ekholmin ja Oeschin määritelmien perusteella reportaasimme olisi siis hypermediaa, Nielsenin määreiden mukaan hypertekstiä. Itse päädyin käyttämään molempia käsitteitä. Sisällytän hypertekstin käsitteeseen myös reportaasimme hypermediaominaisuudet, mutta mielestäni niitä on välillä tarpeen korostaa (ks. Nielsen 1995, 5).

3.2 Lineaarisuus, multilineaarisuus ja epälineaarisuus

Ennen kuin siirryn käsittelemään interaktiivisuutta, määrittelen lyhyesti lineaarisuuden, epälineaarisuuden ja multilineaarisuuden käsitteet ja yritän selvittää niiden välisiä eroja. Tämä on tarpeen, sillä ainakin tekstin suhteen käsitteet kietoutuvat toisiinsa. Multilineaarista tekstiä pidetään vuorovaikutteisena tekstin muotona (Cameron 1995).

Hypertekstistä puhuttaessa viitataan usein suoraan epälineaarisuuteen. Hypertekstirakenne ja epälineaarisuus eivät kuitenkaan ole sama asia, sillä yhtä epämääräistä on sanoa, että ”perinteiset” tekstit olisivat aina lineaarisia.

Perinteisten tekstien oletettu lineaarisuus liittyy käsitykseen, joka on sidoksissa Aristoteleen *Runousopissa* määrittelemiin kirjoittamisen perusteisiin. Aristotelinen, lineaarinen teksti sisältää aina alun, keskiosan ja lopun ja etenee johdonmukaisesti vaiheesta toiseen (Aristoteles 1982, 27).

Rankasti yksinkertaistaen lineaarisella tekstillä tarkoitetaan peräkkäisesti etenevää tekstiä, jossa kirjainten, sanojen ja lauseiden järjestys on kirjoittajan määräämä ja pysyvä. Lineaarista tekstiä on tapana lukea järjestyksessä sana sanalta, alusta loppuun (Aarseth 1994, 51). Epälineaarinen teksti on siten muoto, jossa kirjainten, sanojen ja lauseiden järjestys vaihtelee lukukerrasta toiseen (ema., 51). Tekstillä ei ole määrättyä järjestystä, sillä se haarautuu erilaisiksi poluiksi (ks. esim. Tarkka 1996, 195).

Aivan näin yksinkertaista ei lineaarisuuden ja epälineaarisuuden määrittely kuitenkaan ole. Käsitteisiin liittyy runsaasti ristiriitaisia näkemyksiä ja huomioita, jotka ovat kukin omalla tavallaan oikeassa.

Espen Aarsethin (1997) mukaan lineaarisuutta ja epälinearisuutta erotellessa liikutaankin varsin vaarallisilla vesillä. Määritelmässä jää aina jotakin huomaamatta, vaikka samalla syntyisikin myös uusia näkökulmia (emt., 47).

Käsitteiden välille syntyy helposti sekaannuksia jo siitä syystä, että aina ei ole selvää, puhutaanko tekstin rakenteesta vai sen käyttötavasta.

Minkä tahansa tekstin lukutapaa voidaan pitää epälineaarisenä. Esimerkiksi kirjoja ja sanomalehtiä luetaan usein tekstissä hyppelehtien ja sivuja selailen (ks. luku 6). Toisaalta pelkkä rakenteellinenkaan epälinearisuus ei ole yksinkertainen käsite. Jos ajatusta jatketaan riittävän pitkälle, törmätään mahdottomuuteen: Rakenteellisesti täydellisen epälineaarinen teksti tarkoittaisi sitä, että jokaista kirjainta voi seurata mikä tahansa muu kirjain. Jo pelkkä yksi sana on lineaarisesti järjestetyistä kirjaimista koostuva kokonaisuus.

Hatara on myös jako, jonka mukaan ”perinteiset tekstit” (kuten kirjat) olisivat itsestään selvästi lineaarisia ja hypertekstit epälineaarisia (vrt. Kuusisto & Pippuri 1998, 57). Hypertekstikokonaisuus, jonka solmuissa on linkki vain eteen- ja taaksepäin, on huomattavasti lineaarisempi kuin vaikkapa painettu kirja, jonka lopun lukija voi vilkaista milloin haluaa (ks. esim. Aarseth 1997, 47). Tällaisessa hypertekstissä lukijan on viimeiselle ”sivulle” päästäkseen kuljettava koko tekstikokonaisuuden läpi. Tietenkin voidaan myös kysyä, onko tällainen teksti hypertekstiä lainkaan.

Gunnar Liestølin (1994) mukaan epälinearisuudesta puhuttaessa olisi muistettava myös erottaa *tilan* ja *ajan* epälinearisuus. Teksti voi olla tilan suhteen epälineaarinen, mutta aika on aina lineaarista. Lukeminen ja kirjoittaminen ovat siten lineaarisia ilmiöitä, sillä ne etenevät peräkkäisesti ajassa. Voimme valita erilaisista vaihtoehdoista, mutta voimme valita vain yhden vaihtoehdon kerrallaan. Aina kun lukija lukee lauseen, hän poimii sen epälineaarista kontekstistaan ja asettaa sen lineaarisen merkitysketjun jatkeeksi. Epälineaarisen tekstin lukeminen muuttaa siis tilan epälinearisuuden ajan lineaarisuudeksi. (Ema., 106.)

Kuten Aarseth (1997, 43) toteaa, Liestølin huomio vaikuttaa järkevältä. Sitä kuitenkin heikentää se, että hän hyväksyy mielihyvin *multilineaarisuuden* käsitteen (Liestøl 1994, 110). Jos aika ei voi olla epälineaarista, se tuskin voi olla multilineaaristakaan. Eikö multilineaarinen teksti siis muutu luettaessa lineaariseksi epälineaarisen tekstin tapaan?

Aarsethin mukaan multilineaarisuus ei ole yhtään epälineaarisuutta yksinkertaisempi termi. Sitä käytettäessä tulisi pohtia, kenen tai minkä vetämistä linkityksistä oikeastaan puhutaan; tekijän, käyttäjän vai kenties teoksen. Toisaalta, jos teoksessa on useita rinnakkaisia polkuja, multilineaarisuus on luonnollinen sanavalinta, mutta entä jos polut haarautuvat ja risteävät? (Emt., 44.)

Aarsethin huomioista huolimatta käytän tässä tutkielmassa multilineaarisuuden käsitettä kuvaamaan verkkoreportaasimme muotoa. Tekstin rakenteen kannalta multilineaarisuus on mielestäni hyvä termi (ks. myös Järvinen, A. 1999, 48). Koska tekstin täydellinen epälineaarisuus on jokseenkin mahdotonta, multilineaarisuus kuvaa huomattavasti osuvammin ei-lineaarisen tekstin rakennetta. Tällainen teos koostuu siis lineaarisista tekstin osuuksista, jotka esiintyvät teoksen rakenteessa multilineaarisesti.

3.3 Interaktiivisuus eli vuorovaikutteisuus

Interaktiivisuus eli vuorovaikutteisuus on uudesta mediasta puhuttaessa paljon ja keveinkin perustein toisteltu termi. Vuorovaikutus onkin saanut uuden merkityksen uuden median synnyttyä. Alunperin *ihmisten välistä kanssakäymistä* tarkoittanut käsite kuvaa uudessa mediakulttuurissa myös *ihmisen ja koneen, käyttöliittymän välistä kommunikaatiota*. (Tarkka 1996, 195 ja Orava 1998, 112.)

Verkkojulkaisemista käsiteltäessä esiin nousee useimmiten ihmisten välinen, vaikkakin koneen välityksellä tapahtuva vuorovaikutus. Verkkojulkaisuissa luonteva ja jossain määrin jo toimiva ihmisten välinen

vuorovaikutuksen muoto on toimittajan ja lukijan välinen sähköpostiyhteys. Myös keskustelupalstat ja lukijoiden lähettämien kysymysten mukaan tehdyt haastattelut¹⁵ ovat verkkojournalismille tyypillisiä vuorovaikutuksen muotoja.

Teen tässä tutkielmassa selvän jaon ihmisten välisen vuorovaikutuksen sekä ihmisen ja käyttöliittymän välisen vuorovaikutuksen kesken (ks. Orava 1998, 112–133). *Tehtaan kuolema*-verkkoreportaasissamme toimii vain yksinkertaisin verkkojournalismissa käytetty ihmisten välisen vuorovaikutuksen muoto, sähköpostiyhteys. Kiinnostuksemme suuntautuu nimenomaan *käyttäjän ja teoksen* väliseen vuorovaikutukseen.

Esimerkiksi CD-ROM- ja verkkotuotantoon erikoistuneen Antromin perustajajäseniin kuuluva Andy Cameron (1995) tarkastelee vuorovaikutteisuutta juuri tästä näkökulmasta. Hänen mukaansa teoksen vuorovaikutteisuus tarkoittaa sitä, että yleisö (lukija, kuulija, katsoja, käyttäjä ...) voi aktiivisesti osallistua teoksen tai esityksen kontrollointiin. Vuorovaikutteisessa teoksessa yleisö pystyy vaikuttamaan siihen merkittävällä tavalla, ei pelkästään tulkitsemaan sen merkitystä. Esimerkiksi musiikki on vuorovaikutteista silloin, kun kuulija voi muuttaa esitettävää ääntä (ema).

Espen Aarseth (1997) puolestaan kuuluu niihin, joiden mielestä koko vuorovaikutteisuuden käsitettä tulisi välttää. Hänen mielestään vuorovaikutteisuus on erinomainen esimerkki teknologiateollisuuden kaupalliseen käyttöön ottamasta termistä, joka on hyväksytty varauksettomasti. Uudemmasi esimerkiksi hän tarjoaa kyllästymiseen saakka toisteltua ”virtuaalisuutta”. (Emt., 48.)

Aarsethin mukaan vuorovaikutteisuuden käsite on jo pitkään liittynyt teollisuuden kaupalliseen sanastoon. Alkujaan se tarkoitti sellaisia tietokoneita, joille oli mahdollista antaa käskyjä myös kesken ohjelman. Yleisemmin käsite ”vuorovaikutteisuus” alkoi vähitellen merkitä uutta,

¹⁵ Esimerkiksi Verkko-Aamulehdellä on tällaisia haastatteluja (www.aamulehti.fi/haastattelu/).

radikaalisti entistä parempaa teknologiaa. Vähitellen esiteltiin vuorovaikutteinen lehdistö, vuorovaikutteinen televisio, jopa vuorovaikutteiset talot, jotka kaikki lupasivat kuluttajalle entistä parempaa asemaa. (Emt., 48.)

Aarsethin mielestä vuorovaikutteisuuden ideologinen merkitys on selvä: Se viittaa siihen, että ihmiset ja koneet ovat tasavertaisia kommunikoinnissa, koska kone pystyy ottamaan vastaan ihmisen antamia käskyjä ja vastaamaan niihin. Käsitteen varsinainen merkitys on hänen mukaansa hämäämpi. Se liittyy epämääräisiin ajatuksiin tietokoneista, käyttäjän vapaudesta ja personoidusta mediasta, mutta ei oikeastaan tarkoita yhtään mitään. (Emt., 48.)

Olen toki huomannut, että vuorovaikutteisuuden käsitettä käytetään varsin vallattomasti. Saatan syyllistyä siihen itsekin, mutta mielestäni se on silti käyttökelpoinen käsite kuvaamaan verkkoreportaasimme tekstin ja yleisön välistä suhdetta. Keskityn siis ihmisen ja käyttöliittymän (teoksen) väliseen vuorovaikutukseen ja käsittelen sitä lähinnä tekstin kannalta. Pohdin, *mitä on journalistisen verkkotekstin ja lukijan/käyttäjän välinen interaktiivisuus.*

4. Tyyliä verkkoportaasi

Heti alusta alkaen valitsimme journalistiseksi tyyliä verkkoportaasiin. Se oli luonteva vaihtoehto, sillä tärkeimpänä tavoitteenamme oli luoda elämyksellinen journalistinen verkkoteos informatiivisuutta unohtamatta.

Vaikka ei olekaan järkevää keskittyä vertaamaan verkkoreportaasiamme lehtireportaaseihin, käytän joitakin sen määreitä analyysissäni. Jotta voisin perustellusti analysoida verkkoreportaasin tekstin kirjoitusprosessia, rakennetta ja tyyliä, käsittelen lyhyesti reportaasia juttutyypinä.

4.1 Hyperreportaasi, webportaasi, verkkoreportaasi?

Reportaasin käsite on lainattu selvimmän painetun lehden toimitustyön sanastosta (vrt. Hultén 1990, 11). Verkojulkaisujen journalismin laji tyypit ovat vasta muotoutumassa (ks. esim. Orava 1998, 118), joten yhtä hyvin työtämme voisi sanoa featureksi tai vaikkapa television, elokuvan tai radion käytäntöjen mukaan dokumentiksi (ks. esim. Bech-Karlsen 1995, 43).

Tehtaan kuoleman julkaissut Sirkus.com valitsi käyttöön termin multimediareportaasi. Nimitys on aivan yhtä onnistunut kuin verkkoreportaasikin, mutta se edellyttää sitä, että teosta pitää pikemminkin multimediana kuin hypermediana (ks. luku 3.1).

Markku Soikkeli (1996) käsittelee artikkelissaan *Älykästä kirjaa etsimässä* hyperromania. Hänen mukaansa nämä hypermediaa kokeilevat teokset voitaisiin yhtä hyvin nimetä hypersarjakuviksi tai vaikkapa hyperdraamoiksi. Samaa periaatetta noudattaen teostamme voisi nimittää hyvällä syyllä hyperreportaasiksi. Hyperreportaasin käsite vaatisi kuitenkin tarkennusta. Koska välineenämme on nimenomaan tietoverkko, ei vaikkapa CD-ROM, työtä tulisi kutsua esimerkiksi hyperreportaasiksi verkossa. Tällainen määritelmä olisi kuitenkin turhan monimutkainen.

HS:n Verkkoliite on ottanut reportaasiamme vastaavista teoksista käyttöön sanan *webortaasi*, joka viittaa samalla sekä verkkoon että reportaasin käsitteeseen. Se on sinänsä erinomainen sana, mutta koska webille löytyy suomenkielinen vastine, käytän mieluummin sitä. Webortaasi-sanana painolastina on myös sen erottamaton yhteys nimenomaan HS:n Verkkoliitteen artikkeleihin.

Estettä reportaasi-sanana käyttämiseen ei sinänsä ole. Reportaasilla on nimenomaan painetussa lehdessä juuri niitä ominaisuuksia, joita halusimme oman työmme tarjoavan. Reportaasin tehtävänä on antaa elämyksiä, viihdettä ja tietoa, pintaa syvemmälle ulottuva näkemys johonkin asiaan (Bech-Karlsen 1986, 86). Reportaasi on myös moniselitteinen, jopa hieman epämääräinen journalismin muoto verrattuna vaikkapa uutiseen. Käsitteen alle mahtunee siis myös verkkoon tarkoitettu kokeileva teos, verkkoreportaasi.

Korostan kuitenkin, että tukeutuessani seuraaviin reportaasin määritelmiin käytän niitä ennen kaikkea tekstini lajityypin arviointiin, en esimerkiksi äänen analysointiin.

4.2 Reportaasin määrittelyä

Tarkastelen tässä luvussa lyhyesti reportaasin ominaispiirteitä juttutyypinä. Käytän määritelmässäni reportaasin pohjoismaisten asiantuntijoiden Lars J. Hulténin (1990) ja Jo Bech-Karlsenin (1986) pohdintoja. Määritelmät ovat hyvin tekstikeskeisiä, sillä niissä ei juuri puututa esimerkiksi kuviin tai taittoon. Minulle ne kuitenkin riittävät hyvin, sillä verkkoreportaasissamme teksti on joka tapauksessa hyvin erilaisessa asemassa kuin painetussa lehdessä. Käsittelen reportaasia edelleen myös luvussa 8, jossa analysoin verkkoreportaasimme kirjoittamista.

Reportaasin käsitteen monitulkintaisuutta kuvaa mainiosti Jorma Miettisen (1984, 75) toimittamisen perusoppikirjassaan *Toimitustyö* esittämä määritelmä. Hän selittää reportaasin yksinkertaisesti

"monimuotoiseksi juttutyypiksi, joka saa tavallisesti runsaasti tilaa".

Tietenkään Miettinen ei edes väitä määritelmäänsä täydelliseksi, mutta tavallaan hän silti osuu sillä täsmälleen oikeaan. Reportaasi edustaa erittäin monimuotoista journalismin lajityyppiä, jonka selkeimpiä tunnusmerkkejä todellakin on se, että se yleensä saa enemmän tilaa kuin esimerkiksi uutinen tai kolumni (ks esim. Hultén 1990, 43). Kun Miettinen toteaa lisäksi, että reportaasissa voidaan käsitellä periaatteessa *mitä aihetta tahansa*, määritelmä on kaikessa epämääräisyydessään varsin kattava (Miettinen 1984, 75).

Tarvitsen tutkielmassani kuitenkin myös yksityiskohtaisempaa käsitystä reportaasin olemuksesta. Aloitan lajityypin määrittelyn norjalaisen reportaasin asiantuntijan Jo Bech-Karlsenin (1986) selkeästä listasta. Bech-Karlsenin (1986, 82–85) mukaan reportaasia voi lajityyppinä kuvailla seuraavien ominaisuuksien perusteella:

1. *Mukanaolo.* Yleensä reportaasi edellyttää toimittajan läsnäoloa jollakin paikalla tai jossakin tilanteessa, mutta tästä voidaan joskus myös poiketa.
2. *Henkilökohtainen sävy.* Toimittajan oma ymmärrys, kokemus tai elämys ovat tärkeitä. Tekstin on hyvä olla arvioivaa, erittelevää tai persoonallisella tavalla kuvailevaa. Kerronnan minä-muoto on sallittua.
3. *Ei riipu tapahtumasta eikä tiukasta ajankohtaisuudesta.* Reportaasi voi liittyä johonkin uutiseen tai tapahtumaan, mutta yhtä hyvin se voi liittyä vain johonkin keskusteluun tai oletukseen. Teksti voi perustua hyvinkin yleiseen ajatukseen. Toimittaja voi luoda ajankohtaisuuden itse.
4. *Näkökulman monipuolisuus.* Ongelmanasettelua, teemaa ja reportaasissa käsiteltäviä asioita on tarkasteltava monesta näkökulmasta. Perusteellinen taustatyö on usein tarpeen.
5. *Vaihtelevuus.* Vaihtelua voi olla monella tasolla, esimerkiksi tempossa ja rytmissä, näkökulmassa, ajassa ja ajankohtaisuudessa sekä journalististen vaikutuskeinojen käytössä.

6. *Kompositio*. Reportaasi koostuu useista (kerronnallisista) elementeistä.
7. *Eeppisyys*. Tekstin luonne on eepinen, narratiivinen. Toimittaja kertoo reportaasissa lukijoilleen tarinaa. Muodoltaan ja tyyliltään reportaasi saattaa muistuttaa fiktiivistä kertomusta
8. *Ympäristön ja henkilöiden kuvaaminen*. Lukijoiden täytyy saada jonkinlainen kokonaiskuva reportaasin paikoista ja ihmisistä. Luonteenomaisten yksityiskohtien kuvaaminen on tärkeää.
9. *Tunteisiin vetoaminen*. Reportaasi vetoaa myös tunteisiin, ei vain älyyn (toisin kuin esimerkiksi uutinen). Reportaasi voi miellyttää tai herättää vastenmielisyyttä, se voi jopa synnyttää aistimuksia; makuja, hajuja, ääniä.

Bech-Karlsenin luettelo on hieman ylenpalttinen lajityypin määritelmäksi, vaikka hän muistuttaakin, ettei hyvän reportaasin tarvitse sisältää kaikkia näitä piirteitä. Hemánuksen (1992, 12) mielestä Bech-Karlsen sekoittaa tutkimuksessaan reportaasin määreet, eli ne ominaisuudet, joilla reportaasi määritellään ja erotetaan muista juttutyypeistä, ja hyvän, toimivan reportaasin ominaispiirteet. Listaa ei siis kannata pitää aukottomana reportaasin määritelmänä. Mielestäni se kuitenkin kuvaa reportaasin *luonnetta* hyvin.

Bech-Karlsenin journalistinen ajattelutapa suosittelee pyrkimistä pois pinnalliselta ilmiötasolta olemustasolle: ”Ilmiön ja olemuksen yhteys synnyttää ymmärtämystä. Tämä on reportaasin keskeinen piirre” (emt., 86).

Pintaa syvemmälle pääsemisessä lista onkin hyväksi avuksi. Jo pyrkimys monipuoliseen näkökulmaan ja mukanaolo reportaasin ympäristössä ja tapahtumissa auttaa toimittajaa ymmärtämään aihettaan. Myös vaihtelevuus, ympäristön ja henkilöiden kuvaaminen sekä henkilökohtainen sävy ovat piirteitä, joiden on helppo myöntää kuuluvan onnistuneeseen reportaasiin. Esimerkiksi tunteisiin vetoaminen on sen sijaan hankalampi vaatimus. Missä kulkee tunteisiin ja älyyn vetoamisen

raja? On myös varsin omituista väittää, ettei uutinen voisi vedota myös tunteisiin.

Bech-Karlsenin tapaan myös Lars J.Hultén (1990) korostaa uutisen ja reportaasin sekä uutis- ja reportaasityön eroa. Reportaasi ei ole tiukasti kiinni päivittäisessä uutisvirrassa eikä sen kireissä tuotantoaikatauluissa, joten toimittajalla on mahdollisuus ottaa työlleen sen vaatima aika, tarkkailla ja tutkia. Hän voi nähdä tapahtumien väliset yhteydet, katsella niitä erilaisista näkökulmista ja taustoittaa niitä. (Emt., 13.)

Hulténin tutkimuksen mukaan myös toimittajien itsensä mielestä reportaasi on ennen kaikkea jotakin muuta ja jotakin enemmän kuin uutinen. Tyyllilajina se antaa heille mahdollisuuden ilmaista itseään persoonallisella tavalla, toisin kuin uutisjuttu. Reportaasi määritelläänkin yleensä journalismiksi, jossa kuuluu *toimittajan persoonallinen äänensävy*. Tällä tarkoitetaan sitä, että toimittaja on läsnä tekstissä, hän kuvailee kokemuksiaan ja havaintojaan, näyttää osallistumisensa ja omat ajatuksensa.

Toimittajat eivät kuitenkaan painota pelkästään reportaasin ja uutisen muotojen eroa, vaan myös reportaasin vaatimia erilaisia voimavaroja ja menetelmiä. Hulténin mielestä reportaasi voikin merkitä paitsi esitystapaa myös *työtapaa*. (Emt., 11–13, 40.)

Reportaasia kuvailaan usein kirjalliseksi tekniikaksi tai tyyllilajiksi. Tämä ei kuitenkaan saa Hulténilta kannatusta, sillä hänen mukaansa journalismi tai reportaasi eivät missään tapauksessa voi olla kaunokirjallisuutta tai fiktiivistä proosaa. Hän käsittää tämän kirjallisen otteen reportaasissa *dokumentaariseksi tekniikaksi*, jota toimittaja käyttää kuvaillakseen tekstissään todellisuutta ja välittääkseen omia kokemuksiaan tästä todellisuudesta. (Emt., 13.)

Dokumentaarinen tekniikka tarkoittaa Hulténin mukaan journalistisen informaation välittämistä asiasisällön lisäksi myös läheisyyden, elämysten ja kokemusten avulla. Se auttaa havainnollistamaan tekstiä ja tekemään sitä ymmärrettäväksi. Dokumentaarisen tekniikan tarjoamat mahdollisuudet tarkoittavat

tekstille samaa kuin erilaiset visuaaliset mahdollisuudet elokuvalla. Tekstin tapahtumapaikka, perspektiivi, näkökulma ja sävy voivat vaihdella, se voi luoda lähikuvia tai tarkastella kohdettaan etäältä. (Emt., 13.)

Niin Bech-Karlsenin kuin Hulténinkin esittämät huomiot ovat vain yksi tapa kuvailla reportaasia. Se on monimuotoisuudessaan hankala määriteltävä, sillä pelkästään jo rajanveto faktan ja fiktiivisyyden välillä saattaa reportaasissa olla vaikeaa. Esa Sirkkunen (1996) havaitsee artikkelissaan *Matkalla vaarien maahan*, että fakta voi hyvinkin jäädä sivuasiaksi. Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä julkaistun *Matkalla baarien maahan* -reportaasin kerronnassa hyödynnetään fiktion keinoja jopa siinä määrin, että Sirkkunen alkaa miettiä, voiko sitä pitää enää lainkaan ”todellisuuden dokumentaarisenä kuvaamisena” (emt., 39).

Jos lehtireportaasin yleinen määrittely on vaivalloista, varmasti vielä hankalampaa on määritellä verkkoreportaasi tyhjentävästi. On esimerkiksi selvää, että verkkoreportaasissa vanha neuvo *Don't tell it, show it* (ks. esim. Bech-Karlsen 1995, 32) saa aivan uudet ulottuvuudet. Kun asiansa voi esittää hypermediaa ja interaktiivisuutta hyödyntäen, näyttämisen rajat laajenevat huomattavasti.

Määrittelemme verkkoreportaasin *journalistiseksi teokseksi, jossa yhdistyvät reportaasille ominaiset piirteet ja ainoastaan tietoverkossa mahdolliset ominaisuudet*. Näistä tärkein on vuorovaikutteisuus. Verkkoreportaasi on myös medioiden synteesi, jossa radio, televisio, painettu lehti ja tietoverkon mahdollisuudet sulautuvat yhdeksi uudeksi ilmaisumuodoksi.

Tärkeintä ei siis ole se, että verkkoreportaasi täyttäisi kaikki lehtireportaasin vaatimukset. Oleellisempaa on huomata, että pelkkä verkkoon siirretty lehtireportaasi ei vielä ole verkkoreportaasi.

4.3 Vaihtoehtojournalismi, New Journalism ja verkko

Reportaasia ja varsinkin verkkoreportaasia käsitellessä on kiinnostavaa nostaa esiin käsitteet *New Journalism* ja *vaihtoehtojournalismi*, sillä osa niille ominaisista piirteistä sivuaa läheisesti myös ”vallitsevan” journalistisen käsityksen mukaista reportaasia. Varsinkin elämyksellisyys ja toimittajan omat kokemukset korostuvat käsitteiden määrittelyssä. Perustan lyhyen katsaukseni New Journalismiin ja vaihtoehtojournalismiin Tom Wolfen ja E.W. Johnsonin (1973) kirjaan, Lili Wessmanin (1993) pro gradu -tutkielmaan sekä Pertti Hemánuksen ja Ilkka Tervosen (1986) artikkeliin.

Termiä *New Journalism* ryhdyttiin käyttämään yleisesti amerikkalaisessa journalismissa 1960-luvun alussa. Käsitteen alle kuului useita journalismin muotoja, joiden ilmaisutavat ja tavoitteet poikkesivat vallitsevasta, ”objektiiviseksi” itseään kutsuvasta journalismista. Termillä kuvailtiin myös hyvin erilaisia kirjoittajia, joihin kuuluivat mm. Tom Wolfe, Gay Talese, Truman Capote ja Hunter S. Thompson. Yhteistä kirjoittajien tyyliin oli kirjallisuudesta lainattujen fiktion tekniikoiden soveltaminen journalismiin sekä (useimmiten) reportterin osallistuminen kuvaamiinsa tapahtumiin. (Wessman 1993, 1–4.)

New Journalismiin suuriin nimiin kuuluva Tom Wolfe (1973) määrittelee tyyliin kuuluvia muutamia tyypillisiä kirjoittamisen tekniikoita. Tärkeitä tyylikeinoja ovat esimerkiksi jutun rakentaminen kohtauksiksi sekä henkilöiden dialogin ja repliikkien tallentaminen kokonaisina ja puhetapaa myöten realistisina. Oleellista on myös esittää tapahtumat aina jonkun tietyn henkilön näkökulmasta ja kuvailla tarkasti ihmisten elämään liittyviä yksityiskohtia, kuten eleitä, tapoja, vaatetusta, huonekaluja jne. (Emt., 31–32.)

New Journalismiin moniulotteinen tyyli hyödynsi erilaisia kirjoittamisen keinoja ”sisäisestä monologista” ja tajunnanvirrasta pedanttiin tilastollisten raporttien tarkasteluun (Wessman 1993). Tyyliin lainasi useita tekniikoita myös suoraan elokuvasta ja televisiosta.

Esimerkiksi leikkaukset, takaumat ja ristikuvat olivat visuaalisista välineistä lainattuja ilmaisun keinoja¹⁶ (emt., 9).

Keskustelu *vaihtoehtojournalismista* ehti Suomeen 1980-luvulla. Käsite liittyy niin vaihtoehtoiksi miellettyihin tiedotusvälineisiin kuin journalistisiin teoksiinkin siten, että esimerkiksi New Journalism voidaan ymmärtää yhdeksi vaihtoehtojournalismin lajiksi.

Pertti Hemánus ja Ilkka Tervonen (1986) käsittelevät vaihtoehtojournalismia viitaten suomalaisiin silloisiin esimerkkeihin, kuten Radio Cityyn. Hemánuksen ja Tervosen mukaan vaihtoehtojournalismi on mm. ”*journalismia, jonka tekijät ovat selvästi panneet oman subjektinsa/subjektiviteettinsa voimakkaassa mielessä peliin ja tarkastelevat todellisuutta [...] oman subjektinsa/subjektiviteettinsa läpi* (emt., 10).

Muotonsa puolesta vaihtoehtojournalismia voidaan luonnehtia myös *kokemus- ja elämysjournalismiksi*. Sille on ominaista perustuminen journalistin omiin kokemuksiin, vieläpä mielellään kokemuksiin, joihin hänellä on voimakas, elämyksellinen suhde. Journalisti ei siis ole vain passiivinen tarkkailija, vaikkakin hän toki voi myös vaihdella roolejaan juttua tehdessään. (Emt., 15–16.)

Vaihtoehtojournalismi kapinoi journalismin persoonattomuutta vastaan pyrkimällä pois neutraalista uutistyylistä. Keinoina olivat juuri edellä mainitut elämyksellisyys ja kokemuksellisuus, jossain määrin jopa journalistisen ilmaisun lähentäminen kaunokirjalliseen ilmaisuun. Näiden keinojen ansiosta vaihtoehtojournalismi alkoi muistuttaa taidetta. (Emt., 15–20.) Taiteenomaisuus liittyi lehdissä tekstin lisäksi myös typografiaan, kuvitukseen ja taittoon. Tavoitteena oli saavuttaa kommunikatiivinen yhteys ei vain lehden lukijoiden, vaan myös satunnaisten selailijoiden kanssa. (Emt., 21.)

¹⁶ Vertaa Lars J. Hulténin (1990, 13) reportaasin tekniikan määritelmiin.

Tärkeä piirre vaihtoehtojournalismissa oli myös pyrkimys *journalismin ja yleisön suhteen uudistamiseen* ja uudenlaisiin journalistisiin sisältöihin (emt., 25). Tavoitteita olivat mm. *yhteisöllisyys* ja se, että yleisö (erityisesti yhteiskunnassa vallankäytön kohteeksi joutuvat) pääsisivät mukaan journalismiin¹⁷ (emt., 26).

Tämä kuulostaa tutulta. Verkkojournalismista puhuttaessa esiin nousee usein juuri yhteisöllisyyden tavoittelu. Ehkä verkkojournalismi tarjoaakin nyt kanavan todelliselle vaihtoehtojournalismille. Siihen saattavat hyvinkin liittyä myös vaihtoehtojournalismin tyylikeinot, kuten journalistisen ilmaisun läheneminen kaunokirjallisuuteen.

¹⁷ Yhteisöllisyys ja ihmisten pääsy mediaan nousivat erityisen huomion kohteeksi 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa syntyneessä *kansalaisjournalismissa*. Lue lisää esim. Heikki Heikkilän ja Risto Kuneliuksen (1997) sekä Theodore L. Glasserin ja Stephanie Craftin (1997) artikkeleista.

5. Verkkoreportaaseja ja esikuvia

Ennen kuin ryhdyn käsittelemään oman verkkoreportaasimme tekstin kirjoittamista ja analysoimaan valmista tekstiä, esittelen lyhyesti viisi verkosta löytyvää teosta. Näin teen ennen kaikkea siitä syystä, että osaa näistä esimerkkiteoksista voi pitää esikuvina. Samalla voin luoda suppean katsauksen verkkoreportaasien nykyiseen kenttään, siihen, mitä on jo tehty¹⁸.

5.1 The Remedi Project ja Nomansland

Tärkeimpiin innoittajiiimme kuuluu *The Remedi Project* -verkkogalleria (www.theremediproject.com/). Verkkotaiteeksi luokiteltava sivusto esittelee säännöllisesti vaihtuvien näyttelyin erilaisia esimerkiksi interaktiivisuutta tai käyttöliittymäsovelluksia tutkivia teoksia. Minulle ehdottomasti tärkein ja vaikuttavin The Remedi Projectissa esiintynyt teos on Eric Rodenbeckin *Nomansland* (www.stamen.com/), jota voi mielestäni pitää myös journalistisena teoksena. Se voi olla runo, novelli tai essee, mutta myös journalismia tosipohjaisuutensa vuoksi.

Nomansland kertoo nimensä mukaan ensimmäisen maailmansodan ajan ei-kenenkään-maasta, juoksuhaudoista, taistelukaasuista, siitä, mitä sota ihmiselle todella merkitsee. *Nomansland* ei pyri olemaan sensationalistinen, viihdyttävä tai hauska (vrt. HS:n Verkkoliitteen webortaasit, luku 7). Teos on tehokas yhdistelmä hillittyjä värejä, yksinkertaisia mutta ahdistavia ääniä ja toteavaa, lyhyttä tekstiä. Oleellista *Nomanslandissa* on teoksen ja lukijan/käyttäjän välinen vuorovaikutteisuus. Eric Rodenbeck tiivistää teoksensa alkupuheenvuorossa:

¹⁸ Nicklas Koski analysoi tutkielmassaan osaa esittelemistäni esimerkeistä taiton näkökulmasta.

”What’s called interactivity right now tends to give the user either an entirely open-ended experience devoid of meaning, or a pretty strict linear narrative that doesn’t let you draw your own conclusions.

I was hoping to investigate a middle ground where *I can start to tell a story but you fill in the spaces on your own.*” (Eric Rodenbeck 1998, painotus AK.)

Nomanslandissa teksti toimii teoksen käyttöliittymänä.

Multilineaarinen, päättymätön tarina etenee tekstejä klikkailemalla, jolloin lukija samalla vaikuttaa teoksen äänimaailman. *Nomanslandin* suurin voima ja teho piilee äärimmäisen koskettavissa äänissä.

Teos alkaa lineaarisesti etenevällä, ei-kenenkään maasta kertovalla tekstillä, jota voisi pitää *Nomanslandin* ”asiaosuutena”.¹⁹ Asiateksti johdattelee lukijan elämykselliseen, vuorovaikutteiseen osuuteen, jossa tekstit ovat pikemminkin ajatusten katkelmia, tunnelmia tai runon säkeitä. Vuorovaikutteisen osuuden tekstit ovat ruudulla periaatteessa järjestyksessä, mutta niitä voi lukea ylhäältä alas, alhaalta ylös tai lauseesta toiseen hyppäilevien. Järjestyksellä ei ole väliä, ja kuten Rodenbeck alkupuheenvuorossaan kirjoittaa, lukija saa itse rakentaa varsinaisen tarinan. Jokainen lause on yksinkin merkityksellinen, mutta vasta niiden erilaiset yhdistelmät ja lukijan omat miellelyhtymät luovat lauseista tarinaa.

5.2 Colors

Tekstin kannalta erityisen kiinnostava on myös Benettonin julkaisema *Colors* -verkkójulkaisu (www.benetton.com/colors/). Julkaisu tarjoaa muutaman kerran vuodessa ilmestyvissä numeroissaan ajankohtaisia artikkeleita.

¹⁹ Tehtaan kuolema jakaantuu selkeästi ”elämys”- ja ”asiaosuuteen”. Käsittelen jakoa luvuissa 8.4.1 ja 10.

Colorsilla on verkkojulkaisemisen edelläkävijän HotWiredin (<http://www.hotwired.com/>) tapaan myös painettu rinnakkaisjulkaisu (Colors ja Wired). Verkkojulkaisussaan Colors kuvailee painettua lehteä seuraavasti:

”Television has jolted us into an era of high-speed, visually driven communication. Most books and magazines can't compete, but COLORS is beating TV at its own game [...] COLORS has invented a style all its own. Most magazines use text to convey ideas – COLORS *writes with images*.” (What is Colors 1999, korostus AK.)

Colors pyrkii siis etsimään uutta ilmaisua myös painetussa muodossa, ja onnistuukin siinä varsin hyvin. HotWiredin tapaan Colors ei silti tyydy pelkästään siirtämään painetun lehden aineistoa verkkoon. Painettu lehti ja verkkojulkaisu täydentävät toisiaan.

Verkossa Colors *kirjoittaa kuvilla* vielä suuremmassa merkityksessä kuin paperilla. Tekstin esittämiseen on Colorsissa kiinnitetty erityistä huomiota, sillä se on rakennettu erottamattomaksi, toiminnalliseksi osaksi kuvia, ääniä ja taittoa. Kuten Eric Rodenbeckin *Nomanslandissakin*, teksti on useiden numeroiden artikkeleissa samalla myös käyttöliittymä.

Suuressa osassa Colorsin teksteistä ideana on yhdistää teksti kursorin liikkeisiin.²⁰ Verkkojulkaisun numero 26, *Time*, on tästä hyvä esimerkki. Artikkelin ensimmäinen osa, kyllästymistä ja tekstin designia kommentoiva *Eight second attention span* tarjoaa ensin kuvan päällä juoksevaa tekstiä, jonka liikkeen nopeutta voi säädellä kursorilla. Aiheenvaihtelu, kyllästyminen, on suorastaan hilpeä, sillä aluksi tekstiä todellakin alkaa lukea. Sitä lukee, kunnes kyllästyy. *Eight second attention span* jatkuu kursorin avulla liikkuvalla, vaikealukuisella tekstimassalla, joka käsittelee – tekstiä. Osuus esittää asiansa yhtä aikaa tekstin sisällön, sen vuorovaikutteisuuden (kursorin liike), ulkoasun ja liikkeen avulla.

²⁰ Kursorin liikkeisiin yhdistyvät kuvat ja kirjaimet ovat myös Andy Cameronin ja Antiromin verkkoteosten perusidea (www.antirom.com/) .

Numero 28, *Touch*, sekoittaa tekstiä, kuvia, linkitystä ja liikettä kiinnostavalla tavalla. Esimerkiksi aloitussivulle mahtuu ”otsikoiden” taakse kaksitoista erilaista pientä tekstipalaa niin, että kokonaisuudesta muodostuu hauska toimiva tietopaketti. Kuurosta Lucia d’Ugosta kertovassa artikkelin osassa lukija voi kirjoittaa ruudulle sanoja ja katsoa, mitä ne ovat viittomina.

Colors on artikkeleidensa teksteissä, kuvituksessa, taitossa ja ohjelmoinnissa todella kekseliäs. Niin kekseliäs, että välillä yksinkertaista, paikallaan pysyvää tekstiä suorastaan kaipaa. Esimerkiksi numero 28:n, *Touchin* väkivaltaa käsittelevä neljäs osa on niin taitavasti kirjoitettu, että sitä todellakin haluaisi lukea. Se on kuitenkin hankalaa, sillä lukijan täytyy samalla keskittyä myös ”käsittelemään” tekstiä, pitämään sitä paikoillaan tai vierittämään eteenpäin.

Parhaimmillaan Colors on yhdistäessään tekstiä, kuvaa ja ääntä Eric Rodenbeckin *Nomanslandin* tapaan. Esimerkiksi numero 27, *Home* on onnistunut, yhtä aikaa vakava ja hauska artikkeli. Erityisen toimiva on ihmisten välisiä ennakkoluuloja pohtiva *Love thy neighbor* -osuus. Kantaottava osuus muodostuu lauseista ja yksittäisistä sanoista, joihin yhdistyy sama sana puheena. Kokonaisuus antaa ajattelemisen aihetta. *What Finns think about Somali refugees in Finland – Rapist. How Swedes refer to Finns – You drunk.*

5.3 Verkkoliitteen webortaasit

Suomalaisista esimerkeistä kannattaa mainita Helsingin Sanomien Verkkoliitteen (www.helsinginsanomat.fi/klik/klikarkisto/) webortaasit. Teokset vaihtelevat toteutuksiltaan erittäin paljon. Esimerkiksi helmikuussa 1999 julkaistu *Urbaani reaktori* on hyvin perinteisen lehtijournalismin muotoon kirjoitettu artikkeli, samoin marraskuussa 1998 ilmestynyt *Pettäjän tie*, kun taas vaikkapa EKJ:n tuottama *150 000 mk/kg*

(myös www.nicklaskoski.com/leikkaus) hakee hyvin erilaista ilmaisua. Kaikkia webortaaseja ei ehkä voi sanoa verkkoreportaaseiksi, sillä osalta puuttuu reportaasille ominaiset piirteet (ks. luku 4).

Elokuussa 1998 julkaistu, kauneusleikkauksesta kertova verkkoreportaasi *150 000 mk/kg* kuuluu Verkkoliitteen ensimmäisiin varsinaisiin webortaaseihin. *150 000 mk/kg* on täysin lineaarisesti etenevä teos, jossa tekstien kannalta mielenkiintoisinta on niiden sijoittuminen teoksen muotoon ja taittoon. Tarina etenee television suomennostekstejä muistuttaen ruudun alalaidassa, kun taas henkilöiden kommentit esiintyvät sarjakuvamaisissa puhekuplissa. Teos poikkesi ilmestyessään erittäin paljon Verkkoliitteen artikkelien tyyppillisestä muodosta. Verkkoliite otti *150 000 mk/kg*:n muodon uudelleen käyttöön huhtikuussa 1999 ilmestyneessä *Piikki lihassa* -webortaasissa, joka kertoi tatuoinnista.

150 000 mk/kg:n lyhyet, vain parin lauseen mittaiset tekstit muistuttavat hyvin vähän teokseen alun perin kirjoitettua tekstiä. En itse ollut tekemässä webortaasia, mutta tiedän, että sen teksti kirjoitettiin ensin sanomalehden tekstin muotoon ja editoitiin jälkikäteen tiiviiksi katkelmiksi ja sitaateiksi. Tekstin syntyprosessi muistutti siis varsin paljon *Tehtaan kuoleman* kirjoittamista (ks. luku 8).

Onnistuneimpiin webortaaseihin kuuluu ehdottomasti syyskuussa 1998 ilmestynyt *Deadline*. Kuolemaa käsittelevä *Deadline* on teos, jonka suurin viehätysvoima syntyy sen vuorovaikutteisuudesta. Koko webortaasi rakentuu lukijan elämäntapoja, sosiaalisia suhteita jne. tiedustelevasta kyselystä, johon lukija omantuntonsa mukaan vastaa. Lopuksi webortaasi laskee lukijan todennäköisen eliniän ja käynnistää kuolemankellon, jossa näkyy jäljellä oleva, kaiken aikaa kuluva elinaika. Lisätietoja elämään ja kuolemaan vaikuttavista seikoista, kuten tupakoinnista, tarjoilevat enkelin ja pikkupirun hahmot, joita klikkaamalla ruutuun ilmestyy lisätietoa antava ikkuna.

Deadline on erinomainen esimerkki journalistisesta teoksesta, jossa on osattu hyödyntää ainoastaan verkossa mahdollisia ominaisuuksia. Kuoleman kaltaisesta, kaikkia jollakin tapaa koskettavasta aiheesta olisi

toki voitu kirjoittaa kiinnostava teksti ja siirtää se verkkoon, mutta näin pystyttiin käyttämään verkon mahdollisuuksia muutenkin kuin jakelukanavana.

Maaliskuussa 1999 ilmestynyt *Kriisi 2002: Kertomus Nokian romahduksesta* -webortaaasi hakee sekin lehtijournalismista poikkeavaa muotoa. Webortaaasin keskeisenä oivalluksena on esittää tekstit sähköpostiviesteinä. Kuvitteellisessa, tulevaisuuteen sijoittuvasta Nokian romahtamisesta kertovassa webortaaasissa myös ääni ja liikkuva kuva yhdistyvät tekstiin onnistuneesti, toisin kuin esimerkiksi lokakuussa 1998 julkaistussa *Beethovenissa*, jossa äänenä esitetyt haastattelut ovat vain päälleliimattuja lisäyksiä (ks. myös Heinonen 1998, 39–42).

5.4 Bosnia: Uncertain Paths to Peace

Hieman vanhempi esimerkki on vuonna 1997 The New York Timesin verkkojulkaisussa ilmestynyt Gilles Peressin ”vuorovaikutteinen kuvaessee” *Bosnia: Uncertain Paths to Peace* (www.nytimes.com/bosnia/). Mielestäni teosta voi pitää myös verkkoreportaasina.

Teos on varsin laaja. Se tarjoaa paljon raskaslukuista tekstimassaa, pieniä valokuvia ja muutamia äänikatkelmia, eikä se ole missään tapauksessa silmäiltäväksi tehty teos. Reportaaasin lukeminen johdonmukaisesti on hankalaa, sillä ”previous”, ”more” ja ”next” -painikkeilla harhautuu sinne tänne jutun uumeniin. ”Indexin” kautta pääsee katsomaan tarinan polkua tekstimuodossa ja menemään haluamaansa kohtaan, mutta heti itse juttuun päästyä harhailu alkaa jälleen. Välillä kuvat ja lyhyet sitaatit muodostavat sarjakuvamaista mielikuvaa, mutta sekään ajatus ei kanna koko reportaasin läpi.

Mielestäni Bosnia-reportaaasin sekavuus ei välttämättä ole huono ominaisuus. Koska se ei edes pyri olemaan järjestelmällisesti etenevä kertomus, vaan pikemminkin kokoelma kokemuksia Bosnian sodasta, tämä muoto toimii. Painetun lehden kuvareportaasiin verrattuna tämä reportaasi luo erilaista tunnelmaa. Painetussa muodossa reportaasi on yleensä

enemmän tai vähemmän selkeä, alusta loppuun jatkuva tarina. Peressin reportaasissa jokainen sivu on erillinen kokonaisuus, joka kyllä liittyy tarinaan, mutta on myös aivan oma tarinansa. Tämä muoto ei ole lukijan kannalta niin ”valmis” kuin perinteinen. Vaikka verkkoreportaasi koostuukin pääasiassa vain valokuvista ja tekstistä, lukija ikään kuin liikkuu itse Bosniassa, joutuu löytämään yhä uusia kohtaloita ja tapahtumia sodan jäljiltä.

6. Verkkotekstin perusteet

Seuraavat luvut valaisevat lähtökohtia, joiden pohjalta ryhdyin kirjoittamaan verkkoreportaasimme tekstiä. Ristiriitaisena periaatteenani oli alusta saakka se tosiasia, että verkossa tekstiä luetaan harvoin keskittyneesti. Sitä silmäillään.

Usein verkosta löytyvä mielenkiintoinen teksti tulostetaan paperille ja luetaan vasta siitä. *Tehtaan kuolemassa* en kuitenkaan halunnut tyytyä tähän vaihtoehtoon. Halusin kirjoittaa tekstiä, joka toimii nimenomaan ruudulla.

6.1 Lukutapana silmäily

Ihmiset keskittyvät harvoin lukemaan verkosta löytyviä tekstejä. Jakob Nielsen on todennut vuodesta 1994 saakka tekemissään lukuisissa käytettävyystutkimuksissa, että suurin osa verkon käyttäjistä silmäilee tekstejä lukemisen sijaan. Viimeisimmässä Nielsenin (1997b) tekemässä tutkimuksessa silmäilijöihin kuului 79 prosenttia koehenkilöistä, sana sanalta tekstejä luki vain 16 prosenttia ihmisistä.

Tekstin nopea vilkaisu ei sinänsä ole vain verkkotekstin lukijoiden harrastama käytäntö, sillä silmäily ja kärsimättömyys kuuluvat jossain määrin kaikkeen kirjoitetun tekstin lukemiseen. Esimerkiksi sanomalehden aukeama selataan nopeasti läpi. Lukija vilkaisee otsikot, kuvat ja väliotsikot ja päättää vasta sitten, syventyykö teksteihin (ks. esim. Vanhanen 1996, 12).

Barthes (1993, 19) toteaa tekstin mielihyvistä *tmeesistä* puhuessaan, että klassisimmistakaan romaaneista ei koskaan lueta kaikkea samalla intensiteetillä. Lukija haluaa nopeasti löytää tekstin tärkeimmät kohdat. Tämä Barthesin tietämisen ahneudeksi nimeämä kärsimättömyys saa aikaan säännöttömän, hyppelhtivän lukurytmin. Tekstin eheys ei suinkaan ole lukijalle pyhä asia, sillä hän silmäilee tekstiä eteenpäin,

hyppää häpeilemättä yli pitkästyttäviksi olettamiensa sivujen yli ja yrittää löytää nopeasti kertomuksen keskeisen sanoman.

”Se, mistä kertomuksessa pidän, ei siis suoranaisesti ole sen sisältö, tai edes sen rakenne, vaan pikemminkin ne naarmut, jotka teen sen kauniiseen pintaan: juoksen, hyppään yli, kohotan pääni, painun taas sukelluksiin.” (Emt., 20.)

6.2 Silmäilyn syyt verkossa

Erityiseksi verkkotekstin tekee se, että siinä silmäily on korostunut käytäntö (ks. esim. Lyyra 1998, 94). Tähän löytyy muutamia ilmeisiä syitä.

Eräs selkeimmistä syistä on se, että verkossa lukeminen on kallista. Tämä on itse asiassa niin ilmeinen syy, että se jätetään usein huomiotta. Verkkosivujen selailu modeemin välityksellä maksaa sen verran, että innokkainkaan lukija ei varmasti halua syventyä jokaiseen löytämäänsä kiinnostavaan artikkeliin.

Toinen yksinkertainen syy silmäilyyn on se, että tietokoneen näyttöpäätteen ruudulta lukeminen on väsyttävää ja noin 25 prosenttia hitaampaa kuin paperilta (Nielsen 1997c). Valoa hehkuvalta, välkkyvältä ruudulta on kerta kaikkiaan rasittavampaa ja vaikeampaa lukea kuin valoa heijastavalta paperilta (ks. esim. Kuusisto & Pippuri 1998, 45). Myös tietokoneen näytön taso vaikuttaa luettavuuteen. Mitä alhaisempi virkistystaajuus²¹ näytössä on, sitä enemmän näyttö välkkyi, ja sitä hankalampaa tekstiä on lukea.

Näytöt paranevat tulevaisuudessa ja hyvienkin näyttöjen hinnat todennäköisesti laskevat. Pitemmällekin meneviä visioita on esitetty. ”Sähköisen paperin” markkinoille tulo saattaa pian olla todellisuutta.

Esimerkiksi IBM on jo kehittänyt näytön, jonka tarkkuuden kerrotaan vastaavan painetun aikakauslehden painojälkeä (Näyttö kuin paperia lukisi, 1999). Massachusetts Institute of Technologyn (MIT) laboratoriossa

²¹ Kuvanvaihtotaajuus, joka ilmoitetaan hertseinä (Kuusisto & Pippuri 1998, 136: (Jaakohuhta 1996, 718)).

kehittelään sanamukaisesti elektronista paperia, joka on ikään kuin paperin muodossa oleva tietokoneen näyttö. Sille voidaan ladata tekstiä ja kuvia, ja kun teksti on luettu, sen voi pyyhkäistä pois ja ladata uutta tilalle. Elektronista paperia varten on kehitetty niin sanottu digitaalimuste, jossa molekyylit ovat toiselta puolelta mustia ja toiselta valkoisia. Kun lehti ladataan esiin pienellä sähkövarauksella, molekyylit vaihtavat asentoa. Elektroninen lehti on MIT:n mukaan tulossa markkinoille viimeistään viiden vuoden kuluttua. (Röyskö 1998.)

MIT-laboratoriota vetävän professori Joseph Jacobsonin mukaan elektronisen lehden avulla voi ”saavuttaa samanlaisen lukuelämyksen kuin painetun lehden avulla” (ema).

Tällainen elektroninen paperi ratkaisisi ruudulta lukemisen rasittavuuden ongelman ja muuttaisi tietokoneen käyttöliittymän ratkaisevasti miellyttävämmäksi (ks. esim. ”NITE” 1999). Se tuskin kuitenkaan tekee verkon käyttäjistä yhtään säntillisempiä lukijoita. Kärsimättömyys on tietoverkoissa liikkujan perusominaisuus. Tähän löytyy useita syitä.

Nielsen (1997c) toteaa, että verkko on käyttäjien hallitsema media. Käyttäjät haluavat olla aktiivisia, mikä puolestaan aiheuttaa sen, että he eivät juuri malta pysähtyä surfatessaan. Käyttäjä haluaa jatkuvasti liikkua eteenpäin, etsiä ja löytää aina yhä parempia ja tärkeämpiä sivuja. Jokainen sivu ja teksti joutuu jatkuvasti kilpailemaan käyttäjän huomiosta miljoonien muiden, yhtä helposti tavoitettavien sivujen kanssa. Käyttäjät eivät halua tuhjata aikaa yhdenkään sivun perusteelliseen lukemiseen, vaan pyrkivät nopeasti löytämään sivun parhaat palat ja kiiruhtamaan seuraavaan. Tämän suunnatoman kiireen Nielsen perustelee koko nykyisen elämänmenon hektisyydellä. (Ema.) Selitys on tietenkin hieman yleistävä, mutta samalla siinä kuitenkin piilee myös koko tietoverkkoideologian syvin olemus.

Leena Krohnin (1995) mukaan tietokoneella ja goottilaisella katedraalilla on jotakin yhteistä. Katedraali on ”pystyynnostettu tie

jumalallisen tiedon yhteyteen”, tietokone ”väylä ja kuljetusalus tiedon ja merkityksen inhimillisiin yhteyksiin” (ema).

”Tällä vuosisadalla vertikaalisuuden intohimo on vaihtunut nopeuden tai pikemminkin *paralleelisuuden passioksi, kärsimättömyydeksi ajan suhteen, pyrkimykseen olla useassa paikassa, saada yhteys useisiin eri tietoisuuksiin samanaikaisesti*”. (Ema., korostus AK.)

Internet, tietoverkkojen verkko, on erinomainen ja ilmeinen mahdollisuus toteuttaa ”paralleelisuuden passiota”. Se koostuu 60 miljoonasta tajunnasta ja yhtä monen äänen sorinasta, laskemattomasta määrästä dokumentteja, päättymättömästä kirjoituksesta (ema).

Jos tietokone on kuljetusalus tiedon ja merkityksen inhimillisiin yhteyksiin, tietoverkko todellakin on Aki Järvisen (1999) käyttämässä merkityksessä *rihmasto*. Tietoverkossa oleva teksti joutuu kaiken aikaa kilpailemaan toisten, yhtä yhtä helposti tavoitettavien sivujen kanssa. Samalla yksittäinen teksti kuitenkin kilpailee myös kaiken sen ”navigoimisen, kirjoittamisen, lukemisen, selaamisen ja merkityksissä ajelehtimisen prosessin” kanssa, joka tietokoneen ruudulla tapahtuu (Järvinen, A. 1999, 109). Yksittäinen teksti on vain pieni osan merkitysten rihmastossa, jossa lukija navigoimisen lomassa kirjoittaa ja lukee sähköpostiviestejä, seuraa uutisryhmien keskustelua ja ajoittain osallistuu siihen, päivittää kotisivuaan, toimii siis yhtä aikaa lähettäjänä ja vastaanottajana. (Emt.) Kun tekstin esittämisen väline on tietokone, *saman* välineen kautta voi uppoutua myös lukemattomiin erilaisiin viesteihin ja toimintoihin.

Tietenkin myös painettu teksti kilpailee ihmiselämän merkitysten rihmastossa. Käsittelen seuraavassa luvussa verkkotekstin lyhyden vaatimusta, mutta on todettava, että se ei ole vain verkkoteksteihin liittyvä piirre.

Lars J. Hultén (1990) havaitsi tutkiessaan ruotsalaisten sanomalehtien reportaaseja vuosilta 1960–1985, että reportaasien tekstit ovat lyhentyneet tuona aikana selvästi. Pitkät, yhtenäiset tekstimassat

ovat muuttuneet lyhyiksi kappaleiksi, sillä lukemisen on oltava helppoa ja tekstin visuaalisen ilmeen houkuttelevaa. Ei riitä, että teksti on mielenkiintoista, sen on myös *näytettävä* mielenkiintoiselta (emt., 219). Mielestäni kehitys on jatkunut samaan tapaan myös 1990-luvun aikana. Tekstien osalta linjaa kuvaavat esimerkiksi Uutislehti 100:n ja Metron kaltaiset ilmaisjakelulehdet, jotka sopivat hyvin kiireisten työmatkalaisten tarpeisiin.

Paralleelisuuden passio on johtanut opetusministeriön kansliapäällikön Vilho Hirven sanoin *vilkaisuviestintään* (Stenbäck 1999), joka Nielsenin viittaamaan elämänmenon hektisyyteen palatakseni sopii erinomaisesti koko nykykulttuuriin. Pikaruuan suosio kasvaa jatkuvasti, kännyköiden välillä singahtelee 160 merkkiin rajoittuvia tekstiviestejä, radiot määrittävät tarkkaan, kuinka monta *sekuntia* puheosuudet saavat kestää ...Esimerkkejä löytyy loputtomiin.

6.3 Silmäiltäväksi kirjoittaminen

Kaikista näistä edellä luettelemistani syistä johtuen ruudulta luettavaksi tarkoitetun verkkotekstin on oltava ikään kuin *valmiiksi silmäiltyä*. Kirjoittajan on selvitettävä itselleen, mikä on tekstin tärkein sanoma. Jos hän ei tiedä sitä itse, on varmaa, ettei levoton surfaajakaan sitä löydä. On tietenkin varmaa, että valmiiksi silmäiltyäkin tekstiä silmäillään. On kuitenkin todennäköisempää, että se saa sanomansa paremmin perille kuin yhtenäinen tekstimassa.

Jakob Nielsenin mukaan yksi tärkeistä helposti luettavan (siis helposti silmäiltävän), miellyttävän verkkotekstin ominaisuuksista on lyhyys. Koska ruudulta lukeminen on noin 25 prosenttia hitaampaa kuin painetun tekstin lukeminen, Nielsenin (1997a) mukaan verkkotekstin on oltava huomattavasti tiiviimpää kuin paperille tarkoitetun. Jotta lukeminen olisi miellyttävää, tekstin karsiminen neljäsosan lyhyemmäksi ei riitä. Tekstiä on oltava noin puolet vähemmän kuin paperimediassa (ema).

Nielsenin mukaan verkkotekstin lyhyyttä puoltaa sekin, että tekstin rullauspainikkeiden käyttö on useimmista verkon käyttäjistä vastenmielistä (ks. myös Isokääntä 1997, 29 ja Hatva 1998, 9). Tästä voidaan olla monta mieltä. Rullauspainikkeet eivät välttämättä ole kaikille käyttäjille (ainakaan kaikissa tilanteissa) enää kauhistus. Kun verkon ja selainten käyttö tulee tutuksi, rullaamiseenkin totutaan. Eräässä uusimmista artikkeleistaan myös Nielsen (1999) kirjoittaa jo *scrollauskokemuksesta*. Käyttäjät alkavat usein rullata verkkosivua jo ennen kuin kaikki elementit ovat latautuneet. He myös rullaavat sivuja eri tavoin lukemisen eri vaiheissa (ema).

Lyhyiden vaatimuksesta puhuttaessa kannattaa ottaa huomioon myös se, että verkko on erinomainen jakelukanava. Lyhyiden tavoite koskee ennen kaikkea *ruudulta luettavaksi* tarkoitettuja tekstejä. Osaa verkosta löytyvistä teksteistä ei ole edes tarkoitettu ruudulta luettaviksi, vaan tulostettaviksi. Esimerkiksi Finnkinon sivustolla (www.finnkino.fi/) tämä on ymmärretty hyvin, sillä vaikkapa Finnkino Plevna -elokuvakeskuksen historiasta kertova sivu on selkeästi tarkoitettu tulostettavaksi. Tämä tehdään selväksi heti tekstin alussa, josta löytyy tulostuspainike. Näin tekstin tulostaminen on tehty myös erittäin helpoksi. *Tehtaan kuolema* puolestaan on nimenomaan ruudulta luettavaksi tarkoitettu teos. Sen tulostaminen on suorastaan hankalaa, sillä Flash-tiedostoja ei voi printata suoraan.

Lyhyys ole itseisarvo myöskään ruudulta luettaviksi tarkoitetuissa teksteissä.

Journalisteille tekstin lyhentäminen on tuttua. Silti heitä huolestaa verkkotekstin erityinen lyhyden vaatimus, sillä he pelkäävät sen johtavan journalismin pinnallistumiseen ja kielellisen ilmaisun köyhtymiseen (Heinonen 1998, 95 ja Heinonen 1999, 47). Osittain pelko onkin aiheellinen.

Esimerkiksi uutisten suhteen verkkojulkaisuun kirjoittaminen saattaa vastata tilannetta, jossa kaikki sanomalehden uutiset olisi tiivistettävä yhden palstan pikku-uutisiksi²². Kirjoittajan onkin mietittävä, mikä sopii juuri hänen aiheelleen ja pohdittava, missä yhteydessä teksti verkossa julkaistaan. Olisikin ehkä parempi puhua tekstin tiivistämisestä, turhan karsimisesta, kuin lyhentämisestä.

Nämä seikat kannattaa huomata, mutta niistä huolimatta lyhyys on kiistatta silmäiltävyyttä parantava tekstin ominaisuus. Sen lisäksi silmäilyä helpottaa esimerkiksi keskeisten sanojen lihavointi. Myös hypertekstilinkkeinä käytetyt sanat toimivat lihavoinnin tavoin (Nielsen 1997b). Kirjoittajan kannattaakin miettiä tarkkaan, mitä sanoja linkkeinä käyttää ja huolehtia siitä, että linkit ja lihavoinnit erottuvat toisistaan selvästi.

Hyviä valmiiksi silmäilyn keinoja ovat myös myös informatiivisten otsikoiden ja alaotsikoiden sekä selkeiden listojen kirjoittaminen. Mitä vähemmän sivulla on yhtenäistä tekstimassaa, sitä vaivattomammin lukija voi nopealla vilkaisulla saada selville, mitä sivu käsittelee (ema).

Tekstin lukemista helpottaa journalisteille tuttu uutisen ylösalaisin käännetyn pyramidin rakenne. Tärkeimmät asiat ja yhteenveto artikkelin sisällöstä on syytä sijoittaa heti alkuun, yksityiskohdat loppuun. Suositeltavaa on myös huolehtia siitä, että kukin kappale käsittelee vain yhtä asiaa. Kun asia vaihtuu, vaihtuu myös kappale. (Nielsen 1997a.)

Kaiken kaikkiaan Nielsen suosittelee verkkoon kirjoittajalle yksinkertaisen ja selkeän kielen käyttöä. Verkossa hyvin yleiseen ylinnokkaaseen superlatiivien käyttöön ei ole tarvetta, sillä se ei ole edes varteenotettava keino parantaa sivun kilpailukykyä. Lukijat eivät kaipaa markkinahenkistä hehkutusta, vaan nopeasti löydettävä informaatiota. (Ema.)

²² Esimerkiksi HS:n Verkkoliitteen uutispäällikkö Petteri Numminen (1998) käyttää verkkojulkaisujen tiivistetyistä uutisista osuvaa nimitystä nintendo-uutinen.

6.4 Hypertekstirakenne

Hypertekstirakenne tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää verkon erityispiirteitä ja välttää pitkästä tekstimassasta koituvia ongelmia. Esimerkiksi Ari Isokääntä (1997, 29) tarjoaa hypertekstiä ratkaisuksi verkkojulkaisujen pahimpana ongelmana pitämänsä tekstien liialliseen pituuteen. Hänen mukaansa hyperteksti voi myös auttaa lukijaa hahmottamaan juttukokonaisuuksia.

Tietenkin voi käydä myös päinvastoin. Esimerkiksi Nielsen (1995, 247) pohtii ”lost in hyperspace” -ilmiötä, jossa lukija eksyy linkkien viidaksoon. Jos lukija kokee olevansa eksyksissä, hän keskittyy lukemiseen entistä vähemmän, ei löydä enää tarvitsemaansa tietoa ja turhautuu. Pelkkä hypertekstirakenne ei siis ole vastaus tekstimassojen ongelmaan. On myös huolehdittava navigoinnin loogisuudesta.

Nielsenin (1997a) mukaan *toimiva* hypertekstirakenne kuuluu oleellisesti hyvään, tiiviiseen verkkotekstiin, sillä yksittäinen tekstiosuus ei paisu tuskastuttavan pitkäksi, jos teksti pilkotaan useaan osaan. Samalla kirjoittaja voi lyhyiden vaatimuksesta huolimatta kertoa asiastaan syvällisesti. Hänen ei tarvitse jättää tekstiä pinnalliseksi pyyhkäisyksi, sillä hypertekstissä on periaatteessa loputtomasti tilaa linkityksen takaa löytyvälle lisätiedolle.

Hypertekstimahdollisuutta ei kuitenkaan saa käyttää lineaarisen tekstin yksinkertaiseen paloitteluun. Tällä saadaan aikaan vain se, että tekstiä on vaikea tulostaa. Kuten kappaleidenkin, kunkin erillisen tekstin osan, solmun, tulee käsitellä vain yhtä asiakokonaisuutta. (Ema.)

7. Verkkoreportaasin aiheen valinta

Nyt olen siis selvittänyt peruskäsitteitä sekä pohtinut verkkotekstin erityisiä vaatimuksia ja niiden syitä. Tästä luvusta eteenpäin keskityn verkkoreportaasimme *Tehtaan kuoleman* analysointiin. Aloitan aiheen valinnasta.

Verkkoreportaasimme aihepiirillä tai näkökulmalla ei ole tämän tutkielman kannalta suurta merkitystä. Laajemmin ajatellen asia on tietenkin toisin. Esimerkiksi Helsingin Sanomien Verkkoliitteen tuottaja Petteri Numminen (1998) arvelee verkkojournalismin lähestyvän aiheiltaan iltapäivälehtiä. Sensationalismi myy, ja kärsimättömien ihmisten verkossa on myytävä jatkuvasti. Jos ei ole myyvä, ei ole olemassa.

Verkkoliite on ensimmäisiä verkkoreportaasien julkaisijoita ja tekijöitä Suomessa. Se onkin osaltaan osoittanut, minkä tyyppisten aiheiden ajatellaan purevan verkkosurfareihin. EKJ:n tuottama kauneusleikkausreportaasi *150 000 mk/kg, Deadline* kuolemankelloineen ja *Pettäjän tie* ovat esimerkkejä vetoavista, voimakkaista aiheista. Myös Benettonin Colors -verkkojulkaisun artikkelit käsittelevät hyvin vahvasti vetoavia, aiheita. Tämä tietenkin sopii myös Benettonin huomiota herättäneiden mainoskampanjoiden henkeen²³.

Markku Soikkeli (1996) viittaa George Landowiin, jonka mukaan modernissa kirjallisuudessa kuoleman kaltaiset vahvasti vaikuttavat aiheet ovat tehokeino, jolla lukija pidetään mukana kokeilevassa kerrontatekniikassa. Hyperteksti asettaa lukijan vastaavan uudenlaisen kokeilevuuden eteen (ema). Voi olla, että vahvat aiheet ovat todellakin tarpeen myös hypertekstirakennetta hyödyntävissä teksteissä. Jos aihe on kyllin vahva, voi ainakin toivoa, että lukija jaksaa ottaa selvää teoksen rakenteesta, seurailla linkkejä ja multilineaarista tarinaa. Kiinnostava on myös Lili Wessmanin (1993) huomio New Journalismin, aikansa (1960-luku) journalismissa mullistavan tyylilajin aiheistosta.

²³ Benetton on käyttänyt mainoksissaan mm. kuvaa AIDS-potilaasta, sodan uhreista jne.

Lajityypin vaatimukset läheisyydestä, dramaattisuudesta ja välittömyydestä johtivat toimittajat etsimään eksoottisia, äärimmäisiä aiheita (ema., 51). Jos New Journalismissa muoto määräsi sisältöä, näin saattaa hyvinkin olla myös verkkojournalismissa.

Verkkoliitteen näkemys webortaaseihin sopivista aiheista oli varsin hyvin tiedossa pohtiessamme reportaasin aihetta. Aihevalinta oli lähes vastalause oletukselle, jonka mukaan vain yhä shokeeraavampi aineisto voi menestyä verkossa. Mielestämme vanha tehdas oli varsin hiljainen aihe. Tuotanto on pysähtynyt, koneet seisovat, meteli on vaihtunut hiljaisuuteen. Kaavoitusprosessia tai kunnanvaltuustojen pöytäkirjoissa etenevää purkusuunnitelmaa ei voinut mielestämme parhaalla tahdollaankaan sanoa dramaattiseksi.

Aiheestamme voi kuitenkin olla hyvin monta mieltä. Siihenkin liittyy tietty lopullisuus, tuhotematiikka ja vastakkainasettelu tehtaissa oleskelevien ihmisten ja päättäjien välillä. Reportaasin asiantuntijan Jo Bech-Karlsenin (1995, 82) mukaan konfliktin kuvaaminen on tavallinen reportaasin kerronnan muoto. *Tehtaan kuolema* sopisi hyvin Bech-Karlsenin esittämään *ihmisen ja teknologian* väliseen konfliktin lajiin (emt., 83). Purkutruktorit, asemakaavat, ostoskeskukset ja parkkipaikat edustavat edistystä, joka ohittaa ihmisen. Kannattaa myös muistaa, että esimerkiksi 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa vanhojen tehtaiden kohtalo oli hyvinkin kuohuttava aihe²⁴. Vanhat teollisuusympäristöt eivät vain ole juuri nyt päällimmäisenä median kiinnostuksen kohteissa.

Vahvan vetoavuuden lisäksi kiinnostava ilmiö aihevalinnoissa on myös kuvitteellisuus.

²⁴ Esimerkiksi Arvo Ahlroosin dokumenttielokuva *Super M – konsertto murhaajalle* (1982) ottaa vahvasti kantaa mm. Tampereen Verkatehtaan purkamiseen.

Maaliskuussa 1999 HS:n Verkkoliite julkaisi *Kriisi 2002: Kertomus Nokian romahduksesta*-webortasin, joka oli ehkäpä eniten uutta verkkojournalistista ilmaisua etsivä teos kyselylomakemaisen ja silti karmivan konkreettisen *Deadlinen* jälkeen. Nokia-webortasissa käytettiin liikkuvaa kuvaa ja ääntä taitavasti tarinaan sijoittaen, ja myös taitto oli saanut ansaitsemaansa huomiota. Tekstien suunnittelu sähköpostiviesteiksi oli sekin hyvä oivallus²⁵.

Verkon mahdollisuuksia hyödyntävän rakenteensa lisäksi Nokia-webortasi oli kuitenkin poikkeuksellinen myös aiheeltaan. Se sekoittaa faktaa ja fiktiota sijoittuessaan kuvitteelliseen tulevaisuuteen, jossa Nokia on romahtanut ja Suomen talouselämä joutunut kriisiin. Koko artikkeli oli presidentti Esko Ahon sähköpostiviestejä myöten keksitty. En puutu tässä journalismin moraalisiin kysymyksiin tai siihen, onko kuvitteellinen aihe ”hyvä” vai ”huono”²⁶, sillä Nokia-webortasi ei varmasti ollut edes ensimmäinen vastaavaa ideaa hyödyntävä artikkeli journalismin historiassa. Verkko on myös otollinen väline faktan ja fiktion sekoittamiseen, sillä esimerkiksi television tapaan se ei tarjoa pelkkää journalismia. Journalismin ja fiktion raja on liukuva (ks. Bech-Karlsen 1995, 43). Televisiossa vastaavia puolitotuuksia tai täysin keksittyjä ”dokumentteja” esiintyy silloin tällöin.

On kuitenkin mielenkiintoista, että juuri Verkkoliitteen webortasien tavallisesta muodosta poikkeava teos on rakennettu keksitystä aineistosta. Eikö ”oikeilla” asioilla uskalleta pelleillä? Onko tutusta lehtijournalistisesta muodosta vaikeampaa päästä irti, jos mukana on aitoja haastatteluja ja todellisuudessa tapahtuneita asioita?

Näin voi hyvinkin olla. Janet H. Murray (1997, 166–170) esittää elektronisia kertomuksia pohtiessaan, että esimerkiksi nykyiset tietokonepelit ovat vielä pitkälti lapsellisen fantasiamaailman tasolla. Ehkä

²⁵ Tekstejä olisi tosin kannattanut kirjoittaa silmäiltävämmiksi ja ehkä myös yrittää hyödyntää sähköpostiviesteille ominaista kielenkäyttöä, kuten pieniä alkukirjaimia ja huolimaton välimerkkien käyttöä.

²⁶ Nokia-webortasin oikeutus herätti runsaasti keskustelua esimerkiksi Duuni.netin palstoilla.

myös verkkojournalismissa uusia muotoja on ensin kokeiltava ”leikisti”, ennen kuin niitä voidaan soveltaa tosiasioihin. Kuvitteellinen maailma joustaa, se on oivallinen keino oppia tuntemaan omat vahvuudet, taidot ja mahdollisuudet.

Itse emme tulleet edes ajatelleeksi kuvitteellista aihetta reportaasia suunnitellessamme. Olettaisin kuitenkin, että se ehkä olisi ollut tosipohjaista aihetta helpompi tapa tutkia uusia verkkojournalismin muotoja. Kirjoittajana jouduin tekemään huomattavan hankalia ratkaisuja esimerkiksi muotoillessani todellisten henkilöiden todellisia haastatteluja hypermediamuotoiseen verkkoreportaasiin sopiviksi. Myös muun varsinaisen ”faktatiedon” esittämisen tapa aiheutti runsaasti päänvaivaa. Jos tekstit olisi voinut keksiä alusta loppuun itse, olisi niiden muotoilu ollut todennäköisesti helpompaa.

8. Kirjoittamisen vaiheita

Vaikka työn alusta saakka tavoitteenani oli kirjoittaa nimenomaan verkkoreportaasiin soveltuvaa tekstiä, ymmärsin tavoitteeni vaatimukset vasta kun olin käynyt läpi epäonnistuneetkin vaihtoehdot.

Verkkoreportaasimme lopulliseen muotoon pääseminen vaati minulta kirjoittajana kokeiluja, yrityksiä ja erehdyksiä. Käsittelen tätä prosessia seuraavissa alaluvuissa.

Verkkoreportaasimme jakaantuu kahteen erilaiseen osaan, multimediaa hyödyntävään ”elämysosaan” ja sekä tekstistä ja valokuvista muodostuvaan ”asiaosaan”. Keskityn analyysissäni pohtimaan tähän jakoon johtaneita syitä sekä elämysosuuden tekstin ominaisuuksia. Mielestäni siihen liittyy runsaasti mielenkiintoisia verkkotekstin erityispiirteitä.

Tekstini kehittymistä aiheesta tekstiksi ja tekstin muuttumista voi seurata verkkoreportaasimme projektisivustolta²⁷ poimittujen esimerkkien avulla. Kunkin vaiheen kokonaiset tekstit olen sijoittanut liitteiksi tutkielman loppuun. Kaikki esimerkit löytyvät myös projektisivustoltamme www.uta.fi/laitokset/tiedotus/ekj/ekstra/ (Verkkoreportaasi).

8.1 Reportaasin suunnittelu

Tästä lähdimme liikkeelle:

Esimerkki 1 (Liite 1)

AIHE JA TYÖNJAKO

- Reportaasin aiheena vanhat, purku-uhan alla olevat tehdasrakennukset ja niissä työskentelevät tai harrastavat ihmiset. Ketä näissä "hylätyissä" tehtaissa toimivat ihmiset ovat, miksi he haluavat olla juuri näissä rakennuksissa? Mitä he siellä tekevät?

[...]

²⁷ Nicklas Koski käsittelee projektisivustoa tarkemmin.

- Kohteina Tampereella Matti-Trikoo ja Pyynikin tehdaskiinteistö, Jyväskylässä Lutakko ja Turussa Manilla. Paikkojen valinnassa tarkoituksena ei ole niinkään esitellä tiettyjä tehdasrakennuksia kuin yrittää saada nämä paikat edustamaan kaikkia Suomen vanhoja, ränsistyneitä tehtaita. Tavoitteena on löytää tehtaista hyvin erilaisia ihmisiä. Matti-Trikoossa toimii antiikkikauppa, Pyynikillä on erilaista harrastustoimintaa, Lutakossa glamrockbändi.

- Aihe on yhteiskunnallinen ja journalistinen (pitäisikö vanhoja rakennuksia säilyttää), mutta sitä lähestytään ja käsitellään ihmisten, tunteiden, pienten yksityiskohtien kautta:

-Rakennukset: Mikä on niiden menneisyys, mitä ne ovat nyt, mitä ne voisivat tulevaisuudessa olla? (esineitä, niiden historiaa, ääniä...)

-Ihmiset: Ketä, mitä tekevät, mitä rakennus heille merkitsee? (ajatuksia, jopa yksittäisiä sanoja...)

Toteutus

Reportaasi koostuu liikkuvasta kuvasta, äänistä, valokuvista, tekstistä. Osa teksteistä voi olla puhetta ja liikkuva kuva videolta otetuista yksittäisistä ruuduista koostettua animaatiota. Käytettävissä on digivideokamera, jonka tallentaman äänen taso riittää käyttöömmme mainiosti.

Selvin ero lehtireportaasin tekstin suunnitteluun oli, että aloittaessani työtä minulla ei ollut lainkaan selvää käsitystä lopputuloksesta. Minulle tutuimpaan välineeseen, painettuun lehteen verrattuna käytettävissämme oli huimasti mahdollisuuksia hypertekstirakenteesta aina ääneen ja liikkuvaan kuvaan saakka. Nämä mahdollisuudet aiheuttivat runsaasti päänvaivaa. Ehdottomasti vaikein vaihe tekstin kirjoittamisessa oli keksiä sille rakenne.

Selvä ongelma oli myös se, että yleisömmme oli täysin arvailujen varassa. Emme tienneet verkkoreportaasia tehdessämme, mihin verkkojulkaisuun se lopulta päätyisi, vai päätyisikö mihinkään. Esimerkiksi Helsingin Sanomien Kuukausiliitteeseen tai Anna-lehteen kirjoittava toimittaja tietää aina ainakin osapuilleen, kenelle hän tekstiään kirjoittaa.

Tärkeimpänä ohjenuoranani olivat lähinnä edellä esittämäni toimivan verkkotekstin peruseriaatteet ja luvussa 4 käsittelemäni oletukset

reportaasista lajityyppinä. Aineiston hankinnassa, haastatteluissa ja taustatiedon keruussa tukeuduin pitkälti kokemukseeni lehtityöstä.

8.1.1 Aineiston hankinta

Halusimme mukaan tehtaita usealta eri paikkakunnalta osoittaaksemme, että aiheemme koskettaa koko maata. Kohteemme, tamperelainen Pyynikin Panimo, jyväskyläläinen Tanssisali Lutakko ja turkulainen Manilla, löytyivät aluelehtien pikku-uutisista sekä tuttavien avulla.

Ennen kuin vierailimme kohteissamme, hankin perustiedot jokaisesta tehtaasta. Lyhyet tiivistelmät tehtaiden historiasta ja nykyisestä käytöstä tallennettiin projektisivustolle, jossa ne olivat jokaisen työryhmämme jäsenen ulottuvilla. Myöhemmin kirjoitin osan taustatietomateriaalista reportaasin asiaosuuteen.

Kävimme jokaisessa tehtaassa vähintään kaksi kertaa. Tutustuimme rakennuksiin, teimme haastatteluja ja vain oleskelimme, havainnoimme. Tässä vaiheessa toimin täysin aiemman lehtityökokemukseni mukaan. Pidin mielessä myös luvussa 4 käsittelemäni tietyt reportaasin ominaisuudet. Pyrin tekemään tarkkoja havaintoja paikoista, tavaroista, äänistä, hajuista.

Ainoa poikkeus tavanomaisista työtavoistani liittyi haastatteluihin. Arvelimme tarvitsevämme teoksessamme lyhyitä ääniä, joten keräsin yhdessä äänistä vastanneen Heini Kettusen kanssa haastateltavilta yksittäisiä sanoja.

Tietenkin yksittäisiä sanoja olisi voitu poimia myös pitemmistä haastattelulausunnoista, mutta se olisi ollut teknisesti huomattavan hankalaa. Tavallisessa puheessa sanat kietoutuvat toisiinsa niin, että niiden erottelu on vaikeaa. Samalla arvelin saavani ikään kuin valmiiksi lyhyttä aineistoa. Tiesin toki jo silloin, että yksi tärkeimmistä hyvän verkkotekstin ominaisuuksista on lyhyys.

Pyysimme siis haastateltavia kuvailemaan tehtaita ja omia tuntemuksiaan yksittäisillä sanoilla. Tämä onnistui vaihtelevasti. Osa

haastateltavista ei keksinyt yhtään yksittäistä sanaa, osa selitti jokaista sanaa laajasti samaan hengenvetoon. Toteutusta varmasti häiritsi myös se, että emme osanneet kuvailla tarkasti, mihin tarkoitukseen näitä yksittäisiä sanoja käyttäisimme. Yleensä haastateltavilla on ainakin summittainen käsitys siitä, miten heidän kommenttejaan käytetään. He tietävät, mikä on lehtijuttu, radio- tai televisio-ohjelma. Kun kerroimme heille olevamme tekemässä verkkoreportaasia, asia jäi lisäselityksistä huolimatta monelle varmasti epäselväksi.

Heini Kettunen äänitti suurimman osan haastatteluistani hyvää äänen laatua tuottavalla Minidisc-soittimella, joten meillä oli käytettävissä lähes kaikista haastatteluista sama aineisto sekä minun lehtiömuistiinpanoinani että äänenä.

8.2 Kirjoittamisen lähtökohtia

Reportaasin tekstin kirjoittaminen lopullisessa versiossa näkyvään muotoon oli vaikeaa. Hankaluuksia aiheuttivat lähinnä omat epärealistiset tavoitteeni.

Yksinkertainen, nopeasti latautuva tekstiä, stillkuvia ja grafiikkaa tarjoava verkkodokumentti on erinomainen tiedon tarjonnan väline. Multimediaa hyödyntävän dokumentin tehtävä on tarjota elämyksiä. Nykyisellä tekniikalla esimerkiksi uutisissa tiedostokokoja paisuttava multimedia on vain haitaksi, sillä dokumentin on latauduttava nopeasti. Toisaalta jos verkkosurfaaja on malttanut odottaa dokumentin avautumista minuuttikaupalla, hän todennäköisesti haluaa siltä tavallisesta tarjonnasta poikkeavaa sisältöä ja elämyksiä.

Verkkoreportaasissamme hangoittelin aluksi tätä kieltämättä hieman yksinkertaistavaa jakoa vastaan. Olin sitä mieltä, että on eräänlainen halpa myönnytys tehdä työ, jossa hypermediasovellus tarjoaa elämyksiä ja vain erillinen tekstimassasta koostuva faktaosuus varsinaista "asiaa". Mielestäni uudet, välineelle ominaiset ilmaisukeinot olisivat siten jääneet

löytymättä. Halusin tarjota lukijoilleni elämyksellistä tekstiä ja tietoa samassa, hypermedian keinoja hyödyntävässä paketissa.

Tärkeä lähtökohta oli myös suunnitelmamme teoksemme rakenteeksi. Suunnittelimme verkkoreportaasista pelimäistä labyrinttiä, jonka muodostaisi kohteistamme rakennettu tehtaiden synteesi. Vasta lopussa paljastuisi, että kyse on kolmesta paikkakunnasta ja kolmesta eri rakennuksesta. Vasta lopussa selviäisi myös kohteidemme todellinen kohtalo. Halusimme painottaa ensin vanhoihin tehtaisiin yleisesti kohdistuvia uhkia.

Heti alun alkaen tavoitteenani oli siis kirjoittaa tekstiä multilineaariseen teokseen.

8.2.1 Muistiinpanoista tekstiksi

Vaikka yritinkin alusta saakka ottaa suunnittelemani multilineaarisuuden huomioon, ryhdyin tosiasiasa aluksi kirjoittamaan vain lyhyttä, helposti silmäiltävää tekstiä. Esimerkiksi hypertekstirakennetta en tässä vaiheessa juuri pohtinut.

Suunnittelin mukaan myös lyhyttä tieto-osuutta. Sijoitin sen tekstissäni heti alkuun, mutta arvelin, että se olisi lopullisessa työssä parasta asettaa johonkin muualle. En vielä tiennyt, mihin.

Arvelin, että tekstiäni todennäköisesti joudutaan karsimaan, kirjoitinpa sen miten hyvänsä. Tekstini ensimmäisiä versioita voisikin kutsua *helposti lyhennettävään muotoon* kirjoitetuiksi. Tämä tarkoitti lähinnä normaaliin lehtitekstiin verrattuna fragmentaarisempaa tekstiä.

Periaatteenani oli, että siitä voitaisiin karsia kokonaisia kappaleita asiasisällön suuresti kärsimättä. Tässä vaiheessa reportaasissa oli henkilöitä mukana pari jokaisesta tehtaasta, joten tekstistäni alkoi väkisinkin kehkeytyä varsin pitkä.

Esimerkki 2 (Liite 3)

ENSIMMÄINEN TEKSTI

Tehtaan koneet pysähtyivät jo kauan sitten.
Työläisilleen se on vain muisto ja omistajilleen
tarpeetonta tuhlausta.
Aika rumakin se on, mutta sitkeästi elossa.

TEHTAUS

On vaikeaa arvioida, paljonko vanhoja tehtaita on jäljellä.

1. Mikä on tehdas?

Jos jokainen puinen verstaas lasketaan tehtaaksi, on purkuprosentti suuri. Tiili sen sijaan on hyvin sitkeää. Perinteisiä punatiilisiä teollisuusrakennuksia on purettu suhteessa selvästi vähemmän kuin esimerkiksi vanhoja asuintaloja.

Tehdas:

[...]

PANNUHUONE KELLO

Kello polttimohallin seinällä näyttää aina samaa aikaa.

Talonmies Benny Gustafsson pysäytti kellon elokuun 11. päivänä kuusi vuotta sitten, kun tehtaan tuotanto lakkasi. Hän sanoo muistavansa päivän kai ikuisesti. Työpöydät papereineen, koneet, kaikki oli entisellään. Vain ihmiset ja äänet olivat kadonneet.

Vaikka Gustafsson on säilyttänyt kaikki tehtaan lopettamisesta kertovat lehtileikkeet, hän ei halua vaalia tehdas keskellä kaupunkia -nostalgiaa. Aika kulkee eteenpäin, hän sanoo.

Gustafsson on edelleen tehtaan talonmies. Kun murtovarkaat rikkoivat konttorirakennuksessa vaatesuunnittelijan työhuoneen oven, hän etsi tilalle samanlaisen. Patinoituneen puuoven, ei uutta sileää.

MUOTINÄYTÖS

Teollisen glamourin tapahtuma alkaa kuparisista olutsammioista.

(Amiraali. Tilavuus n litraa... (kuva suurimmasta pannusta ja tiedot siitä))

Luukuista humauttaa valoa ja kaksi mallia kiipeää ylväästi esiin. He tuijottavat yleisön päiden yli rävähtämättä, mutta jännitys näkyy hengityksestä.

Kun mukaan tuli myös haastateltavien kommentteja, lyhyesti kirjoittaminen oli vaikeaa. Olin varsin tiukasti kiinni lehtitekstin totumuksissa. Ote on verkkoreportaasimme silloisesta Aula-kohtauksesta.

Esimerkki 3 (Liite 3)

"Jää helposti mieletön haikeus",
vaatesuunnittelija Sanna Setälä sanoo.

"Mulla ei ollut aikaa luonnolliselle työstä johtuvalle krapulalle, joten maanantaina piti oikein löytää aihetta itkeä. Niskat menivät jumiin ja nyt pää kääntyy ehkä kolmekymmentä astetta."

Sanna istuu konttorin suuren pöydän ääressä ja piirtää mustalla tussilla vaatteita. Yksinkertaisia viivoja, polvihousuja, suuret napit. Silitysrauta tuhisee takana.

"Usein ajattelen, että joku on joskus istunut tämän saman pöydän takana ja ojennellut palkkapusseja. Ja nyt minä väännän tässä lumppuja."

Koska olin kirjoittamassa reportaasia, huolehdin tietenkin myös tehtaiden ja ihmisten kuvailemisesta. Kuten Lars J. Hultén (1990) huomauttaa, se paitsi tekee reportaasin eläväksi lukijalle, myös osittain tekee sen uskottavammaksi. Kuvailu todistaa, että toimittaja on todella ollut paikalla. Toimittaja ei tietenkään voi kuvailla reportaasinsa ympäristöä täydellisesti, mutta hän voi antaa illuusion todellisuutta vastaavasta paikasta. Samalla hän havainnollistaa, konkretisoi ja tekee todellisuutta eläväksi tekstissään. (Emt., 164–165.)

Otin mukaan myös aistihavaintoja, mikä sekin on tyypillistä reportaasin kirjoittamisessa. Hulténin tutkimuksessa suurin osa toimittajista kertoi käyttävänsä reportaaseissaan näkö- ja kuulohavaintoja tekstinsä konkretisoimiseksi ja elävöittämiseksi. Lähes kaikki arvelivat, että aistihavaintoja pitäisi ainakin yrittää käyttää. (Emt., 47.)

8.2.2 Tietosisältöä ja käsikirjoituksen hahmottelua

Yritin tekstiä kirjoittaessani ottaa huomioon myös valokuvat, äänen ja videon. Oli suuri ongelma, että niiden lopulliseen versioon tulevaa osuutta oli todella vaikeaa arvioida. Koska tekniset edellytykset selvisivät vasta työn edistyessä, en alkuvaiheessa edes tiennyt, voiko valmiissa reportaasissa olla esimerkiksi haastatteluista kokonaisia lauseita, pelkästään yksittäisiä sanoja vai ei mitään.

Samalla ymmärsin, että työni ei rajoittunut pelkästään tekstin kirjoittamiseen. Minun oli myös hahmoteltava käsikirjoitusta, siis yritettävä arvioida, millaiseen yhteyteen tekstini tulee.

Suunnittelin esimerkiksi, että haastateltavien kommentit jaettaisiin tekstiksi ja ääneksi siten, että henkilöitä itseään käsittelevät asiat olisivat tekstiä ja heidän pohdiskelunsa tehtaista puhetta (ks. Liite 5).

Halusin mukaan myös yleisempää tietoa vanhoista tehtaista, jotta reportaasimme ei jäisi ”leijumaan ilmaan”²⁸. Lisäsin mukaan kirjasitaatteja laajentamaan tehtaan käsitettä myös menneisyyteen. Sirottelin tekstiin myös yleisiä faktatietoja vanhojen tehtaiden nykyisestä käytöstä ja kohtalosta.

Kuten luvun alussa totesin, halusin esittää kaiken samassa hypermediaa hyödyntävässä paketissa. Oli kuitenkin vaikeaa löytää luontevaa tapaa esittää faktatietoja muun tekstin joukossa. Yhdessä muun ryhmän kanssa keksimme faktan esittäjäksi kertojahahmon, talonmiehen. Suunnittelimme, että talonmies toimittaisi samanlaista virkaa kuin HS:n Verkkoliitteen *Deadline*-webortasin enkeli ja pikkupiru.

Talonmiehen oli määrä ilmestyä silloin tällöin tarinoimaan tehtaista, niiden ihmisistä ja historiasta. Hän esiintyisi tekstinä, ei äänenä, ja hänet tunnistaisi puhekielisyydestä (liite 4).

²⁸ Esimerkiksi Helsingin Sanomien Verkkoliitteessä julkaistu *150 000 mk/kg*-webortasi sai eniten kritiikkiä juuri asiasisällön vähyydestä.

Esimerkki 4 (Liite 5)

TOINEN TEKSTI

[...]

(**Talonmies**) tää tehdas on vanha. on tietysti vaikee sanoo täsmälleen kuinka vanha, kun toinen nurkka on vanhempi kuin toinen. niin näissä on yleensä, aina on rakennettu ja korjailtu tarpeen mukaan

tehtaan tuotanto loppu kakstoista vuotta sitten, mutta vielähän nuo talonmiestä tarvii. enpä tiedä kuinka kauan

tää on siinä mielessä hyvässä asemassa, että täällä ei oo paljo tyhjillään. mitä täällä onkaan, no aulassa on vaatesuunnittelija Sanna. sillä oli äskettäin muotinäytös

SAMMIO

Kun hän avaa konepajan oven, katsovat äänettömät koneet häntä joka taholta: sorvit, porauskoneet, höylät ja jyrsinkoneet. Ne ikäänkuin tervehtivät, nyökkäävät päätään.

*Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)*

Keittuhuone
kapasiteetti 450 000 pll/vrk
mallasmäärä/keitto 4 200 kg eli 2 ha ohraa
keittoja 6 vuorokaudessa, yhden keiton kesto 10 tuntia

(**Sannan ääni**).."Esimerkiks tuolla sammiotilassa on hanoja, pieniä nippeleitä ja nappeleita...kauneus tulee just siitä, että kaikki on tehty toimiviks ja vaan oikeestaan sitä varten mut ne on oikeessa suhteessa kaikkeen muuhun täällä että ne toimii ja näyttää hyvälle."

Teollisen glamourin tapahtuma alkaa kuparisista sammioista.

[...]

Kello sammiotilan seinällä näyttää aina samaa aikaa.

(**Talonmies**) mää pysäytin kellon elokuun yhdentenätoista päivänä, kun tehdas lopetettiin. muistan sen päivän varmaan ikuisesti. työpöydät, paperit, koneet, kaikki oli entisellään. vain ihmiset ja äänet oli kadonneet

mulla on kaikki lehtileikkeet tallella. mut en mää mitään nostalgiaa halua vaalia, aika kulkee eteenpäin

Talonmies jäi lyhyeksi epäonniseksi kokeiluksi. Puhekielisyys pidensi tekstiä kohtuuttomasti, ja faktat hukkuivat muun tarinoinnin sekaan. Äänenä talonmies olisi saattanut toimia, mutta pitkät puheosuudet olisivat kasvattaneet tiedostokokoa kohtuuttomasti. Tarinaa johdatteleva kertojahahmo oli lisäksi hankala toteuttaa multilineaarisiksi suunnitellussa teoksessa, jossa lukija saisi itse valita reittinsä teoksessa. Tässä vaiheessa tekstini rakenne oli hyvin lineaarinen, joten siitä olisi ollut todella hankalaa muotoilla multilineaarista teosta. Minua häiritsi myös se, että vaikka tekstini oli lineaarinen, siitä tuntui puuttuvan juoni.

Aloin myös pohtia, kuinka monta tekstin ”ääntä” yksi, rajattu verkkoreportaasi kestää. Tässä vaiheessa ääniä oli jo neljä: Haastateltavat, reportaasin miljöötä jne. kuvaava teksti, talonmies ja kirjasitaatit.

Suurin ongelma oli kuitenkin tekstin pituus. Minulla oli koossa reilut kymmene liuskaa tekstiä, josta voitaisiin käyttää vain pieni murto-osa. Pitkät tekstimassat eivät kerta kaikkiaan sopineet tavoittelemamme hypermediaa hyödyntävään esitysmuotoon.

8.3 Kirjoittamisen ongelmien syitä

Tekstin rakenteen muotoilu oli siis vaikeaa. Se ei sinänsä ole kummallista, sillä niin on reportaasin kirjoittamisessa yleensäkin. Erityisen hankalaksi verkkoreportaasimme kirjoittamisen teki teoksemme suunniteltu multilineaarisuus.

Aikansa kesti myös, ennen kuin ymmärsin, että multimediaa hyödyntävä hypermediateos todellakin vaatii erilaista tekstiä kuin painettu lehti.

8.3.1 Reportaasin dramaturgia ja juoni hypermediassa

Koska reportaasia ei voi opettaa tai opetella uutisrutiinin mitä, missä, milloin jne. -rakenteen tapaan, jo alkuun pääsy on huomattavasti

työläämpää. Jokainen reportaasi on jossain määrin ainutlaatuinen teos, toisin kuin vaikkapa juuri uutinen.

Lars J. Hulténin (1990, 39–40) tutkimukseensa haastattelemat toimittajat pitävät juuri rutiinin puuttumista suurimpana haasteena reportaasin kirjoittamisessa. Toisen haastatellun mukaan ”uutista kirjoittaessa toimittaja tietää mistä tulisi aloittaa, miten jatkaa ja miten lopettaa. Reportaasin suhteen asia on huonommin.” Sama toimittaja kertoo kirjoittavansa usein pelkän alunkin moneen kertaan ennen kuin on siihen tyytyväinen. (Emt., 40.)

Yleensä reportaasin kirjoittajalla on kuitenkin vähintään hämärä aavistus toimivasta rakenteesta, johon useimmiten kuuluu aristoteliseen tapaan alku, keskikohta ja loppu. Tämän rakenteen nimi on tietenkin *tarina*.

Kuten Jo Bech-Karlsenin (1995,85) huomauttaa, *kaikki* reportaasit eivät suinkaan muodosta (yhtä) tarinaa, mutta se on ylivoimaisesti yleisin muoto. Yksi tapa rakentaa tarina on käyttää hyväkseen (Hollywood-estetiikkaa noudattavan²⁹) elokuvan *dramaturgiaa* (emt., 87). Vapaasti suomentaen Bech-Karlsenin hahmottelema reportaasin dramaturgia voisi edetä esimerkiksi seuraavasti:

Iskevä *alku* herättää lukijan kiinnostuksen antamalla vihjeen käsiteltävästä asiasta, luomalla tunnelman. *Esittelyssä* hän saa tutustua reportaasin miljööseen ja henkilöihin, ja *syventymisessä* tietää ympäristöstä, henkilöiden ominaisuuksista ja suhteista enemmän. Tarinan *käännekohdassa* (*point of no return*) käy selväksi, että yksi tai useampi henkilö on joutunut tilanteeseen, josta ei ole paluuta. *Konflikti* kiristyy ja ratkeaa *kohokohdassa* tavalla tai toisella. Tarina päättyy lopetukseen tai *häivytykseen*, jossa kerrotaan, mitä miljöössä lopulta tapahtui ja miten henkilöille kävi. (Emt., 87–88.)

Erityisen hankalaksi verkkoreportaasimme kirjoittamisen teki se, että siihen ei periaatteessa voinut rakentaa tarinaa, saati sitten hahmotella

²⁹ Hollywood-estetiikasta lisää esim. Veijo Hietala (1998, 97).

draaman kaarta. Koska *Tehtaan kuolemasta* oli tarkoitus tehdä multilineaarinen hypermediateos, en voinut kirjoittaa tekstiini alkua tai loppua. Yritin pikemminkin kirjoittaa jokaisesta reportaasiimme suunnittelemastamme kohtauksesta (Sammio, Aula, Huone ja Halli) itsenäisiä pieniä tarinoita, jotka voitaisiin lukea missä järjestyksessä tahansa.

Tässä ongelmana tuntui olevan kaksi asiaa. Jos verkkoreportaasistamme puuttuisi kehyskertomus, siitä tuntui puuttuvan myös juoni, se asia, minkä halusimme reportaasillamme kertoa. Toisaalta, neljä erilaista pientä lineaarisesti rakennettua tarinaa ei tuntunut myöskään kovin multilineaariselta tai hypertekstuaaliselta ratkaisulta.

Hankaluuteni ovat tyypillisiä hypertekstin ja multilineaarisen tarinan kirjoittajalle. Hyvä esimerkki on vaikkapa Charles Deemerin (1994) essee, jossa hän muistelee multilineaarisen näytelmän kirjoittamisessa ilmennyttä pientä suurta ongelmaa. Hänellä oli käsikirjoituksen kulku jo päässään, mutta hän ei päässyt kirjoittamisessa alkuun. Hän ei millään keksinyt, miten multilineaarisen näytelmän tekstin sivunumeroiden pitäisi kulkea. Miten ohjaaja ylipäätään voisi lukea hänen käsikirjoitustaan?

Omassa tekstissäni jouduin pohtimaan aivan vastaavaa kysymystä. Halusin kirjoittaa multilineaarista tarinaa, mutta en osannut päättää, miten sen oikein esittäisin. Lopulta päädyin kirjoittamaan tekstiäni täysin lineaarisesti arvellen, että multilineaariseksi pilkkominen onnistuisi jälkikäteen. Tämä ei tietenkään ollut paras mahdollinen ratkaisu!

Haarautuva, multilineaarinen tarina aiheuttaa kirjoittajalle muutakin mietittävää kuin sivunumerot.

Yksi ilmeinen hankaluus on tehtävän laajuus. Vaikka tarina haarautuisi esimerkiksi ainoastaan viidessä kohdassa ja jokaisessa olisi vain kaksi vaihtoehtoa, erilaisia polkuja ja erilaisia loppuja täytyisi kirjoittaa lukemattomia (Murray 1997, 198). Andy Cameron (1995) käsittelee juuri tätä pohtiessaan vurovaikutteisen tarinan kirjoittamista. Kun kirjoittaja joutuu rakentamaan lukemattomia polkuja tarinaansa, hän

joutuu samalla pitämään huolta siitä, että polut sopivat toisiinsa. Myös multilineaarisessa tekstissä tarinan olisi jatkettava juohevasti (ema).

Toisaalta vaatimus on Cameronin mukaan mahdoton. Hän pitää multilineaarisuutta ja vuorovaikutteisuutta lähes synonyymeina, kun taas vuorovaikutteisuus ja tarinallisuus ovat hänen mukaansa lähes vastakohtia. ”Interaktiivinen tarina” on hyvin ristiriitainen käsite, sillä *kertomus on perusluonteeltaan lineaarinen ja ei-interaktiivinen*. Multilineaarinen tarina alkaa muistuttaa peliä, mutta samalla tarina ja peli ikään kuin kumoavat toisensa. Mitä enemmän teos on tarina, sitä vähemmän sitä voi sanoa peliksi ja päinvastoin. (Ema.) Multilineaarisen tarinan kirjoittaja on siis lähes mahdottoman tehtävän edessä.

Ongelmia liittyy erityisesti tarinan dramaturgiaan, loppuun tai pikemminkin se puuttumiseen multilineaarisissa hypertekstirakenteissa. Janet. H. Murray (1997, 174) viittaa esimerkiksi Michael Joycen *Afternoon*-hyperromaniin, jossa selkeää loppua ei kerta kaikkiaan ole. Joyce kehottaa lukijoita päättämään itse, milloin tarina loppuu. Kun tarina ei enää etene, kun se alkaa kiertää kehää tai kun lukija väsyä eri polkujen seurailuun, lukukokemus loppuu.

Murrayn mukaan tällainen loppu tarkoittaa siis *kyllästymistä*. Elektroninen tarina loppuu silloin kun käyttäjä ymmärtää teoksen rakenteen – ei niinkään juonta. (Emt., 174.) Juuri tämä liittyy esimerkiksi luvussa 5 käsittelemääni *Bosnia: Uncertain Paths to Peace* - verkkoreportaasiin. Nimensä mukaisesti se on vain vaeltelua epävarmoilla, epämääräisillä poluilla, vailla alkua ja loppua. Bosnia-reportaasissa ratkaisu toimi jokseenkin hyvin. Se ei kuitenkaan ollut tavoittelemamme muoto.

Reportaasimme suunniteltu multilineaarisuus tuntui johtavan juonettomaan rakenteeseen. En ollut siihen tyytyväinen, sillä mielessäni pyörivät onnistuneen reportaasin piirteet, dramaturgia mukaan lukien. Talonmies-kertoja syntyi ratkaisuyritykseksi juuri tähän ongelmaan. Lopputulos oli sekava, ei lineaarinen eikä multilineaarinen tarina. Vaikutti

siltä, että menettäisin tekstissäni sekä perinteiselle että uudelle medialle ominaiset kiinnostavat ja hyödylliset piirteet.

Ongelmani eivät ole kovin yllättäviä. Journalistinen teos rakentuu yleensä draamallisen jännitteen varaan ja on rakenteeltaan lineaarinen.

Toimittajien työ on tarinoiden kertomista (Olkinuora 1998, 165).

Hypermediamuotoinen teos perustuu erilaiseen kerrontaan, muotoon, joka ei kerta kaikkiaan ole journalisteille tuttu (Kolari et al 1999, 135).

8.3.2 Metamedia ja teksti kuvassa

Minun oli kirjoittajana pystyttävä sovittamaan reportaasin teksti myös siihen tosiasiaan, että tietoverkko on metamedia (Järvinen, A. 1999, 39).

Verkkoreportaasissa on mahdollista hyödyntää esimerkiksi painetun lehden, radion ja television parhaita ominaisuuksia, sillä tietoverkko ei periaatteessa aseta mitään symbolista materiaalia (kirjoitusta, musiikkia, kuvia) etusijalle muihin materiaaleihin nähden. Verkkoreportaasin teksti on siis samanarvoinen kuvan, äänen ja liikkuvan kuvan kanssa. Se ei ole hallitseva kuten painetussa lehdessä tai alisteinen kuten televisiossa³⁰.

Esimerkiksi elokuvassa liikkuva kuva on ensisijainen materiaali, painetussa lehdessä teksti (ja valokuva), mutta tietoverkko sulauttaa nämä materiaalit samaan sulaan massaan (emt).

Mielestäni tästä seuraa ainakin yksi konkreettinen mahdollisuus, tavallaan vaatimuskin. Verkkoreportaasissa tekstin, kuvien, äänen ja liikkuvan kuvan ei tarvitse olla erillisiä taiton osasia. Esimerkiksi HS:n Verkkoliitteen webortaaseissa tekstiä käsitellään usein kuin painetussa lehdessä siten, että tekstilohko on erillinen palanen kuvan tai äänen vieressä. Meidän verkkoreportaasissamme oleellista oli se, että teksti oli kirjoitettava kuvaan.

³⁰ Teknisesti teksti on tietysti yhä etusijalla, sillä se latautuu nopeimmin. Katso dokumenttien latautumisesta sekä lehti- ja tv-taitosta lisää Nicklas Kosken tutkielmasta.

Teksti siis on kuvassa, ei erillinen osa kokonaisuutta. (ks. esim. Eskelinen 1997, 80.) Samalla teksti on erottamaton osa kokonaisuutta sekä taiton että teoksen toiminnan kannalta. Tämä ei tietenkään ole erityisen uusi tai mullistava huomio. Tekstiä ja kuvaa on jo kauan yhdistetty saumattomaksi kokonaisuudeksi esimerkiksi mainoksissa, musiikkivideoissa, valokuva- ja videotaitteessa sekä julisteissa. *Ilmaiseva typografia* tekee tekstistä itsestään kuvan (Tahvonen 1998, 55).

Tekstin sijoittaminen kuvaan asettaa sille tiettyjä vaatimuksia, joista merkittävin lienee lyhyys ja ilmaisun tiiviys. Tämän saavuttamisessa tietoverkon metamediaisuudella on suuri merkitys. Reportaasiin oleellisena osana kuuluvat kirjoittajan havainnot kannatti esimerkiksi äänien osalta karsia kokonaan pois. Miksi ihmeessä kuvailla paikassa kuuluvia ääniä, jos niitä voi esittää – äänenä.

Huone-kohtaus (Liitteet 5 ja 6) on hyvä esimerkki siitä, mitä tapahtui, kun aloin karsia miljöön ja henkilöiden kuvausta sekä muita havaintoja pois tekstistäni. Esimerkiksi henkilöiden ulkonäön kuvailu ei ollut suunnattoman tarpeellista, sillä verkkoreportaasimme liikkuva kuva on kokonaan omistettu henkilöillemme.

8.4 Vastauksia ongelmiin

Aloitin kirjoittamisen lähestulkoon alusta. Luovuin tavoitteestani tunkea elämyksellistä, tunteisiin vetoavaa tekstiä ja tietoa samaan, kaikkia hypermedian keinoja hyödyntävään pakettiin.

Päätin kirjoittaa erillisen, tiukasti faktassa pysyttelevän ”asiaosuuden” ja elämyksellisemmän, hyvin lyhyen ”elämysosuuden”.

Pyrin siis rikkomaan mielessäni olleet reportaasitekstin rajat. Samalla päätin, että poistan elämysosuudesta kaikki sitaatit. Päätin kyllä käyttää henkilöidemme haastatteluja, mutta epäsuorana esityksenä. Pidän tätä hyvänä ratkaisuna, sillä siten pystyin muotoilemaan kaikkea aineistoani melko vapaasti.

Tämä ei toki ole ainoa mahdollinen ratkaisu hypermediakerronnassa. Toinen vaihtoehto olisi ollut käyttää esimerkiksi muotoa, jossa toimittajan teksti kertoo lyhyesti pääasian ja linkkien takaa äänenä löytyvät haastateltavien lausunnot yksityiskohtia ja tunnelmia (Kunnas et al. 1999, 19). Tämänkaltaista muotoa kaavailinkin alkuvaiheessa, mutta työn edistyessä selvisi, että pitkien äänitiedostojen käyttö olisi kasvattanut tietoston kokoa kohtuuttomasti.

8.4.1 Elämysosan ja asiaosan muotoutuminen

Verkkoreportasimme perustui tästä lähtien siis kahteen erilliseen osaan. Ne ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, mutta erottuvat selvästi niin muodoltaan kuin tarkoitukseltaankin. Otan tässä uudelleen esille Pertti Hemánuksen ja Ilkka Tervosen (1986) käsittelemän kokemus- ja elämysjournalismin (ks.luku 4.3), sillä haluan määritellä jaon perusteet heidän tapaansa sanakirjan avulla.

Nykysuomen sanakirjan 1. osan (s. 214) mukaan elämys on ”voimakkaasti vaikuttava kokemus, tapahtuma tms., joka tekee voimakkaan vaikutuksen.” Verkkoreportaasimme *elämysosuus* on elämysjournalismia. Se perustuu journalistin omiin kokemuksiin (Hemánus & Tervonen 1986, 15), mutta se on elämysjournalismia myös siinä mielessä, että sen on tarkoitus *antaa lukijalle elämyksiä*. Asiaosuuden tarkoituksena on nimityksensä mukaisesti tarjota yksinkertaisesti tietoa aiheestamme. Asiaosuus on rakenteeltaan ja ominaisuuksiltaan huomattavasti yksinkertaisempi, muistuttaen ”tavallista” journalistista verkkotekstiä. Tavallisella verkkotekstillä tarkoitan tässä nykyisissä verkkojulkaisuissa yleisintä, lehtijournalismista tuttua muotoa.

Tämänkaltainen jako ei tietenkään ole uusi tai eriskummallinen keksintö journalistisessa teoksessa. Olen itsekin usein jakanut sanomalehdissä työskennellessäni artikkeleitani ”uutisjutuiksi” ja ”kainalojutuiksi”. Usein sanoma- ja aikakauslehdissä tiivistetään artikkelin tärkeintä asiatietoa tiiviiksi ”faktalaatikoiksi”.

Verkkoreportaasissa tekemässäni jaossa on mielenkiintoista se, että nyt tiivistäminen tapahtui ikään kuin päinvastoin. Tiivistin reportaasimme elämyksellisen osuuden ”elämyslaatikoksi” ja kirjoitin faktatiedoista laveammin.

Jako elämysosaan ja asiaosuuteen on mielestäni perusteltu ratkaisu. Luovuin täydellisen juonen tavoittelusta ja jaoin kertomukseni tarinan rakennusaineita tarjoavaan osaan ja tarinan yksityiskohtiin. Kuten Markku Eskelinen (1997, 155) toteaa, kärsimättömille lukijoille kannattaa ensin myydä synopsis, sitten tarina ja vasta sitten yksityiskohdat. Elämysosuus hahmottelee tarinan ääriviivat, asiaosuus tarjoaa siihen täytettä, jota luetaan vain tarvittaessa.

Tähän liittyy myös Bech-Karlsenin (1995, 97) esittämä reportaasin *rytmin* käsite, joka puolestaan mielestäni liittyy hänen pohtimaansa taustatiedon ja tarinan suhteeseen. Aina ei ole järkevää sijoittaa kaikkea tietoa tarinaan, vaan mieluummin keskeyttää tarina hetkeksi ja kertoa yksinkertaisesti tietoa. Kirjoittajan tehtävänä on saada sovitettua nämä tiedon palaset kokonaisuuteen. On tärkeää, että tieto esitetään silloin kun lukija sitä tarvitsee – ei liian aikaisin eikä liian myöhään. Jos tietoja tuputetaan esimerkiksi liian aikaisin, lukija menettää kontaktin kokonaisuuteen (emt., 89).

Verkkoreportaasissa tämä korostuu entisestään. Kärsimätön verkkosurfaaja tuskin sietää tarpeettomalta tuntuvaa tietoa niin pitkään, että ylipäätään viitsisi jatkaa reportaasin seurassa.

Kun jaoin reportaasin tekstin elämysosuuteen ja asiaosuuteen, pystyin sijoittamaan kaiken taustatiedon yhteen paikkaan, joka on *koko ajan* lukijan tavoitettavissa. Hän siis voi etsiä tiedon silloin kun hän itse tuntee sitä tarvitsevänsä³¹.

Asiaosa on laaja. Yritin siinäkin kirjoittaa tiivistä, helposti silmäiltävää tekstiä, mutta en erityisesti keskittynyt karsimaan

³¹ Tämä edellyttää tietenkin sitä, että lukija ylipäätään löytää asiaosan. *Tehtaan kuolemassa* siihen vievä linkki on taitollisista syistä (ks. Nicklas Kosken tutkielma) varsin huomaamattomasti merkitty.

käsiteltäviä asioita. Halusin taustoittaa reportaasiamme mahdollisimman kattavasti, ja luotin siihen, että verkkoteoksessa riittää tilaa (ks. esim. Heinonen 1998, 35–38) *periaatteessa* loputtomiin.

8.4.2 Runollisuutta, aforismeja ja tajunnanvirtaa

En usko, että olisin heti pystynyt kirjoittamaan elämysosan tekstiä verkkoreportaasin lopullisessa versiossa näkyvään muotoon. Vastoin vakaita aikeitani jouduin ensin kirjoittamaan tekstin, josta sitten *poimin* parhaat, sopivimmat osat ja sanat mukaan lopulliseen versioon. Lehtijournalismin rutiineista ja tottumuksista irti pääseminen on lehdessä työskennelleelle toimittajalle yllättävän vaikeaa.

Lyhyesti kirjoittaminen on tietysti yleensäkin vaikeampaa kuin asioiden selittäminen monisanaisesti. Työn alkuvaiheessa olin kärsimätön löytämään reportaasillemme toimivan rakenteen, ja kirjoitin kiireellä laveasti, kaikki mahdolliset seikat mukaan ottaen. Kuten Tom Wolfe (1973, 15) toteaa: "I didn't have time to write short stories".

Tekstin tiivistäminen äärimmilleen on valmiiksi silmäilyä (ks. luku 6.3) ankarimmillaan. Kun poimin pitkästä tekstistäni sanoja ja ajatuksia, yritin tehdä sitä, mikä Barthesin (1993) mukaan on mahdotonta. Vaikka kirjoittaja tietäisikin, että hänen tekstiään luetaan aina silmäillen, pitkästyttävien kohtien yli hyppien, hän ei voi tietää, mitä kohtia lukija haluaa ohittaa. Hän ei voi haluta kirjoittaa *sellaista, mitä ei lueta* (emt., 19).

Yritin elämysosaa kirjoittaessani kirjoittaa *vain sitä, mitä luettaisiin*. Lopputulos muistuttaa runoa, aforismia tai tajunnanvirtaa, tai ehkä kaikkien näiden yhdistelmää (Liite 6).

Tässä vaiheessa pidin mukana vielä myös tekstin joukkoon valitsemani kirjasitaatit. Taittovaiheessa niistä luovuttiin, jotta teksti olisi saatu todella tiiviiksi.

Esimerkki 5 (Verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema*)

SAMMIO

Tehdas oli arvokas kone
kunnes ne siirsivät tuotannon
työläiset
tehtaasta tuli joutomaata

Punainen tiili on sitkeää
Se kesti ajan muutoksen
Talonmies pysäytti kellon kun tehdas suljettiin.
Rakennus oli entisellään vain ihmiset ja äänet olivat
kadonneet
Uudet tulivat vähitellen
Tulivat käskemättä

Teollinen glamour
Muotinäytös sammiossa
Näytön paikka

Mielestäni käytin tiivistämisen prosessissa ensin huomaamatta, sitten yhä tietoisemmin hyväkseni runon keinoja. Markku Toivosen (Ahti & Toivonen 1988, 13) mukaan runossa se, mitä jätetään sanomatta on yhtä tärkeää kuin se mitä sanotaan. Selitykset, johtopäätökset, syy- ja seuraussuhteet voivat jäädä sivuun.

Kirjoittamiseni prosessia voisi mielestäni kuvailla Joseph Brodskyn (1988) kirjassaan *Katastrofeja ilmassa* muotoilemalla määrittelyllä proosan ja runouden suhteesta.

”Mitä proosan kirjoittaja oppii runoudesta? Sanan erityisen painokkuuden riippumisen lauseyhteydestä, keskitetyn ajattelun, itsestäänselvyyksien poisjättämisen [...]” (Emt., 80.)

Käytin siis runouden keinoja, mutta en kuitenkaan halua väittää tekstiäni runoksi. Runous on jotakin aivan muuta kuin tiivistettyä proosaa. Kuten Markku Toivonen toteaa, runo puhuu siitä, mitä ei millään muulla tavalla voida kertoa.

”Runous ei siten ole ’tiivistettyä proosaa’ tai ajattelua ’tehokkaimmassa muodossa’: runon viesti on täysin omansa.” (Ahti & Toivonen 1988, 13.)

Ehkä voisin kuitenkin kutsua tekstini muotoa esimerkiksi *journalistiseksi proosarunoksi*. Tekstin karsiminen äärimmilleen muutti sen olemusta niin oleellisesti, että se ikään kuin lakkasi olemasta enää tuttua journalistista tekstiä. Tiivistäminen, mahdollisimman merkityksellisten sanojen valinta ja turhien karsiminen teki tekstistä runon kaltaista, hieman eri tavalla tosin kuin Tom Wolfen proosarunoutta lähenevä tyyli (Wessman 1993, 14). Wolfe kirjoitti pitkää, nopeatempoista tekstiä.

Kiinnostavaa on myös pohtia, mikä lopullisessa elämysosan tekstissä on journalismia. Voi kysyä, karsiko sanojen vähentäminen myös tekstin journalistisuutta. Sivuan asiaa tutkielmani loppusanoissa.

Tekstini muotoutuminen runon kaltaiseksi on sinänsä hyvin luonnollista. Kuten Markku Eskelinen (1997, 21) esittää, runoudella on digitaalisessa maailmassa näytön paikka. Mikäpä olisi nykyisille tietokoneiden näytöille – ja hypermediaaliselle kokonaisuudelle – sopivampi tekstimuoto kuin hyvin lyhyissä jaksoissa luettava runo?

Vastaava, toimiva tekstin muoto saattaisi olla *aforismi*, joka on Hannu Vanhasen (1996, 14–15) mukaan yksi mielenkiintoisimmista tekstin muodoista multimediakerronnan kannalta. Aforismi muistuttaa mykkäelokuvien välitekstiä (planssi) tai reportaasin tekstistä nostettua poimintoa (crosstext) (ema).

Aforismin käyttökelpoisuus ilmenee jo sen alkuperästä. Aforismi juontaa juurensa kreikan sanasta *aphorismos*, joka tarkoittaa *rajoitettua ilmaisua*, eli tiivistä ilmaisua (ema). Vanhasen mukaan aforismi voisikin toimia linkkinä ja siltana visuaalisen ja verbaalisen aineiston välillä multimediasa, sillä se ei kuitenkaan poista ns. leipätekstin julkaisemisen tarvetta.

Käytän elämysosan tekstistä myös ilmaisua *tajunnanvirta*, joka tarkoittaa havaintojen, elämysten ja ajatusten jatkuvaa assosiaatioketjua. Tätä väitettäni havainnollistaa esimerkiksi Huone-kohtauksen teksti.

Esimerkki 6 (Verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema*)

HUONE

Ei ole paikkaa mihin mennä
jos ne purkavat tehtaan
tehtaan tanssisali on suosittu
mutta paikka tarvitaan tyhjäksi

Manne, laulaja
Tehtaassa
kaverit, känni, koti, sisäinen rauha, kuuma, hikinen

Poimin elämysosan tekstiin aiemmista versioista myös *sanaselityksiä*, joita voi luonnehtia *tiivistetyksi tajunnanvirraksi*. Sanaselityksillä tarkoitan tässä hyvin vapaasti muotoiltuja käsitepareja, joilla on kuitenkin ajatuksellinen yhteys toisiinsa. Käsiteparit tiivistävät verkkoreportaasimme aiheen keskeisiä, taustoittavia asioita ja tarinoita muutamaa monitulkintaiseen sanaan. Käsitepareista kolme viimeistä valittiin mukaan reportaasin lopulliseen muotoon, viimeistä tosin jouduttiin lyhentämään hieman. Tiivistettyäkin tiivistettiin.

Esimerkki 7 (Liite 6)

paikka = eletty tila
massatuotanto = modernin kohtalo
rakennemuutos = taantumuskehitys
jälkitekollinen yhteiskunta = kesytetty kone

Runomuotoisuus ja tajunnanvirtamaisuus auttoivat siis lyhentämään tekstiä. Yhtä suuri hyöty uudesta tekstin muodosta oli se, että nyt siitä pystyttiin rakentamaan multilineaarinen teos. Tajunnanvirran muotoon kirjoitetussa tekstissä lauseiden järjestyksellä ei juuri ole merkitystä. Kuten Eric Rodebeck *Nomanslandissaan*, pystyin nyt tarjoamaan lukijoille tarinan alun, mutta antamaan samalla heille mahdollisuuden täyttää tarinan puuttuvat kohdat itse.

9. Verkkoreportaasin kielioppi

Isoilla alkukirjaimilla, välimerkeillä ja niiden puuttumisella on elämysosaan kirjoittamassani tekstissä suuri merkitys.

Lyhyiden lauseiden, jopa yksittäisten sanojen muodostama teksti on väistämättä fragmentaarista, joskus myös katkonaista. Tässä muodossa pisteiden, pilkkujen ja muiden välimerkkien painoarvo kohoaa huimasti verrattuna painetussa tekstissä tai johdonmukaisen lineaarisesti etenevässä verkkotekstissä käytettäviin välimerkkeihin.

Kun ruudulla on kerrallaan näkyvissä vain hyvin lyhyt teksti, pisteen käyttö tekee siitä entistä lyhyempää. Pisteen tehtävä on erottaa eri ajatuskokonaisuudet toisistaan, ja sen se myös tekee.

Reportaasissamme olen unohtanut pisteet lähes kokonaan, mikä mielestäni auttaa rakenteeltaan vapaata tekstiä pysymään ajatukseltaan koossa. Ajatus yksinkertaisesti jatkuu luontevasti, jos eri lauseita ei ole pilkottu pistein. Tämä auttaa myös tekemään samantekeväksi sen, mikä seuraava esiin tuleva lause sattuu multilineaarisessa tekstissä olemaan.

Iso alkukirjain toimii pitkälti samalla periaatteella pisteen kanssa. Jos tekstikokonaisuus alkaa isolla kirjaimella, lukija todennäköisesti arvelee, että tekstin ja sitä edeltävän tekstin välillä on suurempi ajatusero kuin pieniä kirjaimia käytettäessä.

Välimerkittömyyteen ja pieniin alkukirjaimiin on helppoa löytää myös muita syitä. Verkon käyttäjille teksti ilman välimerkkejä ja isoja kirjaimia on (jopa liiankin) tuttua ja luontevaa (ks. esim. Seretin, 1999). Esimerkiksi sähköpostiviestit ja chat-tekstit ovat yleensä hyvin vapaamuotoisia, jopa tajunnanvirtamaisia. Välimerkkien ja isojen alkukirjainten käytössään elämysosan teksti jäljittelee sähköpostista ja chateista tuttua käytäntöä ja pyrkii myös siten pois lehtitekstin ilmaisusta.

Tämä ei tietenkään oikeuta kirjoittamaan huonoa kieltä. Kuten Leena Krohn (1994) toteaa, on uuvuttavaa raivata tietään Internetistä löytyvän huonosti kirjoitettujen, väärin tavattujen ja sisällöltään köyhien viestien tuhotulvan.

Elämysosan välimerkittömyys muistuttaa sähköpostiviestien ja verkkokeskustelujen lisäksi jossain määrin myös New Journalismissa käytettyä kieltä. Esimerkiksi Tom Wolfe käyttää välimerkkejä huolettomasti tuhlailleen, leikitellen välillä niiden puutumisella. Tyyliin kuuluu myös ahkera kursivoinnin, versaalien ja itse keksittyjen sanojen käyttö.

Wolfelle vapaamuotoinen kieli merkitsi tyylikeinoa, tarkoituksellisen epäjohdonmukaisen ilmaisun välinettä, jolla hän halusi kuvata puheen lisäksi myös ajattelun kulkua (Wolfe 1973, 21–22). Tekstini välimerkittömyyttä voi pitää samaan tapaan toimivana tajunnanvirtamaisena tyylikeinona. Korostan kuitenkin, että tavoittelen sillä ennen kaikkea selkeyttä ja jatkuvuutta lukijalle kenties vaikeasti hahmottuvassa tekstissä.

10. *Tehtaan kuoleman* tekstin arviointia

Valmiin verkkoreportaasimme tekstin rakenne on jossain määrin hypertekstiä ja jossain määrin multilineaarinen. Siinä on alku mutta ei loppua. Teksti on myös jossain määrin vuorovaikutteista.

Määritelmäni epämääräisyys johtuu siitä, että verkkoreportaasimme tekstin muoto vaihtelee suuresti sen eri osissa. Keskityn tässä luvussa arvioimaan verkkoreportaasin tekstiä vuorovaikutteisuuden kannalta.

Esimerkiksi Päivi Kuusisto ja Mika Pippuri (1998, 75–82) korostavat verkkojulkaisuja pohtiessaan *ihmisten välistä* vuorovaikutusta. *Tehtaan kuolemassa* tämä rajoittuu lukijoiden ja tekijöiden väliseen sähköpostiyhteyteen. Kuten luvussa 3.3 korostin, käsittelen tässä nimenomaan käyttäjän ja *teoksen (tekstin)* välistä vuorovaikutusta.

On hankalaa määritellä, kuinka paljon vuorovaikutteisuutta teoksessamme on, saati kuinka paljon sitä olisi mahdollista olla.

Jos tekstiä tarkastellaan irrallisena *hypertekstikokonaisuutena*, ei sen ja lukijan välisen vuorovaikutteisuuden ”tasoa” voi pitää kovin korkeana. Tähän liittyvät *suljetun, puoliavoimen ja avoimen hypermedian* käsitteet (ks. esim. Soikkeli 1996), jotka kietoutuvat myös Espen Aarsethin (1997) *kybertekstin* käsitteeseen.

Suljetussa hypermediassa käyttäjä ei voi muuttaa alkuperäisiä tiedon assosiaatioketjuja, vaikka teos voi olla hyvinkin postmoderni rakenteeltaan. Puoliavoimessa hypermediassa lukija voi lisätä omia linkityksiään tekstikatkelmien välille ja poistaa vanhoja linkkejä. Hän ei kuitenkaan voi kirjoittaa uusia viitteitä entisten päälle. Avoin hypermedia puolestaan sallii käyttäjän muokkaavan teosta hyvinkin pitkälti haluamaansa muotoon. (Soikkeli 1996.)

Tehtaan kuoleman hypermediarakenne on suljettu. Lukija ei voi edes lisätä linkkejä tekstin solmujen välille, saati sitten poistaa tekstiä tai kirjoittaa uutta. Mielestäni suljettu hypermedia on ainakin tässä tapauksessa hyvä ratkaisu. On vaikeaa kuvitella journalistista teosta, jota lukijat voisivat muuttaa vapaasti, ainakaan niin, että muutokset näkyvät

myös toisille lukijoille. Tämä tarkoittaisi toimitetun teoksen muuttumista toimittamattomaksi mielipideosastoksi³².

10.1 Tekstin rakenne

Tekstin rakenteen lopullinen muoto syntyi taittovaiheessa, aivan kuten lehtijournalismissakin. Lopullinen rakenne ei ole pelkästään minun ansiotani, sillä siihen vaikutti oleellisesti myös taitosta huolehtinut Nicklas Koski³³.

Teksti jakaantuu siis elämysosaan ja asiaosaan. Elämysosa on jaettu johdantoon ja viiteen eri ”kohtaukseen” (Sammio, Aula, Huone, Halli ja Tehdas). Asiaosa jakaantuu kolmeen pääotsikkoon. Asiaosuuteen lukija voi siirtyä missä lukemisen vaiheessa tahansa. Hän voi myös palata milloin tahansa takaisin elämysosaan, haluamaansa kohtaukseen.

Tehtaan kuolema alkaa kansisivulla, josta siirrytään johdantoon. Johdanto, jota voisi kutsua myös ingressiksi, johdattaa lukijan suoraan Sammio-kohtaukseen. Lukijan on siis pakko aloittaa reportaasi Sammiosta, jonka alussa on muutaman lauseen mittainen historiakatsaus aiheeseemme. Tästä eteenpäin lukija voi valita minkä kohtauksen haluaa. Kukin kohta etenee ensin automaattisen lineaarisesti ja päättyy vuorovaikutteiseen osuuteen, joita Nicklas Koski ryhtyi ohjelmointityönsä edistyessä nimittämään *levottomaksi tekstiksi* (ks. luku 10.3.1).

Varsinaista loppua reportaasissa ei ole. Alkuperäisen rakennesuunnitelman mukainen kohteidemme todellisen kohtalon paljastava osuus on Tehdas-kohtaus. Sitä voi toki pitää myös loppuna, mutta todellisuudessa se ei sitä ole. Koska elämysosuuden kohtaukset ovat

³² Toisaalta hypermedian avoimuus tarjoaa uusia mahdollisuuksia esimerkiksi todelliselle kansalaisjournalismille. Onkin ehkä niin, että hypermedian avoimuus ei ole edes tarpeen yksittäisessä journalistisessa teoksessa. Verkkajulkaisu kokonaisuutena voi sen sijaan olla hyvinkin avoin.

³³ Esimerkiksi levottoman tekstin (ks. luku 10.3.1) muotoilu vaatii ehdottomasti yhteistyötä ohjelmoijan ja kirjoittajan välillä. Ohjelmoija toteuttaa lopullisen ratkaisun, mutta kirjoittajan huolehdittava mm. siitä, että tekstin sisältö toimii myös satunnaisessa järjestyksessä.

vapaasti navigoitavissa, ei ole mitään takeita siitä, että lukija lukisi Tehtaan viimeiseksi.

Verkkoreportaasimme hypertekstirakenne vaikuttaa hyvin yksinkertaiselta. Niin yksinkertaiselta, ettei joku ehkä pidä sitä hypertekstinä lainkaan. Periaatteessa verkkoreportaasimme solmuja ovat vain kukin kohtausta sekä asiaosuuden ”sivut”. Kohtausten välillä lukija voi navigoida vapaasti, samoin asiaosuuden etusivulla, mutta tekstissä navigoiminen on hyvin rajoitettua ”levotonta tekstiä” lukuunottamatta.

10.2 Ingressi

Tehtaan kuoleman kannen jälkeen seuraavaa johdantotekstiä voi mielestäni kutsua ingressiksi. Teksti tiivistää koko reportaasimme sanoman kuuteen riviin, antaa kuvan kokonaisuudesta ja johdattaa aiheeseemme.

Esimerkki 7 (Verkkoreportaasi *Tehtaan kuolema*)

```
Vanha tehdas sai purkutuomion  
taiteilijat  
pienyrittäjät  
tanssijat  
musiikin tekijät  
Kaavoitettu tiilimurskaksi
```

Ingressin jälkeen ruudulle ilmestyvät verkkoreportaasin otsikko sekä tekijöiden nimet. Teksti juoksee ruudulla omaa tahtiaan. (Lukija voi vaikuttaa siihen vain klikkaamalla ”Hyppää yli” -painiketta, joka siirtää hänet suoraan Sammio-osuuteen). Ingressi on lyhyt, mutta arvelen kiireisimpien lukijoiden pitkästyvän jo heti kättelyssä. Tämä vaihe on mielenkiintoinen koko reportaasimme kannalta. Teemme selväksi alusta lähtien, että teos vaatii keskittymistä. Ingressin lauseiden ilmestymisnopeuteen ei voi vaikuttaa mitenkään, tarjolla ei ole navigointipainikkeita tai klikkailtavia linkkejä. Teksti on erittäin lyhyttä ja

siksi varmasti yhdellä silmäyksellä luettavaa, mutta *silmäiltävää* se ei ole (ks. luku 6.3). Me *pakotamme* lukijan lukemaan jokaisen ruudulle ilmestyvän sanan.

10.3 Elämysosa

Verkkoreportaasin tekstissä on hypertekstin ominaisuuksia, mutta välillä se kääntyy suorastaan hypertekstin parodiaksi. (Ks. Aarseth 1997, 80–81.)

Elämysosan jokaisen kohtauksen alku muodostuu omaa tahtiaan esiin tulevista ja katoavista teksteistä. *Lukija ei voi mitenkään vaikuttaa* tekstien ilmestymiseen, hän voi vain odottaa kärsivällisesti, lopettaa koko reportaasin katselun tai vaihtaa osastoa. Jos hän vaihtaa osastoa, hän joutuu ojasta allikkoon: Tekstikatkelmat alkavat jälleen juosta omaa tahtiaan ruudulla.

Näiden tekstiosuuksien aikana reportaasi muuttuu televisio-ohjelmaksi. Lukija voi vain katsella, vaihtaa kanavaa tai sulkea laitteen. Tämä tapahtuu vain sillä erotuksella, että mikäli lukija/katsoja palaa jälleen ”kanavalle”, hänen kesken jättämänsä ohjelma alkaa jälleen alusta. Lukemisen vapaus on niin rajoitettua kuin se ylipäätään on mahdollista.

Tällä on todennäköisesti kahtalainen vaikutus. Ne lukijat, jotka kiirehtivät käyttämään ingressissä ”Hyppää yli” -painiketta todennäköisesti kyllästyvät täydelliseen passiivisuuteen heti. Luulen kuitenkin, että osa lukijoista suostuu ryhtymään *katsojaksi* ja pysähtyy nauttimaan valmiiksi tehdystä esityksestä. Automaattisesti ilmestyvät lyhyet lauseet ovat tavallaan valmiiksi silmäilyn äärimmäinen muoto. Kerrallaan esiin tulevan tekstin havaitsee ja ehkä jopa ymmärtää (Tahvonen 1998, 55) lukemattakin, ja juuri kun edellinen viesti on tavoittanut ymmärryksen, edessä on jälleen uusi teksti.

Kun lukija saapuu kohtauksen loppuun, tekstin rakenne muuttuu ratkaisevasti. Lineaarisesti etenevän tekstin passiivinen seuraaminen loppuu, teksti muuttuu vuorovaikutteiseksi *levottomaksi tekstiksi*.

10.3.1 Levoton teksti

Verkkoreportaasimme kohtaukset loppuvat tekstin vuorovaikutteiseen muotoon, jota kuvaan Nicklas Kosken keksimää termiä käyttäen *levottomaksi tekstiksi*. Samankaltaisia tekstin muotoja löytyy esimerkiksi The Remedi Projectin, Benettonin Colorsin sekä Andy Cameronin Antiromin tuottamissa verkkoteoksissa (ks. esim. Colors, numero 27, *Love thy neighbor* -osuus).

Tarkoitan levottoman tekstin käsitteellä *tekstiä, jota ei varsinaisesti ole olemassa ennen kuin lukija "käyttää" sitä*. Teksti on jo itsessään eräänlainen käyttöliittymä, sillä tekstin käyttäminen vaikuttaa myös muihin teoksen sisältöihin, ennen kaikkea ääneen.

Esimerkiksi Sammio-kohtauksessa levoton teksti rakentuu neliöistä. Kun käyttäjä vie hiiren neliöiden päälle, esiin ilmestyy yksittäisiä tai pareittain esiintyviä lauseita. Samalla käyttäjä saa aikaan ääniä. Huonekohtauksessa levoton teksti, yksittäiset sanat, on luettavissa myös ilman erityistä toimintaa. Hiirtä liikuttamalla paljastuu kuitenkin osuuden erityinen juju, sanoihin liittyvä puhe.

Levoton teksti on mitä suurimmassa määrin epälineaarista. Kukin tekstin osa on enintään parin lauseen mittainen, ja niiden lukemisen järjestys on täysin lukijan valittavissa. Myös tekstin rakenteellinen (epä)lineaarisuus riippuu lukijasta. Esimerkiksi Sammio-kohtauksessa tekstin käyttöliittymänä toimivat neliöt ovat järjestyksessä, jota ainakin länsimaisen lukijan voisi odottaa alkavan käyttää vasemmalta oikealle, ensin yläriivi, sitten alariivi. Näin ei kuitenkaan välttämättä tapahdu.

Koekäyttäjiä³⁴ seuratessamme havaitsimme, että neliöiden käyttämisen järjestys vaihtelee suuresti. Epälineaarisuuden *vaikutelma* on siis joka tapauksessa todellinen.

³⁴ Tekemästämme käytettävyytestuksesta lisää Nicklas Kosken tutkielmassa.

10.3.2 Levottoman tekstin kybertekstuaalisuus ja ergodisuus

Levottoman tekstin rakenne on erikoinen. Hypertekstiksi sitä ei oikeastaan voi määritellä, sillä levottoman tekstin ”solmuista”, yksittäisistä lauseista, ei johda konkreettista linkkiä mihinkään. Kunkin kohtauksen levottoman tekstin kaikki osat sijaitsevat samalla sivulla, ja ”linkitys” liittyy pikemminkin tekstikappaleiden herättämiin ajatuksiin ja niiden välisiin yhteyksiin.

Otan levottoman tekstin analyysiin avuksi Espen Aarsethin (1997) esittelemät termit *kyberteksti* ja *ergodisuus*, jotka laajentavat hypertekstin käsitettä. Ne liittyvät mielestäni läheisesti myös tekstin vuorovaikutteisuuteen. Kaikissa on periaatteessa kyse siitä, millainen suhde tekstin ja sen lukijan/käyttäjän välille muotoutuu ja miten lukija/käyttäjä voi tekstiä muokata.

Kyberteksti on hypertekstiä laajempi käsite. Aki Järvisen (1999, 36) tulkinnan mukaan se sisältää hypertekstin linkkeihin ja dokumentteihin perustuvan rakenteen lisäksi muunlaiset tekstit, *joiden lukeminen vaatii tietynlaista harkitsemista ja arviointia jo pelkästään niiden saattamiseksi rakenteeltaan ymmärrettäväksi*, tulkinnoista puhumattakaan.

Kybertekstuaalisessa prosessissa lukija tai käyttäjä tekee valintoja ja työstää tekstiä myös *rakenteellisesti* niin, että perinteinen lukemisen käsite ei enää riitä (Aarseth 1997, 1).

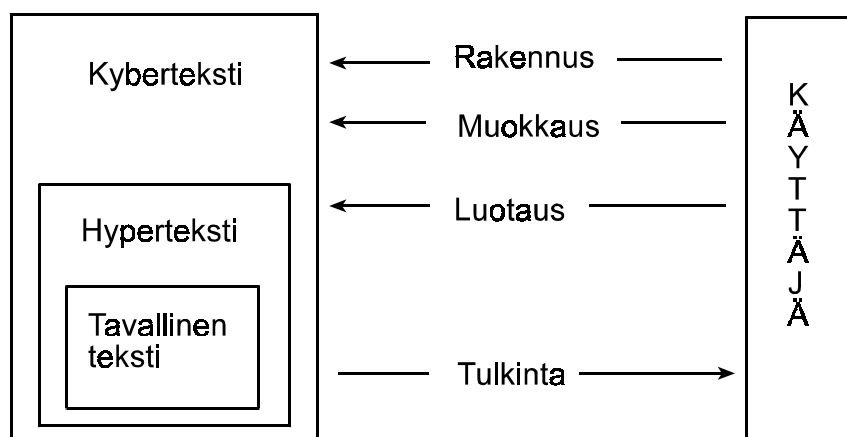
Kyberteksti ei Aarsethin mukaan ole uusi tai vallankumouksellinen tekstin muoto, eikä se koske vain digitaalisia tekstejä. Paperille painettu teksti voi olla kybertekstiä aivan yhtä hyvin kuin tietokoneen ruudulla näkyvä. (Emt., 18–19). Eräs Aarsethin esimerkeistä on ikivanha kiinalainen oraakkelimainen kirja *I Ching*. Kirja jakautuu kymmeneen osiin, joita luetaan erilaisissa tietyn rituaalin osoittamissa järjestyksissä (emt., 66). Kirja ei siis oikeastaan merkitse mitään ilman lukijan tekemiä valintoja, toisin kuin rakenteellisesti lineaarinen kirja, jonka viesti on aina sama (tekstin *tulkinta* on tietenkin aina riippuvainen lukijasta).

Ergodisuus on kybertekstien lukemisen ja käytön piirre (emt., 1). Ergodisessa tekstuaalisuudessa käyttäjä joutuu jatkuvasti tekemään valintoja, päättämään, mikä on kiinnostavaa. (Tämä tietenkin koskee yhtä lailla myös hypertekstiä.) Ergodisuuden oleellisin piirre on tekstin *rakenne*. Aki Järvisen (1999, 51) mukaan ergodisuudessa *tekstin lukemisen tapa ei ole yhdentekevä*. Ergodisen tekstin lukeminen vaatii muutakin työtä kuin sivujen kääntelemistä tai silmien liikuttelua, jotta teksti saavuttaisi ymmärrettävän olomuodon myös rakenteellisesti. Rakenteesta syntyvät merkitykset voivat olla hyvinkin yksilöllisiä. (Emt, 51.)

Toiseksi esimerkiksi tästä tekstin rakentamisen tavasta Aarseth esittelee Raymond Quenaun runokirjan *Cent mille milliards de poèmes*. Quenaun kirjassa jokainen sivu on viipaloitu neljäntoista liuskaan, jossa jokaisessa on yksi rivi tekstiä. Lukija voi liuskoja kääntelemällä muodostaa riveistä yhä uusia kokonaisuuksia. Kirjasta voi siis rivejä yhdistelemällä koota 100 000 000 000 000 erilaista runoa. Ei ole yhdentekevää, missä järjestyksessä lukija liuskoja lukee, sillä lopputulos riippuu täysin hänen tekemistään valinnoista. (Ks. Aarseth 1997, 62.)

Kybertekstin ydinajatus löytyy siis tavasta, jolla tekstiä ”rakennetaan” luettavaksi. Tähän prosessiin Aarseth (1997, 63–64) esittää seitsemän erilaista piirrettä, joista nostan esiin *käyttäjän toiminnan*.

”Käyttäjän toiminta” käsittelee niitä toimintoja, joita käyttäjän on mahdollista tekstille tai tekstissä tehdä. Käyttäjä voi *tulkita* kaikkia tekstejä, mutta on toimintoja, jotka ovat mahdollisia vain tietynlaisissa teksteissä. Tutkiminen tai *luotaus*, eli erilaisten tekstipolkujen valinta, on mahdollista kaikissa hypertekstirakenteissa. Kybertekstissä lukija voi myös *muokata* tekstiä valikoimalla ja työstämällä tekstin osia (esimerkiksi valitsemalla *Cent mille milliards de poèmes:n* tekstiliuskoja). *Rakentaminen* puolestaan tarkoittaa sitä, että käyttäjä voi laajentaa ja muuttaa tekstiä lisäämällä siihen omaa kirjoitustaan tai ohjelmointiaan (Kuvio 1).

Lähde: Aarseth 1997, 64

KUVIO 1

Käyttäjälle mahdolliset toiminnot tekstissä (Espen Aarsethia soveltaen)

Hypertekstirakenteissa lukija/käyttäjä siis navigoi pitkin teoksen tekijän luomia valmiita polkuja, mutta *kybertekstissä käyttäjä tekee nämä polut itse*. Teoksen tekijä tarjoaa hänelle tekstin, mutta käyttäjän on luotava sille rakenne.

Levotonta tekstiä voi mielestäni pitää eräänlaisena kybertekstirakenteena, varsinkin jos otetaan huomioon myös tekstiin erottamattomasti liittyvä ääni.

Levottoman tekstin osien lukeminen vaatii työtä (hiiren käyttö), ja niiden ymmärtäminen ja tulkinta on mahdotonta ilman tietynlaista ”harkintaa ja arviointia” (ks. Järvinen, A. 1999, 36). Esimerkiksi Aulakohtauksessa levoton teksti jää ilman lukijan/käyttäjän osallistumista pelkiksi yksittäisiksi kirjaimiksi.

Käyttäjä joutuu siis ensin tekemään tekstin näkyväksi ja edelleen valitsemaan, minkä tekstin hän kerrallaan haluaa lukea. Samalla hän muokkaa tekstiin liittyvää äänimailmaa. Rauhallisella hiiren liikuttelulla

tekstistä muotoutuu erilainen kokonaisuus kuin nopealla, sillä liike vaikuttaa myös ääneen.

Verkkoreportaasimme levotonta tekstiä voisi sanoa peliksi, sillä pelin tavoin se vaatii osallistumista, toisin kuin tarina (ks. Murray 1997, 140). Tarkemmin sanottuna se kuitenkin on pikemminkin *kone*. Tekstillä ei voi pelata, sitä voi vain *käyttää*. Koneen tavoin jokainen levoton teksti -osuus odottaa käyttäjän aktiivista osallistumista, koneen käyttämistä. Jotta käyttäjä huomaisi koneen, se on jo valmiiksi ”käynnissä” (Sammion neliöiden liike, Aulan kirjainten hypähtely jne.), mutta kybertekstille ominaisella tavalla *ilman ihmisen aktiivista osallistumista se ei vielä saa aikaan mitään, merkitse mitään*.

Tehtaan kuolemassa levottomalle tekstille ominaista on myös sen liittyminen erottamattomasti teoksen sisältöön (ks. Murray 1997, 82–83). Kone-metafora liittyy oleellisesti aiheeseemme, tehtaisiin. Kaikki eivät varmaankaan ymmärrä metaforaamme, mutta ne, jotka ymmärtävät, saattavat pitääkin siitä. Ei kuitenkaan ole kovin merkittävää, selviääkö kone-ajatuksemme lukijalle. Levottoman tekstin vuorovaikutteisuuden viehätys säilyy silti.

10.3.3 Levottoman tekstin vuorovaikutteisuuden taso

Kybertekstin käsite liittyy läheisesti vuorovaikutteisuuteen, vaikka Espen Aarseth ei itse termistä pidäkään (ks. luku 3.3). Verkkoreportaasimme vuorovaikutteisuuden ydin on levoton teksti ja siihen nivoutuva äänimaailma.

Vuorovaikutteisuutta voi pitää varsin rajoitettuna. Vuorovaikutuksen määrä tai ”taso” ei kuitenkaan ole lainkaan selvä käsite.

Esimerkiksi Brenda Laurel (1993, 20) on jaotellut interaktiivisuuden tason kolmeen eri vaiheeseen; *valintatilanteiden määrään, valintojen määrään ja merkitykseen* eli interaktiivisuuden todellisiin vaikutuksiin. Tämän luokittelun mukaan todellista interaktiivisuutta olisi vain käyttäjän mahdollisuus muuttaa teosta pysyvästi.

Laurel ei kuitenkaan pidä määritelmäänsä täydellisenä. Hänen mukaansa interaktiivisuuden todellinen mittari ovat teoksen *käyttäjän tunteukset*, aivan kuten Nielsenin mielestä tärkein hypertekstin kriteeri on se, että käyttäjä tuntee voivansa liikkua tiedon verkostossa vapaasti (ks. luku 3.1). Teos onnistuu olemaan interaktiivinen vain, jos käyttäjä tuntee osallistuvansa toimintaan. Valintatilanteiden määrän, valintojen määrän ja merkityksen taitava sommittelu auttaa tämän tunteen saavuttamisessa, mutta yhtä hyvin osallistumisen tunne voi syntyä aidontuntuisten aistimusten sekä liikkeen ja visuaalisten elementtien tiiviin yhteyden avulla. (Emt., 21.)

Laurelin mukaan tämä voi toteutua oikeastaan vasta virtuaalitodellisuudessa, jossa ruutu, näppäimistöt ja muu häiritsevä teknologia on häivytetty näkymättömiin. Vapaasti tulkittuna ”käyttäjän tunteusten” arviointia voidaan kuitenkin soveltaa myös levottomaan tekstiin. Mielestäni tekstin ja äänen yhdistäminen saa aikaan sen, että käyttäjä todellakin voi tuntea osallistuvansa toimintaan. Ääni on niin oleellinen osa verkkoreportaasimme kokonaisuutta, että lukijan mahdollisuutta vaikuttaa sen muodostumiseen voi pitää merkittävänä.

10.3.4 Tarinan vuorovaikutteisuus

Mitä tämä kaikki sitten oikeastaan merkitsee? Mitä merkitystä levottomalla tekstillä ja sen toiminnalla on?

Eräs mielenkiintoisimmista näkökulmista vuorovaikutteisuuden sumeaan käsitteeseen on sen suhde *tarinaan* (ks.luku 8.3.1). Kuten Andy Cameron (1995) toteaa, interaktiivinen tarina tuntuu käsitteeltä, johon sisältyy jotakin ristiriitaista ja uutta. Interaktiivisuuden ymmärretään muuttavan kertomuksen erilaisiksi mahdollisuuksiksi: Vaihtoehtoihin perustuva *entä jos* -rakenne korvaa peräkkäisyyteen perustuvan narratiivisuuden (ema).

Cameron pohtii interaktiivisen tarinan käsitettä usealta eri kannalta, mutta myöntää heti alkuun, ettei kukaan itse asiassa tiedä, millainen

interaktiivinen tarina voisi olla. Lineaarisuus ja ei-interaktiivisuus, multilineaarisuus ja interaktiivisuus ovat hänen mukaansa kuitenkin selkeästi yhteenkuuluvia käsitepareja. Cameron pitää multilineaarisuutta ja vuorovaikutteisuutta jopa lähes synonyymeina. Tämä käy ilmi hänen pohtiessaan, *kuinka paljon interaktiivisuutta tarvitaan interaktiiviseen tarinaan* (ema). Tällä hän selvästi tarkoittaa pikemminkin sitä, kuinka paljon lukijalle on tarjottava vaihtoehtoja, siis kuinka multilineaarinen tarinan on oltava.

On selvää, että tarina ei muutu ei-lineaariseksi (siis Cameronin mukaan interaktiiviseksi) sillä, että se paloittellaan osiksi ja varustetaan kukin osa eteen- ja taakse -painikkeilla. Vaihtoehtoja on siis oltava enemmän, mutta kuinka paljon?

Riittävää vaihtoehtoisten reittien määrää Cameron ei osaa sanoa. Hän pitää kuitenkin multilineaarisuutta automaattisesti vuorovaikutteisuuden takeena. Hänen mukaansa tarina muuttuu ratkaisevasti sillä hetkellä, kun lukija puuttuu tarinan kulkuun esimerkiksi siirtymällä multilineaarisessa rakenteessa tekstisolmusta toiseen. Tarina ”muuttuu jo tapahtuneesta sattumien sarjasta *tapahtuman kokemiseksi*, tapahtumaksi joka on tässä ja nyt. Perfektistä tulee imperfekti, tarinan aika muuttuu todelliseksi ajaksi, selonteko kokemukseksi. Katselijasta tai lukijasta tulee osallistuja tai pelaaja, ja kertomus alkaa muistuttaa *pelejä*”. (Ema.)

Tästä syntyy sovittamaton ristiriita: Cameronin mukaan peli ja tarina ikään kuin kumoavat toisensa (ks. myös luku 8.3.1).

Cameronin pohdiskelut ovat kiinnostava näkökulma levottoman tekstin tarkasteluun. Jokaiseen *Tehtaan kuoleman* levottomaan tekstiin sisältyy myös tarina, jota voidaan pitää vuorovaikutteisena. Kuten jo aiemmin totesin, *Tehtaan kuoleman* levottomat tekstit eivät kuitenkaan ole niinkään pelejä, vaan *koneita*.

Tämä tekee Cameronin esittämän ongelman hieman yksinkertaisemmaksi. Koska tarinaa ei *pelata*, vaan sitä *käytetään*, siltä ei vaadita yhtä monimutkaista rakennetta kuin Cameronin hahmottelemassa

entä jos -rakenteessa. Tehtaan kuoleman levottomien tekstien tarinoilla ei esimerkiksi ole lukemattomia erilaisia loppuja. Multilinearisuus perustuu siihen, että levottoman tekstin jokainen erillinen osa on samalla yksi pieni tarina: Tarinan sujumuuden kannalta ei ole merkittävää, missä järjestyksessä käyttäjä levottoman tekstin osia lukee. Esimerkiksi Aula-kohtauksessa levottoman tekstin osat muodostavat vuoropuhelumaisen tarinan. Tarinan lukeminen ei vaadi erilaisten polkujen valintaa, vaan vuoropuhelun muodostamista kybertekstilille ominaisella tekstin rakenteen työstämisellä ja valikoinnilla.

Muuttuuko lukeminen sitten multilinearisuuden ansiosta Cameronin sanoin ”tapahtuman kokemiseksi”?

Taianomainen muutos on mielestäni hieman liioiteltu. Esimerkiksi Turun yliopiston kirjallisuustieteen laitoksen kokeellinen hyperromaani Julia Beta (www.utu.fi/hum/kkirjallisuus/romaani/juliab.htm) ei multilinearisesta hypertekstirakenteestaan huolimatta muutu ”tapahtumien kokemiseksi”. Kun luen Julia Betaa, voin valita tarinan lineaaristen osien järjestyksen, voin hypätä lukemaan ”uutista” tai Julian päiväkirjaa, mutta pysyn edelleen valmiin tarinan lukijana.

Jossain määrin levottoman tekstin käyttämistä voi kuitenkin pitää tapahtumien kokemisena. Multilineaarisen tarinan tekstisolmusta toiseen liikkuminen ei sitä vielä ole, mutta ääniä tuottavan teksti-koneen käyttäminen on.

10.4 Asiaosa

Tehtaan kuoleman asiaosuuden hypertekstirakenne on äärimmäisen yksinkertainen. Lukija saapuu aina osuuteen mennessään ”etusivulle”, jossa hänellä on valittavanaan kolme pääotsikkoa sekä otsikko, jonka takaa löytyy tietoa tekijöistä sekä linkkejä ja lisätietoa. Pääotsikkojen takana on täysin lineaarista tekstiä.

Lukija voi siirtyä vain eteen- tai taaksepäin, palata asiaosuuden etusivulle tai siirtyä takaisin elämysosuuden kohtauksiin.

Asiaosuuden teksti pyrkii olemaan ennen kaikkea helposti silmäiltävää. Tätä helpottavat tekstin osuuksien lyhyys ja avainsanojen lihavointi. En tosin ole aivan varma siitä, ovatko nyt lihavoidut sanat juuri niitä tärkeimpiä. Usein sanojen lihavointi jouduttiin ratkaisemaan pikemminkin taitollisten kuin sisällöllisten syiden perusteella.

On myönnettävä, että en ole täysin tyytyväinen myöskään tekstien rakenteeseen. Olisin toivonut, että ne olisi voitu järjestää siten, että esimerkiksi *Uhatut tehtaot* -tekstissä lukija ei joutuisi aina lukemaan tekstiä alusta loppuun. Ideani mukaan lukija olisi päässyt ensin Pyynikin Panimosta lyhyesti kertovalle sivulle, josta hän olisi voinut valita joko lisää tietoa Panimosta tai siirtyä suoraan Lutakkoon. Samaa rakennetta olisi voitu soveltaa myös muihin asiaosuuden teksteihin.

Taittajana ja ohjelmoijana toimineen Nicklas Kosken mielestä tällainen rakenne olisi kuitenkin ollut lukijalle liian monimutkainen. Hän saattaa olla oikeassa. Eksyminen hyperavaruuteen (ks. luku 6.4) on useissa hyperdokumenteissa pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Nyt asiaosuus on hyvin vakaa ja helppotajuinen. Osan tehtävänä onkin tarjota yksityiskohtia elämysosan muodostamaan tarinaan. Sieltä löytyvät mm. ensimmäisiin tekstiversioihin (Liite 3) lisäämäni kirjasitaatit. Asiaosuus myös selvittää, ketä päähenkilömme oikeastaan ovat sekä kertoo tietoja reportaasimme kohteena olevista tehtaista. Asiaosuus ei ole välttämätön elämysosuuden tarinan ymmärtämiselle, mutta se täydentää sitä ja ankkuroi reportaasimme osaksi laajempaa kokonaisuutta.

11. Loppusanat

Tehtaan kuolema on siis multilineaarinen, jossain määrin vuorovaikutteinen hypermediateos. Mutta mitä on *Tehtaan kuoleman* journalismi?

Toistan jälleen verkkoreportaasille muotoilemamme määritelmän: Verkkoreportaasi on journalistinen teos, jossa yhdistyvät reportaasille ominaiset piirteet ja ainoastaan tietoverkossa mahdolliset ominaisuudet. Näistä tärkein on vuorovaikutteisuus. Verkkoreportaasi on medioiden synteesi, jossa tietoverkon mahdollisuudet, painettu lehti, televisio, radio ja jopa elokuva sulautuvat yhdeksi uudeksi ilmaisumuodoksi.

Kuten luvussa 4 pyrin osoittamaan, reportaasi on hyvin monimuotoinen juttutyyppejä. *Tehtaan kuolemaa* voi siis mielestäni hyvinkin luonnehtia teokseksi, jossa yhdistyvät *reportaasille ominaiset piirteet* ja ainoastaan tietoverkossa mahdolliset ominaisuudet. Journalismin suhteen verkkoreportaasimme kuitenkin näyttää jakaantuvan kahtia. Tässä on kyse näkökulmasta, jonka Gunnar Liestøl (1994) tiivistää osuvasti:

”[...]multilinearity and the reader’s increased influence on the meaning production also have a negative side: the *efficiency* of communication decreases.” (Liestøl 1994, 111, korostus AK.)

Kun teoksessa korostetaan hypermedian keinojen käyttöä, sen kyky konventionaaliseen tiedonvälitykseen katoaa tai heikkenee. Se ei voi tarjota *täsmällistä* tietoa. (Emt., 111.) Elämysosuudessa tämä on havaittavissa selkeästi.

Tajunnanvirtamaisuus ja runollisuus eivät sulje journalismia pois. Elämysosuus sopii edelleen jopa Pertti Hemánuksen (1990, 13–14) esittämään journalismin määritelmään, sillä se on ajankohtainen, faktapohjainen sanoma. Elämysosa on journalismia samaan tapaan kuin New Journalismiin kuuluvat erilaiset reportaasit olivat. Itseltäni toimittajana tämä vaati samantapaista oivallusta kuin New Journalismin johtotähdeltä Tom Wolfelta.

”It was the discovery that it was possible in non-fiction, in journalism, to use any literary device, from the traditional dialogisms of the essay to stream-of-consciousness[...]to excite the reader both intellectually and emotionally.” (Wolfe 1973, 15).

Elämysosa on verkkoreportaasimme ”kiinnostavampi” osuus. Olen itsekin keskittynyt siihen niin kirjoitusprosessissa kuin tutkielmassanikin. Mielestäni elämysosa tarvitsee kuitenkin rinnalleen asiaosan. Olen varma siitä, että molemmilla osilla on oma tärkeä tehtävänsä.

Tueksi väitteelleni riittääköön tässä pienimuotoinen käytettävyydestaus, jonka teimme verkkoreportaasin ensimmäisen version valmistuttua. Silloisessa versiossa emme mitenkään opastaneet lukijoita asiaosaan, eivätkä kaikki koehenkilömme sitä löytäneet³⁵. Esimerkiksi 20-vuotias opiskelijamies, joka ei huomannut asiaosaa lainkaan, antoi meille seuraavanlaista palautetta.

Tämä teos ei varmasti ollut suunniteltu minun laiselle ihmiselle, koska en ymmärtänyt oikein mitään siitä

Tiedustellessamme kyselylomakkeessa, jäikö hän kaipaamaan jotakin tietoa, hän vastasi:

Liian laaja kysymys vastattavaksi.

Suppean käytettävyydestauksen yhden koehenkilön mielipiteistä ei tietenkään voi vetää laajoja johtopäätöksiä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että lukijat odottavat saavansa verkkoreportaasistakin elämysten lisäksi myös selkeää tietoa. Vaikka asiaosuus jäi reportaasia tehdessämme hieman sivuseikaksi, se tuntui olevan koehenkilöidemme mielestä tärkeä. 37-vuotias mies kuvasi elämys- ja asiaosuutta seuraavasti:

³⁵ Käytettävyydestauksesta laajemmin Nicklas Kosken tutkielmassa.

Pomppivat tekstit, levottomia. Varsinainen tekstiosuus (se, mikä on valkoisen nappulan takana) toimii hemmetin komeasti. Hurja tietopaketti, tunnetta mukana.

Kun kirjoitin *Tehtaan kuolemaa*, tavoitteenani oli löytää vaihtoehto verkkojournalismin sanapötköille, rikkoa pyhä ja koskematon teksti. Halusin selvittää, mitä voisi olla elämyksellinen ja koskettava, kiinnostava ja samalla informatiivinen journalistinen teksti verkossa. Onnistuin mielestäni löytämään yhden mahdollisen vaihtoehdon.

Vaihtoehdon toimivuudesta voi tietenkin olla monta mieltä. Silmäiltävyys, ymmärrettävä hypertekstirakenne ja vuorovaikutteisuus kuuluvat kiinnostavan ja sujuvan verkkotekstin peruseräisiin. Toisaalta verkkoreportaasimme kyllä vastaa näihin vaatimuksiin, mutta toisaalta se vaatii enemmän kuin pelkkää silmäilyä.

Tehtaan kuoleman lukeminen vaatii vaivaa ja vie aikaa. On täysin mahdollista, että kiireinen verkon käyttäjä ei lähdekään mukaan tehtaaseemme.

Tämä riski on otettava huomioon, mutta mielestäni emme silti epäonnistuneet. Verkkoreportaasimme vaatii paljon, mutta se pystyy myös tarjoamaan jotakin, mihin suuri osa verkkojournalismista ei kykene.

Tehtaan kuolemaa on kiinnostavaa tarkastella alkuperäisen tavoitteeni pohjalta. Elämysosassa totuttu tekstin muoto on rikottu, ja varsinkin levotonta tekstiä voi mielestäni pitää hyvinkin onnistuneena ilmaisukeinona. Asiaosuus on kuitenkin mitä suurimmassa määrin lehtijournalismista tuttua tekstimassaa. Tästä voisi kenties päätellä, että tekstipötköjäkin tarvitaan. Ne eivät vain saa olla verkkojournalismin ainoa muoto.

Verkkoreportaasin kirjoittaminen oli vaikeaa. Ongelmia aiheuttivat paitsi omat epärealistiset tavoitteeni, myös valitsemamme kerronnan muodon vaatimukset. Multilineaarisen, vuorovaikutteisen reportaasin kirjoittaminen ei todellakaan ole helppoa. Luulen, että lehtitaustani vaikutti kirjoittamiseeni ainakin sen hankalimmissa vaiheissa. On selvää, että hypermediamuotoinen teksti vaatii toimittajalta jossain määrin

erilaisia taitoja kuin lehtiteksti. Esimerkiksi kokemus käsikirjoitusten teosta olisi ollut hyödyllistä.

Työryhmämme muut jäsenet olivat kirjoittamisessa tärkeä apu. Jos ylipäättään voin antaa neuvoja hypermediateokseen kirjoittaville toimittajille, haluan ennen kaikkea korostaa, että hypermedia vaatii yhteistyötä. Neuvotelkaa, suunnitelkaa, piirtäkää kaavioita ja kuvioita, lukekaa tekstin eri versioita yhdessä ja kommentoikaa jatkuvasti toistenne työtä.

Luulen, että myös tutkielmaan kirjaamistani kokemuksista sekä ongelmien ja mahdollisten ratkaisujen arvioista voi olla apua verkkoreportaasia suunnittelevalle toimittajalle.

Tutkielmani vahvin puoli ovatkin omat kokemukseni. Sen suurin heikkous liittyy lähtökohtani laaja-alaisuuteen. Kun tarkastelen työtämme journalismin, hypertextuaalisuuden, vuorovaikutteisuuden, narratiivisuuden ynnä muiden näkökulmien pohjalta, en pääse kovin syvälle missään näistä lähestymistavoista.

Myös uusmedian alaan liittyvä käsitteiden sekamelska näkyy tutkielmassani. Vaikka olenkin yrittänyt määritellä termit ainakin itselleni selviksi, huomaan käyttäneeni niitä useimpien uusmedian tutkijoiden tapaan hieman epämääräisesti.

Esimerkiksi hypermedian ja hypertextin käsitteiden vaihteleva käyttö on silti täysin tietoista. Välillä oli tarpeen korostaa verkkoreportaasimme hypertextirakenteen multimediaominaisuuksia.

Käytän vaihtelevasti myös sanoja ”lukija” ja ”käyttäjä”. Sekin on tietoinen ratkaisu, sillä joissakin *Tehtaan kuoleman* osissa yleisömmme on lukija, toisissa käyttäjä, ehkä katselija tai kuuntelija.

On vaikeaa arvioida, missä verkkoreportaasin kohdassa lukijan rooli muuttuu ja miksi. Tästä löytyisi aineksia jatkopohdiskeluun.

Tehtaan kuolema on vain yksi esimerkki verkkojournalismin uusista ilmaisumuodoista. Tässä tutkielmassa en voinut syventyä muiden verkosta löytyvien teosten tarkasteluun, vaikka tutkittavaa niistä löytyisi varmasti runsaasti. Erittäin kiinnostava tutkimuksen aihe olisi esimerkiksi

Helsingin Sanomien Verkkoliitteen webortsausten kehityksen seuraaminen ja analysointi.

Lähteet

Olen jakanut lähteet painettuihin (kirjat, sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit, opinnäytteet), verkkolähteisiin ja muihin lähteisiin (luennot). Jos olen käyttänyt tekijältä useampaa samana vuonna julkaistua verkko- tai painettua lähdetä, olen järjestänyt julkaisut otsikon mukaiseen aakkosjärjestykseen.

Painetut lähteet

Aarseth, Espen (1997) *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*.
Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Ahti, Risto & Toivonen, Markku (1988) *Runouden kuntokoulu*. Helsinki:
Kirjapaja.

Aristoteles (1982) *Runousoppi*. Toinen painos. Suomennos Pentti
Saarikoski. Helsinki: Otava.

Barthes, Roland (1993) *Tekstin hurma*. (Alkuteos 1973.) Suomennos Raija
Sironen. Tampere: Vastapaino.

Bech-Karlsen, Jo (1986) *Avisreportasjen*. Toinen painos. Oslo:
Universitetsforlaget.

Bech-Karlsen, Jo (1995) *Featurereportasjen*. Med en samling av ti norske
feature-reportasjer. Toinen painos. Oslo: Universitetsforlaget.

Brodsky, Joseph (1988) *Katastrofeja ilmassa*. Esseitä. (Alkuteos 1986.)
Suomennos Paavo Lehtonen. Helsinki: Tammi.

Ekholm, Kai & Oesch, Klaus (1993) *Hypermedia*. Opas hypertekstin ja
hypermedian käyttäjälle. Helsinki: Otava.

Eskelinen, Markku (1997) *Digitaalinen avaruus*. Helsinki: WSOY.

Glasser, Theodore L. & Craft, Susan (1997) Kansalaisjournalismi ja
demokraattiset ideaalit. Suomennos Risto Kunelius. Tiedotustutkimus
4/1997, 22–36.

Glöd staf, Hannele (Toim.) (1999) *Integroitu julkaiseminen*. Tekniikka ja

käyttökokemukset. Kansallisen multimediaohjelman
Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98.
Helsinki: Teknologian kehittämiskeskus

Hatva, Anja (1998) Verkkoilmaisuus etsii itseään. Teoksessa *Esteettinen ja toimiva verkkojulkaisun ulkoasu*. Toim. Hatva, Anja. Helsinki: Edita, 9–24.

Heikkilä, Heikki & Kunelius Risto (1997) Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. *Tiedotustutkimus* 4/1997, 4–21.

Heinonen, Ari (1997) Visiot: Uusi väline - uudet mahdollisuudet. Teoksessa *Palstoilta biteiksi*. Johdatusta verkkolehtijournalismiin. Toim. Heinonen, Ari. Helsinki: Sanomalehtien Liitto, 47–53.

Heinonen, Ari (1998) Raportteja verkkojournalismista. *Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 25/1998*. Tampere.

Heinonen, Ari (1999) ”Se niinku kuuluu osata”. Internet sanomalehtitoimittajan työssä. *Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 28/1999*. Tampere.

Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1986) Vaihtoehtojournalismi, minkälainen vaihtoehto? Kysymyksiä ja keskustelun avauksia. *Tampereen yliopisto Tiedotusopin laitos, Julkaisuja Sarja C 8/1986*. Tampere.

Hemánus, Pertti (1990) *Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hemánus, Pertti (1992) Lehtijutun opissa. Reportaasin tekijä tekstinsä subjektina. *Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja Sarja A 79/1992*. Tampere.

Hietala, Veijo (1993) *Kuvien todellisuus: johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Hintikka, Kari A. (1996) Uusi media - Viestintäkanava ja elinympäristö. Teoksessa *Johdatus uuteen mediaan*. Toim. Tarkka, Minna & Hintikka, Kari A. & Mäkelä, Asko. Helsinki: Edita, 2–18.

- Hulten, Lars J. (1990) *Reportaget som kom av sig*. Stockholm: JMK.
- Isokääntä, Ari (1995) Journalistinen hyperavaruus Internetissä. Esimerkkinä Poliisi-tv:n hyperavaruus. *Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos*. Journalistinen pro gradu -tutkielma. Tampere.
- Isokääntä, Ari (1997) Rakenne palvelemaan käyttäjää. Teoksessa *Palstoilta biteiksi*. Johdatusta verkkojournalismiin. Toim. Heinonen, Ari. Helsinki: Sanomalehtien Liitto, 21–29.
- Järvinen, Aki (1999) Hyperteoria. Lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle. *Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 60*. Jyväskylä.
- Kaasinen, Eija & Tammela, Antti. (1999) Tutkimus- ja suunnittelumenetelmät. Teoksessa *Integroitu julkaiseminen. Tekniikka ja käyttökokemukset*. Kansallisen multimediaohjelman Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98. Toim. Glödstaf, Hannele Helsinki: Teknologian kehittämiskeskus, 25–40.
- Kolari Juha & Hagman, Sari & Kunnas, Jouko & Tammela, Antti (1999) Koekäytön tulokset. Teoksessa *Integroitu julkaiseminen. Tekniikka ja käyttökokemukset*. Kansallisen multimediaohjelman Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98. Toim. Glödstaf, Hannele Helsinki: Teknologian kehittämiskeskus, 91–141.
- Koski, Aki (1998) Hankkeen kuvaus. Teoksessa *Uusmedia kuluttajan silmin*. Kansallisen multimediaohjelman Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98. Helsinki: Teknologian Kehittämiskeskus, 15–32.
- Kunnas, Jouko & Hagman, Sari & Kaasinen, Eija & Vanhanen, Hannu & (1999) Integroitu julkaiseminen. Teoksessa *Integroitu julkaiseminen. Tekniikka ja käyttökokemukset*. Kansallisen multimediaohjelman Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98. Toim. Glödstaf, Hannele Helsinki: Teknologian kehittämiskeskus, 5–23.
- Kuusisto, Päivi & Pippuri, Mika (1998) Verkkojulkaisun eväät. *Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja Sarja C 24/1998*. Tampere.
- Kuvaja, Sini (1994) Uutistekstin soveltuvuus hypertekstiksi. *Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos*. Toimittajatutkimuksen tutkielma. Tampere.

- Laurel, Brenda (1993) *Computers as Theatre*. Reading (Mass.): Addison-Wesley.
- Liestøl, Gunnar (1994) Wittgenstein, Genette, and the Reader's Narrative in Hypertext. Teoksessa *Hyper/Text/Theory*. Toim. Landow, George P. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lyyra, Jarkko (1998) Taitto ja uudet mediat. Teoksessa Loiri, Pekka & Juholin, Elisa (1998) *Huom! Visuaalisen viestinnän käsikirja*. Helsinki: Inforviestintä Oy, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Manovich, Lev (1996) Tietokoneruudun arkeologiaa. Teoksessa *Johdatus uuteen mediaan*. Toim. Tarkka, Minna & Hintikka, Kari A. & Mäkelä, Asko. Helsinki: Edita, 166–182.
- Miettinen, Jorma (1984) *Toimitustyö*. Journalistiksi suunnistautuvan oppikirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Murray, Janet H. (1997) *Hamlet on the Holodeck. The Future of Narrative in Cyberspace*. New York: The Free Press.
- Nielsen, Jakob (1995) *Multimedia and Hypertext. The Internet and Beyond*. Boston: AP Professional.
- Nykysuomen sanakirja* (1976) Osat I ja II. A – K. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. WSOY.
- Näyttö kuin paperia lukisi. *Helsingin Sanomat* 24.4.1999. D1.
- Olkinuora, Hannu (1998) Sulkakynästä internettiin, mikä muuttui? Teoksessa *Hiiriä ja ihmisiä. Kolmetoista kirjoitusta satunnaisesta maailmasta*. Toim. Salin, Virpi. Helsinki: Markkinointi Viherjuuri.
- Orava, Teija (1998) Mitä interaktiivisuus tuo julkaisuun. Teoksessa *Esteettinen ja toimiva verkkojulkaisun ulkoasu*. Toim. Hatva, Anja. Helsinki: Edita, 111–119.
- Röyskö, Hannele (1998) Elektronista paperia kehittävä professori Helsingissä: Sähköisiä lehtiä tulossa markkinoille 3–5 vuodessa. *Helsingin Sanomat*, talousuutinen. 22.4.1998.

- Salin, Virpi (Toim.) (1998) *Hiiriä ja ihmisiä. Kolmetoista kirjoitusta satunnaisesta maailmasta*. Helsinki: Markkinointi Viherjuuri.
- Seretin, Leena (1999) Sähköposti nakertaa kirjoitustaitoa. *Opettaja*, haastatteluartikkeli. 4/1999, 18–19.
- Sirkkunen, Esa (1996) Matkalla vaarien maahan. *Tiedotustutkimus* 3/1996, 22–42.
- Stenbäck, Irma (1999) Juice Leskinen lukutaito-seminaarissa: ”Suomen kieli on kuin ruisleipä kuituineen”. *Helsingin Sanomat*, uutinen 3.2.1999.
- Tahvonen, Juha (1998) Verkkojulkaisun typografia. Teoksessa *Esteettinen ja toimiva verkkojulkaisun ulkoasu*. Toim. Hatva, Anja. Helsinki: Edita, 55–68.
- Tarkka, Minna (1996) Narratiivisuus ja vuorovaikutuksen tilat. Teoksessa *Johdatus uuteen mediaan* Toim. Tarkka, Minna & Hintikka, Kari A. & Mäkelä, Asko. Helsinki: Edita, 195–206.
- Turpeinen, Päivi (1998) Tarpeet ja motiivit. Teoksessa *Uusmedia kuluttajan silmin*. Kansallisen multimediaohjelman Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98. Helsinki: Teknologian Kehittämiskeskus, 51–70.
- Uusmedia kuluttajan silmin* (1998) Kansallisen multimediaohjelman Kuluttajatutkimukset-hanke. Digitaalisen median raportti 2/98. Helsinki: Teknologian kehittämiskeskus.
- Vanhanen, Hannu (1996) IMUSTo-journalismi intergroituvassa multimediaympäristössä. Teoksessa *IMU ja journalismi*. (1999) Toim. Kunnas, Jouko & Vanhanen, Hannu & Röksä, Jarmo. Tampere: *Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Journalismin tutkimuksen ja kehitystyön yksikkö*. Osaraportti, 19 sivua.
- Vanhanen, Hannu (1997) Vanha ja uusi media sulautuvat toisiinsa. *Journalisti* 13.11.1997, 16–17.
- Wessman, Lili (1993) Reportteri tyyliniekkana. Amerikkalaisen New Journalismin kriittinen tarkastelu. *Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos*. Pro gradu -tutkielma. Tampere.

Virolainen, Pekka (1999) E-bisneksen sanansaattaja. *Markkinointi & Mainonta* 15/1999, 9.

Wiio, Osmo A. (1989) *Viestinnän perusteet*. 5., uudistettu painos. Espoo: Weilin+Göös.

Wolfe, Tom & Johnson E.W. (1973) *The New Journalism*. New York: Harper & Row.

Toissijaiset lähteet

Landow, George P. (1992) *Hypertext. The Convergence of Contemporary Critic Theory and Technology*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. (Lainattu toissijaisesta julkaisusta Soikkeli, Markku (1996) *Älykästä kirjaa etsimässä*. (10.2.1999) www.utu.fi/hum/kkirjallisuus/sanelma/markku.html

Jaakohuhta, Hannu (1996) *Suuri tietotekniikan tietosanakirja: käsitteistö ja sanasto*. Espoo: Suomen atk-kustannus. (Lainattu toissijaisesta julkaisusta Kuusisto, Päivi & Pippuri, Mika (1998) *Verkkojulkaisun eväät*. *Tampereen yliopisto, Tiedotusopinlaitos, Julkaisuja Sarja C* 24/1998. Tampere.

Verkkolähteet

Kursiivilla merkitty nimi tarkoittaa verkkojulkaisua, josta artikkeli löytyy. Hakasuluissa on päivämäärä, jolloin sivu on luettu. Alimpana on URL-osoite, josta viitattu dokumentti kyseisenä päivänä löytyi.

Cameron, Andy (1995) *Dissimulations. Illusions of interactivity*. [12.4.1999] www.sva.edu/MFJ/journalPages/MFJ28/Dissimulations.html

Deemer, Charles (1994) *What is hypertext?* [10.2.1999] www.teleport.com/-cdeemer/essay.html

Järvinen, Petteri (1997) *Internet rapistaa kieltä*. *Helsingin Sanomat*. Artikkelitieto & Kone -osastossa 31.7.1997. [21.4.1999] www.pjoy.fi/lehdet/hs310197.htm

Järvinen, Petteri (1999) *Vanha ja uusi media*. *Tietokone* 1/1999. [21.4.1999] www.pjoy.fi/lehdet/9901pj.htm

- Krohn, Leena (1994) Kirjallisuus ja paratodellisuus. [21.4.1999]
www.kaapeli.fi/krohn/paratodell.html
- Krohn, Leena (1995) Kirjoituksen virtuaalisuus. [21.4.1999]
www.kaapeli.fi/krohn/internet.html
- Morkes, John & Nielsen, Jakob (1997) Concise, Scannable, and Objective: How to Write for the Web. *Useit.com*. [18.12.1998]
www.useit.com/papers/webwriting/writing.html
- Mäkelin, Matti (1998) Portaalit – verkon solmut. [7.5.1999]
www.hmv.fi/docs/portal.htm
- Nielsen, Jakob (1997a) Be Succint! (Writing for the Web). *Alertbox*. [17.12.1998]
www.useit.com/alertbox/9703b.html
- Nielsen, Jakob (1997b) How Users Read on the Web. *Alertbox*. [18.12.1998]
www.useit.com/alertbox/9710a.html
- Nielsen, Jakob (1997c) Why Web Users Scan Instead of Read. *Alertbox*. [18. 12.1998]
www.useit.com/alertbox.whyscanning.html
- Nielsen, Jakob (1999) Differences between Print Design and Web design. *Alertbox* [12.4.1999]
www.useit.com/alertbox/9900124.html
- ”NITE” (Ei päiväystä) The ”Digital Ink Revolution”. [16.4.1999]
www.osopininion.com/Opinions/NITE/NITE34.html
- Rodenbeck, Eric (1998) (Ei otsikkoa). Teoksen alkupuheenvuoro The Remedi Project - verkkogalleriassa. [15.12.1998]
www.theremediproject.com/
- Soikkeli, Markku (1996) *Älykästä kirjaa etsimässä*. [10.2.1999]
www.utu.fi/hum/kkirjallisuus/sanelma/markku.html
- What is Colors (1999) [8.5.1999]
www.benetton.com/colors/

Muut lähteet

Numminen, Petteri (1998) "Kuolema verkossa ja muita kokemuksia webortaaseista", Tietoverkkopalvelujen maisteriohjelman kuulunut luento Tampereen yliopistossa 4.11.1998.

Soikkeli, Markku (1998) Luento Elektronisen kuvajournalismin maisteriohjelman kuulunut luento Tampereen yliopistossa.

Tutkielmassa mainittuja sivustoja

Benetton Colors. Benetton-yhtiön verkkojulkaisu. [12.5.1999]
www.benetton.com/colors/

Bosnia; Uncertain Paths to Peace. Gilles Peressin vuorovaikutteinen kuvaessee. [12.5.1999]
www.nytimes.com/bosnia/

Helsingin Sanomat. Verkkoliite. [12.5.1999]
www.helsinginsanomat.fi (vaatii salasanan)

Helsingin Sanomat. Verkkoliite. Klik-osaston arkisto. Linkit webortaaseihin. [12.5.1999]
www.helsinginsanomat.fi/klik/klikarkisto/ (vaatii salasanan)

Iltalehti Online. Verkkojulkaisu [13.5.1999]
www.iltalehti.fi

Julia Beta (1997) Sähköiset tekstit -kurssin lopputyönä Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineessa tehty hyperromaani. [12.5.1999]
www.utu.fi/hum/kkirjallisuus/romaani/juliab.htm

The Remedi Project. Verkkogalleria. [12.5.1999]
www.theremediproject.com/

Sirkus.com. Telia InfoMedian verkkojulkaisu. [12.5.1999]
www.sirkus.com/

Turun Sanomat. Verkkojulkaisu. [13.5.1999]
www.turunsanomat.fi

Liitteet

Liite 1. Suunnitelma aiheesta ja työnjaosta

Päivitetty 10.11.1998

Lopputyö: verkkoreportaasi
Reportaasi verkossa - tarinoita tehtaasta

AIHE JA TYÖNJAKO

- Reportaasin aiheena vanhat, purku-uhan alla olevat tehdasrakennukset ja niissä työskentelevät tai harrastavat ihmiset. Ketä näissä "hylätyissä" tehtaissa toimivat ihmiset ovat, miksi he haluavat olla juuri näissä rakennuksissa? Mitä he siellä tekevät?

Jos ja kun rakennus keikkuu purettavien listalla, mitä ihmiset ovat tehneet rakennuksen pelastamiseksi? Mitä he aikovat tehdä, jos rakennus hävitetään?

- Kohteina Tampereella Matti-Trikoo ja Pyynikin tehdaskiinteistö, Jyväskylässä Lutakko ja Turussa Manilla. Paikkojen valinnassa tarkoituksena ei ole niinkään esitellä tiettyjä tehdasrakennuksia kuin yrittää saada nämä paikat edustamaan kaikkia Suomen vanhoja, ränsistyneitä tehtaita. Tavoitteena on löytää tehtaista hyvin erilaisia ihmisiä. Matti-Trikoossa toimii antiikkikauppa, Pyynikillä on erilaista harrastustoimintaa, Lutakossa glamrockbändi.

- Aihe on yhteiskunnallinen ja journalistinen (pitäisikö vanhoja rakennuksia säilyttää), mutta sitä lähestytään ja käsitellään ihmisten, tunteiden, pienten yksityiskohtien kautta:

-Rakennukset: Mikä on niiden menneisyys, mitä ne ovat nyt, mitä ne voisivat tulevaisuudessa olla? (esineitä, niiden historiaa, ääniä...)

-Ihmiset: Ketä, mitä tekevät, mitä rakennus heille merkitsee? (ajatuksia, jopa yksittäisiä sanoja...)

Toteutus ja työnjako

Reportaasi koostuu liikkuvasta kuvasta, äänistä, valokuvista, tekstistä. Osa teksteistä voi olla puhetta ja liikkuva kuva videolta otetuista yksittäisistä ruuduista koostettua animaatiota. Käytettävissä on digivideokamera, jonka tallentaman äänen taso riittää käyttöömmme mainiosti.

Nicklas Koski:

Flash-tekniikka, reportaasin kokoaminen

Anni Kämäräinen:

Tekstit, haastattelut, käsikirjoitus

Suvi Vesalainen:

Video, ääni, käsikirjoitus

Heini Kettunen:

Ääni

Yhteistä:

Valokuvat (Kai Sinervo auttaa tarvittaessa),
reportaasin muoto

Liite 2. Ideoita verkkoreportaasin rakenteeseen

Päivitetty 10.11.1998

Lopputyö: verkkoreportaasi
Reportaasi verkossa - tarinoita tehtaasta

IDEOITA

Kuvituskuviksi valokuvia purkutyömaalta, samaten ääniefektejä. Paikaksi kelvannee Hatanpään viljasiilot, jossa koneita jyllää varmasti tarpeeksi. Anni kuvaa, koska asuu lähellä. Lähikuvia koneista ja kivikasoista jne. Heini hankkii koneiden ääntä jne.

Muoto

Kuinka paljon lukija voi jutun etenemiseen vaikuttaa? Ei täysin lineaarista hommaa. Teos jaettu kohtauksiin joiden välillä voi vapaasti navigoida. Kukin kohta on puolestaan lineaarinen. Tällä tavalla teoksen yksittäisiä osia voi katsella yhä uudestaan ja ne voi katsoa haluamassaan järjestyksessä (vrt. Berlin S+U).

Rakenne

Alussa eri paikat kootaan yhdeksi tehtaaksi, toinen nurkka Manillasta, toinen Pyynikiltä, yläkerta Lutakosta jne. Myös sisätiloista kollaasi - salakäytäviä, portaikkoja, aula Pyynikiltä jne.

Henkilöt asustavat kukin omassa tilassaan kuvitellussa tehtaassa. Reportaasi jaetaan henkilöiden mukaan, siis esim. kuuteen osaan. Lopussa tehdas hajoaa todellisiksi paikoiksi ja paikantuu eri paikkakunnille, samalla kerrotaan, mitä kullekin rakennukselle on konkreettisesti tapahtumassa.

Koska alun tehdas edustaa kaikkia Suomen vanhoja tehtaita, esitellään jutun lomassa yleistä tietoa vanhoista tehtaista. Ovatko ne arvokkaita? Miksi? Mikä niiden kohtalo on? Onko laajoja suojeleuhankkeita jne.

Joka paikasta muutama lähikuvavideo, vaikka ompelukoneen neula joka liikkuu. Kaikki videot ovat äänettämiä. Ääni liitetään Shockwave-tiedostoon. Videopätkät voivat olla osa isompaa kuvakollaasia, jossa stillkuvat ja viedokuvat ovat tasa-arvoisia.

Kansi

Kannessa esitellään lyhyesti mistä on kyse, kuin tv-ohjelmätiedoissa. Projektille on varattu sivulla tietty jo kannessa ennaltamääritetty pinta-ala. Kooltaan tila pysyy samana kautta koko esityksen.

Ajatuksia

Mitä journalismia tämä runomuotoinen kiteytys on? Kiteytysjournalismia? Entä miten kuvakollaasit soveltuvat journalismiin?

Liite 3. Tekstin ensimmäinen versio

Päivitetty 24.11.1998
Lopputyö: verkkoreportaasi
Reportaasi verkossa - tarinoita tehtaasta

ENSIMMÄINEN TEKSTI

Tehtaan koneet pysähtyivät jo kauan sitten.
Työläisilleen se on vain muisto ja omistajilleen
tarpeetonta tuhlausta.
Aika rumakin se on, mutta sitkeästi elossa.

TEHTAUS

On vaikeaa arvioida, paljonko vanhoja tehtaita on jäljellä.

1. Mikä on tehdas?

Jos jokainen puinen verstaas lasketaan tehtaaksi, on purkuprosentti suuri. Tiili sen sijaan on hyvin sitkeää. Perinteisiä punatiilisiä teollisuusrakennuksia on purettu suhteessa selvästi vähemmän kuin esimerkiksi vanhoja asuintaloja.

Tehdas:

2. Mikä on vanhaa?

Teollisuuslaitoksen ikää on hankala määritellä, sillä toinen nurkka on usein vanhempi kuin toinen. Tehtaisiin on aina rakennettu uusia osia ja entisiä korjailtu tarpeen mukaan.

Nykypäivään on säilynyt pari sataa tehdasta, joissa on osia viime vuosisadalta.

Keskikaupunkien vanhojen tehtaiden käytöstä tuli ongelma kolmisenkymmentä vuotta sitten. Tehtaat tuottivat tavaraa täydellä teholla, kunnes rakennemuutos alkoi lähettää väkeä Ruotsiin ja siirtää teollisuutta kaupunkien laitamille tai ulkomaille.

Punainen tiili kesti rakennemuutoksen ja 80-luvun. Vaikka kaupunkien arvokkaille paikoille on ahkerasti kaavailtu asuntoja ja toimistoja, suurin osa vanhoista tehtaista on edelleen olemassa. Ainakin jossakin muodossa.

Virallisesti tyhjillään tehtaista on vain muutama, suurempi määrä hukataan epämääräiseen varastointiin. Iso paja saattaa palvella asuntovaunujen talvitallina.

Museoviraston mukaan tehtaiden parasta uusiokäyttöä olisi pienteollisuus.

Tehtaan arvoa mitattaessa ikä ei välttämättä merkitse mitään. 1940-luvulla valmistunut Sunilan tehdasalue on suojeluluokituksen kärkipäässä. Rakennukset on suunnitellut Alvar Aalto.

Vanhat tehtaat ovat harvoin arkkitehtuurin

kauneimpia kukkasia. Maisemallinen merkitys, kuuluminen kaupunkikuvaan on tärkeämpää.

Joskus ne ovat yksinkertaisesti hirvittävän rumia, eivätkä edes sovi muuttuneeseen ympäristöönsä.

Rumuus:

Kauneus:

Tehtaus:

Historiallisesti tehtaat ovat arvokkaita.

Maaailman perintökohteeksi valitut Verlan tehtaat Kymenlaaksossa ovat hyvässä seurassa kreikkalaisten tempeleiden kanssa. Teollisuusrakennuksilla on virallisesti tunnustettua, kansainvälistä kulttuurihistoriallista arvoa.

Kaikkein arvokkaimpia tehtaat kuitenkin ovat ihmisille, joille ne eivät merkitse pelkkää historiaa.

PANNUHUONE

KELLO

Kello polttimohallin seinällä näyttää aina samaa aikaa.

Talonmies Benny Gustafsson pysäytti kellon elokuun 11. päivänä kuusi vuotta sitten, kun tehtaan tuotanto lakkasi. Hän sanoo muistavansa päivän kai ikuisesti. Työpöydät papereineen, koneet, kaikki oli entisellään. Vain ihmiset ja äänet olivat kadonneet.

Vaikka Gustafsson on säilyttänyt kaikki tehtaan lopettamisesta kertovat lehtileikkeet, hän ei halua vaalia tehdas keskellä kaupunkia -nostalgiaa. Aika kulkee eteenpäin, hän sanoo.

Gustafsson on edelleen tehtaan talonmies. Kun murtovarkaat rikkoivat konttorirakennuksessa vaatesuunnittelijan työhuoneen oven, hän etsi tilalle samanlaisen. Patinoituneen puuoven, ei uutta sileää.

MUOTINÄYTÖS

Teollisen glamourin tapahtuma alkaa kuparisista olutsammioista.

(Amiraali. Tilavuus n litraa... (kuva suurimmasta pannusta ja tiedot siitä))

Luukuista humauttaa valoa ja kaksi mallia kiipeää ylväästi esiin. He tuijottavat yleisön päiden yli rävähtämättä, mutta jännitys näkyy hengityksestä.

Välillä mallit seisahtuvat kymmenen sentin päähän yleisöstä. Yleisö-parka yrittää olla katsomatta heitä silmiin.

Kun polkkatukkainen poika astuu näyttämölle

toisen kerran, hänen oikeaan etusormeensa on ilmestynyt tuppo sideharsoa.

Asuste.

Tai ehkä tapaturma pukuhuoneessa - hänen varpaassaan on veriviiruja.

Näytös onnistuu. Mallit, vaatteiden suunnittelija Sanna Setälä, kampaajat ja meikkaajat halaavat toisiaan. Sanna heiluttelee ruusuaan, häntä näyttää itkettävän.

KONTTORI

"Jää helposti mieletön haikeus", vaatesuunnittelija Sanna Setälä sanoo.

"Mulla ei ollut aikaa luonnolliselle työstä johtuvalle krapulalle, joten maanantaina piti oikein löytää aihetta itkeä. Niskat menivät jumiin ja nyt pää kääntyy ehkä kolmekymmentä astetta."

Sanna istuu konttorin suuren pöydän ääressä ja piirtää mustalla tussilla vaatteita. Yksinkertaisia viivoja, polvihousuja, suuret napit. Silitysrauta tuhisee takana.

"Usein ajattelen, että joku on joskus istunut tämän saman pöydän takana ja ojennellut palkkاپusseja. Ja nyt minä väännän tässä lumppuja."

TYYPPI 061198 oli Sannan ensimmäinen oma näytös. Hän ei olisi koskaan järjestänyt sitä ilman tehtaan sammiotilaa. Mallisto ei ole suoraan tilan puvustamista, mutta melkein kuitenkin.

Hän sai mukaan haluamansa bändin ja bongaili malleja Stockmannin lehtiosastolta. Näytöstä edeltävänä yönä hän valvoi, ompeli neppareita ja ajatteli, että on aivan sama, onnistuuko näytös.

"Pojat kävivät yöllä maskeeraajan luona hädissään, että saataisko me jotain näihin finneihin. Aika hyvin tyypeiltä, jotka on noin vain yhtäkkiä pyydetty muotinäytökseen. Ihania ihmisiä."

"Kaikilla piti hyvin pokka, vaikka yleisöä oli viiden ihmisen sijasta kaksisataa."

Tehdasta ei ole suunniteltu koristeeksi.

"Täällä on niin paljon asioita, joita ei ole tehty varta vasten kauniiksi. Ne on rakennettu käytännön työtä varten suurella rakkaudella."

keskenkeskeneräinen

KONTTORI

KAMPAAMO

"Millaisia haaveita sulla on?"

"Haluaisitko jotain pörröisempää?"

Asiakas siristelee itseään kultakehyksisestä peilistä ja selittää toiveitaan. Siistiä, ei kovin lyhyttä. Saa siitä kuitenkin vähän ottaa, niskasta, ehkä. Hän aikoo luultavasti kasvattaa hiuksiaan.

Hiusmuotoilija Kristiina Kaukinen ymmärtää heti ja käy työhön. Hän leikkasi hiuksia ensimmäisen kerran viisivuotiaana, äidin oppien mukaan.

Hän pitää eniten täydellisen ylikasvaneista hiuksista, sillä niille voi tehdä kokonaan uuden muodon. "Kaikista hiuksista saa aikaan mitä vain, mutta muuttuminen ei ole itsetarkoitus. Tärkeintä on, että asiakas pärjää päänsä kanssa kotioloissa."

Tyyppi-vaatteet tarvitsivat selkeitä leikkauksia, eivät fantasiakampauksia.

Muotinäytöksen teko oli vuorovaikutusta. Kristiina ja Sanna miettivät alusta alkaen yhdessä, mitä vaatteet ovat ja millaiset hiukset niihin sopivat. Tilan ansiosta he näkivät koko ajan toistensa työn.

Samanlaista yhteistyötä tekivät 1960-luvulla Vidal Sassoon ja Mary Quant.

HALLI

Valokuvaaja selvittelee verkkojaan.

"Oli yhdessä kuvauksessa rekvisiittana", Esa Viitaniemi selittää. "Omia kuvia tyttöystävästä."

Hän kertoo löytäneensä takkuisen, ikivanhalta näyttävän verkkonsa roskiksesta tehtaan läheltä. "Yksi ruotsinkielinen merimiespappa on kuulemma delannut, ehkä tämä on siltä peräisin."

Viitaniemi on vuokrannut hallin yhdessä tekstiilipainaja Henri Räsänen kanssa. Painolaite, kuivaaja ja väripurnukat vievät yhden nurkan, studiokankaat ja lamput toisen. Nahkasohva, nojatuolit ja kahvipöytä voisivat jäädä paikalleen sermin taakse ja silti tilaa olisi kolmannellekin. Tekstiilipainaja ja valokuvaaja suunnittelevatkin ottavansa vielä alivuokralaisen, erään tutun korusepän.

Kun miehet tulivat halliin heinäkuussa, siellä ei ollut yhtään pistorasiaa. Nyt he ovat ehtineet rakentaa myös vesipisteitä ja maalata seiniä. Vähän keskeneräistä, mutta toimii hyvin.

Räsänen sekoittaa bodariseuran verkkareiden tekstin värit sormituntumalla.

"Ei painaminen ole hauskaa. Tuhanteen paitaan joku logo, ei se ole mielenkiintoista. Suunnittelu on mielenkiintoista."

Räsänen mukaan maanantait eivät ole yhtään helpompia kuin ennen, vaikka nyt hänellä on oma yritys, oma työtila ja kivat näköalat joelle.

Tai ehkä sittenkin. Aamulla voi keittää ensin

kahvia, lukea lehteä sohvalla ja suunnitella maanantaitaan rauhassa.

Naisten kuntovitonon olisi aika hyvä tilaus.

MEHUSTAMO

Mehustamossa on hiljaista.

Sinivihreitä luita ja ytimiä maalaavan taiteilijan taulut nojaavat lattialla toisiinsa. Kengät ja työtakit odottavat oven pielessä.

Arkkitehtiopiskelija Susanna Virta, taiteilijat ja teollinen muotoilija pitivät Mehustamollaan kerran avoimet ovet. Kiinnostuneimpia vieraita olivat entiset työntekijät. Eräsikin kertoi kävelevänsä joka päivä tehtaan ohi, muttei ollut aavistanutkaan, mitä siellä nykyisin tapahtuu.

(Tähän voisi saknata Susannan etc. löytämän mehustusohjepaperin.)

Susanna rapistaa nurkkauksessaan ohuita luonnospapereita. Seinällä on satellittikuva New Yorkista. Diplomityö East Riverin alueesta olisi vähitellen saatava valmiiksi.

Susanna on ottanut huolekseen myös tehtaan suojelun. Uuteen asemakaavaan pitäisi vaikuttaa nyt, kun se ei ole vielä valmis.

"Tuntuu, että tämä on minun tehtäväni. En tosin edes tiedä, olenko täällä sitten parin vuoden kuluttua. Tulevaisuus on yhtä avoin kuin talollakin."

Jääkaapin oveen on teipattu valokuvaesarja kattopömpelöiden siirrosta. Kukaan ei tiedä, mitä ne oikeastaan olivat, mutta Venäjälle ne kuulemma myytiin.

Susanna on soitellut päättäjille ja lähettänyt tehtaan omistajalle suunnitelmansa alueen rakentamisesta. Puheluihin vastaa yleensä henkilö, jolle asia ei varsinaisesti kuulu, eikä omistaja ole vielä kertonut mielipidettään Susannan ehdotuksesta. Kaavasta päätetään luultavasti muutaman viikon kuluessa.

"Parasta olisi, jos tehtaalle ei tehtäisi juuri mitään. Ei vanhan tarvitse tulla uuden veroiseksi."

Omistaja haluaisi kiinteistöstä tietenkin parempaa vuokraa, mutta nyt tilat ovat siinä kunnossa, ettei suuria summia voi pyytää.

"Edustavaa toimistoa tästä ei nyt saa, mutta on ihmisiä, jotka tyytyvät tähän mielellään."

Susanna osoittaa ikkunaa. "Puitteet vinossa ja lasi säröillä. Kyllä siitä enemmän saa inspiraatiota kuin jos kaikki olisi viivasuoraa."

Tehtaassa ei tarvitse pelätä sotkevansa.

Liite 4. Suunnitelma verkkoreportaasin päähenkilöistä

Päivitetty 24.11.1998

Lopputyö: verkkoreportaasi

Reportaasi verkossa - tarinoita tehtaasta

IHMISET

Reportaasin päähenkilöt

-Manne, Paraxism-bändin laulaja (Sijaitsee oikeasti Lutakossa, meidän tehtaassamme Huoneessa)

Mannen alahenkilöitä, viittauksia ovat muut bändin jäsenet sekä taiteilijat.

-Sanna, vaatesuunnittelija (Pyynikin Panimo, Aula, Sammio)

Viittauksia tehtaan suojeluhanketta vetävään Susannaan, kampaaja Kristiinaan ja leipomoon.

-Henkka, tekstiilipainaja (Manilla, Halli)

Viittauksia työhuonekämpikseen, valokuvaaja Esaan.

Viittauksia siis

-Bändi

-Susanna

-Kristiina

-Esa

-Taiteilijat (Puolikuvitteellisiä, edustavat vanhojen coolien työtilojen pakollisia taiteilijoita Työskentelevät ateljeessaan vintillä, heitä ei päästetä ääneen ollenkaan.)

"Kertoja"

-Talonmies (Kuvitteellinen henkilö, virtuaalitodellisuuden enkeli)

Talonmies kertoo faktat. Hän juttelee ne, eli tekstin muoto on puhekielistä tajunnanvirtaa, asiat täyttää asiaa. Puhuu vähän kuvitteellisen tehtaan historiasta (sekoitus kolmen kohteemme historiaa) ja enemmän yleistä tietoa vanhoista tehtaista (tiedot peräisin museoviraston tutkijalta Erkki Häröltä sekä erilaisista rakennusperinnekirjoista ja -artikkeleista.)

Talonmies esiintyy ensimmäisen kerran heti kannen jälkeen. Hän johdattaa aiheeseen hieman kannen tekstiä syvemmälle sekä maalaa pientä yleistä uhkakuvaa.

Myöhemmin hän ilmestyy aina sopivissa kohdissa tietyn äänen kera (kohtia harkittava). Hänet tunnistaa äänestä (lakaisu, avainten helinä, portaissa kävely) ja puhekielisestä tekstistä. Ei varsinaista hahmoa. Talonmiehen tekstin taustalla välitilakuvia, ei ihmisiä. (Esimerkiksi Panimon kellaria, portaita, käytävää jne.)

Talonmieskohtausta: Annin kello panimossa. Ensin yleisnäkymä peltiseinästä, jonka jälkeen zoomataan rajattuun lähikelloon.

Liite 5. Tekstin toinen versio

Päivitetty 14.12.1998
Lopputyö: verkkoreportaasi
Reportaasi verkossa - tarinoita tehtaasta

TOINEN TEKSTI

RAKENNE

Kansi
Alkukohtaus
Sammio

Aula Huone Halli

Talonmies

Manilla Pyynikki Lutakko

Lopussa suojelusta

TARINOITA TEHTAASTA

Tehtaan koneet pysähtyivät.

ALKUKOHTAUS

On erittäin todennäköistä, että tehdas olisi jotenkin käynyt ilman minuakin, sillä kukaan ei ole korvaamaton. Minä siis en ollut millään tavoin tärkeä tehtaalle. Mutta tehdas oli minulle. Tehdas ylipäänsä.

Väinö Linna
(Yhdyslanka-lehti 1961, kirjassa Me Finlaysonilaiset)

Humanistisen maantieteen mukaan paikka syntyy ihmisen kokemuksista, tunteista ja tulkinnoista. Paikalla on oma olemuksensa, joka tekee siitä ainutlaatuisen verrattuna kaikkiin muihin tiloihin.

Kun ihminen tuntee kuuluvansa tiettyyn paikkaan, siitä tulee osa häntä itseään. Toisaalta paikkaa ei ole edes olemassa ihmisen ulkopuolella.

Paikka = eletty sijainti

(Talonmies) tää tehdas on vanha. on tietysti vaikee sanoo täsmälleen kuinka vanha, kun toinen nurkka on vanhempi kuin toinen. niin näissä on yleensä, aina on rakennettu ja korjailtu tarpeen mukaan

tehtaan tuotanto loppu kakstoista vuotta sitten, mutta vielähan nuo talonmiestä tarvii. enpä tiedä kuinka kauan

tää on siinä mielessä hyvässä asemassa, että täällä ei oo paljo tyhjillään. mitä täällä onkaan, no aulassa on vaatesuunnittelija Sanna. sillä oli äskettäin muotinäytös

SAMMIO

Kun hän avaa konepajan oven, katsovat äänettömät koneet häntä joka taholta: sorvit, porauskoneet, höylät ja jyrsinkoneet. Ne ikäänkuin tervehtivät, nyökkäävät päätään.

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

Keittuhuone
kapasiteetti 450 000 pll/vrk
mallasmäärä/keitto 4 200 kg eli 2 ha ohraa
keittoja 6 vuorokaudessa, yhden keiton kesto 10 tuntia

(Sannan ääni).. "Esimerkiks tuolla sammiotilassa on hanoja, pieniä nippeleitä ja nappeleita...kauneus tulee just siitä, että kaikki on tehty toimiviks ja vaan oikeestaan sitä varten mut ne on oikeessa suhteessa kaikkeen muuhun täällä että ne toimii ja näyttää hyvälle."

Teollisen glamourin tapahtuma alkaa kuparisista sammioista.

Sammioiden luukuista humahtaa valoa ja kaksi mallia kiipeää esiin. He tuijottavat yleisön päiden yli rävähtämättä, mutta jännitys näkyy hengityksestä.

Mallit seisahtuvat kymmenen sentin päähän yleisöstä. Yleisö-parka yrittää olla katsomatta heitä silmiin.

Kun polkkatukkainen poika astuu näyttämölle toisen kerran, hänen oikeaan etusormeensa on ilmestynyt tuppo sideharsoa.

Asuste.

Tai ehkä tapaturma pukuhuoneessa - hänen varpaassaan on veriviiruja.

Yks Alavan Hilja, kun ei niitä koneita olis saanu käydessä putsata, niin hän putsas ja hänen jäi kätensä sinne ja meni kaikki sormet paitsi peukalo jäi. Se oli niin etevä, että hän pysty oleen koneella sen jälkeen vaikka kaikki sormet meni.

Aili Lindevall
(Me Finlaysonilaiset)

Kello sammiotilan seinällä näyttää aina samaa aikaa.

(Talonmies) mää pysäytin kellon elokuun yhdentenätoista päivänä, kun tehdas lopetettiin. muistan sen päivän varmaan ikuisesti. työpöydät, paperit, koneet, kaikki oli entisellään. vain ihmiset ja äänet oli kadonneet

mulla on kaikki lehtileikkeet tallella. mut en mää mitään nostalgiaa halua vaalia, aika kulkee eteenpäin

Teollinen kaupunki tehtaineen syntyi 1700-luvun jälkipuoliskolla. Teollistuminen oli yksi suurimpia käännekohtia sosiaalisten suhteiden ja kaupunkien kehityksen historiassa.

Modernin ajattelun peruskäsityksiä olivat rationaalisuus, massatuotanto, yhtenäisyys, taloudellinen ja tekninen edistys.

AULA

Ja se oli se tehtaan pilli, se aina määräs tunnit ja ajat...Siihen sitte vähitellen kasvo ittekin virran mukkaan. Se oli niin luannollista, ettei muuta mahdollisuutta ollu. Ainakaan meillä. Siihen oli oikeestaan syntyny...Se oli elämän päätavote, että tehtaasee. Äirin mukaan tehras oli paras paikka nuorelle tytölle.

Hellä Andelin
(Me Finlaysonilaiset)

Sanna istuu studiossaan suuren kirjoituspöydän ääressä ja piirtää mustalla tussilla vaatteita. Yksinkertaisia viivoja, polvihousuja, suuret napit.

Silitysrauta tuhisee takana.

"Usein ajattelen, että joku on joskus istunut tämän saman pöydän takana ja ojennellut palkkapusseja. Ja nyt minä väännän tässä lumppuja."

Suuren työn valmistumisesta jää helposti haikeus.

Näytöstä edeltävänä yönä Sanna valvoi, ompeli neppareita ja ajatteli, että on aivan sama, onnistuuko näytös. Se kannatti kuitenkin.

Kaupan lehtiosastolta ja baareista malleiksi löydetyt pojat hakivat vielä puolilta öin maskeeraajalta finnivoidetta.

"Oli kovasti hellyyttävää, kun tietyn taiteilijajaimagon omaavat tyypit löysivät itsensä tällaisesta. Että lähtevät mukaan, kun sanotaan, että olisi tämmöinen näytös, malliksi sua haluttaisiin. Päätetään mitä sun hiuksillesi ja naamallesi tehdään."

"Ja pokka piti, vaikka yleisöä oli viiden ihmisen sijasta kaksisataa."

Tila, musiikki, vaate.

(Äänenä).. "en varmasti olis pitäny näytöstä ilman sitä tilaa. Enkä välttämättä tehny sen näköstä mallistoo, ehkä se ei ollu suoraan tilan puvustamista mutta hyvin pitkälle tästä miljööstä kuitenkin lähteny ne fiilikset."

Sannan studiosta näkyy aulan lasiseinien kautta Kristiinan kampaamoon. Vaatesuunnittelija ja hiusmuotoilija tekivät muotinäytöksen yhdessä, samaan tapaan kuin Mary Quant ja Vidal Sassoon 60-luvulla.

Asiakas siristelee itseään kultakehyksisestä peilistä. Kristiina tasaa latvoja ja kertoo käyneensä juuri isännöitsijän juttusilla. Tämän mukaan aikaa on korkeintaan kaksi vuotta, eihän rakennus edes ole erityisen arvokas.

Kristiina oli kerta kaikkiaan räjähtänyt. Hänen ymmärtääkseen asia ei ole lainkaan loppuun käsitelty.

"Pitääkin kysyä Susannalta, missä nyt mennään."

He ovat sitä rotua, jolle on annettu tehtäväksi rakentaa maailma sementistä ja teräksestä. Ehkäpä joskus, kun suuret kaupungit ovat aivan valmiit ja niiden esikaupungit muutettu puutarhoiksi, onnellisimmat ihmiset asuvat niitä?

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

Susanna (arkkitehtiopiskelija) on soitellut virkamiehille ja lähettänyt tehtaan omistajalle suunnitelmansa alueen rakentamisesta. Puheluihin vastaa yleensä henkilö, jolle asia ei varsinaisesti kuulu, eikä omistaja ole vielä kertonut mielipidettään Susannan ehdotuksesta. Kaavasta päätetään alustavasti muutaman viikon kuluessa.

Kansalaissodan aikana oli laitos tietenkin ollut suljettuna, mutta nyt aloiteltiin taas töitä vähän kerrassaan. Melkein joka päivä tuli uusia miehiä. Yritettiin taas rakentaa, mitä oli tullut rikotuksi.

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

(Ääntä)"...toi mitä ikkunasta näkyy. Ku sieltä näkyy niin paljon erilaista maisemaa. Ja siis niin eri aikakausien asioita yhdistetynä toisiinsa vähän rumillakin tavoilla. Tai et ruma ei oo pahasta tai ehkä se paikka on myöskin sitä että täällä on muita samanhenkisiä ihmisiä joilta saa niitä inspiraatioita ja ideoita."

Sanna on miettinyt Kristiinan kanssa varasuunnitelmaa:

(Tämä välkkyen, mainosmaisesti) Muuntaja

Tule meille muuntumaan! Muunna hiuksesi, vaatteesi, kaikki!

(Äänenä).. "et sais pysyä jollakin tavalla teollisuustilassa haltioitumisen miljöössä..Liiketilat ja joku ostoskeskusmaisuus se on jotenkin niin hurjan kliininen ja niinku antiseptinen ympäristö...jonnekin jossa on elämisen jälkiä."

(myös tämä, jos ei oo liian pitkä) Niin se on vaan joku elämisen meininki....todella hienosti patinoitunut auto."

Vaatesuunnittelija saa materiaalin asettumaan muotoon, joka on lähtenyt alulle hyvin epämääräisistä toiveista. Hän saa houkuteltua kankaasta ulos niitä asioita, joita vaatteen tilaaja ei välttämättä ole osannut pukea sanoiksi tai kuviksi.

"Sillä on mielessä jokin väri tai ajatus muodosta. Mun tehtäväni on jatkaa muu kokonaisuus sen ihmisen näköiseksi"

Yö on paras aika nauttia työnteosta.

"STV:n vartijat säikkyvät, kun syödään eväitä aulassa kummallisesti keskellä yötä. Eilen taas palattiin ensimmäistä kertaa näytöksen jälkeen yötöihin. Yksi taiteilijoista sanoi, että hän olikin ihmetelty, kuinka kauan me maltetaan nukkua."

Sanna haaveksii perustavansa keskustaan liikkeen, joka olisi auki iltapäivästä keskiyöhön.

"Ihmiset voisivat tulla matkalla baariin hakemaan vaatteita meiltä. Siis aina kun on tullut se klassinen ongelma, että "mä en lähde mihinkään, mulla ei ole vaatteita."

"Se meinasi mennä just niin traagiseksi muotinäytösiltana. Ilmassa oli jo sitä että me ei tulla kun ei ole mitään. Se olisi ollut tyylikästä. Vaatesuunnittelija ei osallistu muotinäytökseensä, koska sillä ei ole vaatteita."

Vuorotyötä tehtiin. Oli niin kiirettä siällä, että se jäi monta kertaa ihan painajaiseks, että määhän näin:mää olin vaan siällä koneella ja kehräsin.

Siinä ei paljo ruakatuntia ollu, monta kertaa määhän vein tommoset pienet voileivät vaan ja pienen pullon kahvia, välillä jäi juomatta, kun ehti jähtyä, kun oli niin kiirettä.

Aili Lindevall
(Me Finlaysonilaiset)

(Talonmies)siellä ne istuu yöt päivät ja hakee aina paakarilta leipää (tähän videoo pullanteosta?)

Kaupunkiteollisuus alkoi taantua 1970-luvulla. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa teollisuustyön merkitys väheni ja tuotannon oli muututtava joustavaksi. Talous, elämäntapa, valtarakenteet hajaantuivat. Postmodernin periaatteiksi muotoutuivat moniarvoisuus ja pirstoutuneisuus.

Vanhat tehtaot muuttuivat tuotannon paikoista urbaaniksi joutomaaksi.

(Talonmies) rakennuksena tää on aika erikoinen, mutta tärkeätä on sekin, että täällä on tällanen yhteisö. tietysti voi sanoa, että millä oikeudella näiden pitäis saada olla täällä halvalla vuokralla. että tietysti omistaja haluais korkeempaa vuokraa, ja siksi tietysti haluais rakentaa uutta. isot rahat kyseessä

kävin kaupunkilaisten ja päättäjien keskustelutilaisuudessa. päättäjät sanoivat, että ei vanhoja kannata kunnostaa, kun niistä tulee sitten vaan sellasia julkisivuja, lavasteita

eikö tämä sitten oo se paras käyttö, nämä ihmiset nimenomaan haluaa tämän tällaisena kuin tämä on. ei vanhasta tarvi tulla uuden veroista

HUONE

Tanssia lauantai-iltana, kun viikon työt on tehty, tanssia niin kauan kuin jalat kestävät.

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

Kolmannen kerroksen ikkunoista tulee valoa ja epämääräistä musiikkia.

Paikka on kuin soittorasiasia.

Manne polttaa tupakkaa sormettomat sormikkaat käsissään. "Bändin nimi on Paraxism. Voit kattoa sanakirjasta, mutta ei se mitään oikeasti tarkoita."

Käytävän päädyssä on läjissä lautaa, rautaa, rikkinäisiä studiolamppuja ja hammaslääkärin tuoli. Manne vakuuttaa, että tuoli on ehdottomasti saatava mukaan, jos Paraxism joskus kuvaa videota.

"On kai täällä sikamainen sotku, mutta ei se haittaa. Tuskin täällä kukaan uskaltaisi olla, jos olisi liian siistiä. Kyllä mä tykkään tästä paikasta."

(Äänenä)"Ihmiset. Kaikenlaiset ihmiset. Siis täällä tapaa paljon ihmisiä. Älytön kohtausta paikkahan tää on. Tavallaan. Bändin mukana tulee aina hirveesti porukkaa jostain muualta. Vanhat tutut kohtaa ja uudet tutut."

Huone on tapetoitu hedelmäkennoilla ja batiikkilakanoilla. Rumpujen takana keltaisessa kankaassa irvii Mannen maalaama naama. "Yksi ilta alkoi ahistaa."

"Tämä on niin kuin toinen koti. Jos ei treenata, istutaan ja jauhetaan paskaa muuten vain."

Seinän takana soittaa hiljainen popbändi.

"Aina on kysyttävä, että onko teillä treenit tänään. Jos on, me ei viitsitä pitää omiamme. On vahingossa pilattu niiltä jo niin monta treeniä. Noista yläkerran taiteilijoista en tiedä, ei kai niitä musiikki haittaa. Eivät ole ainakaan valittaneet."

Tällä hetkellä Paraxismin tavoitteena on saada levytyssopimus. Tietenkin.

"Bändin historia on pitkä ja surullinen. Se on toiminut viitisen vuotta, ja jätkät on tehny hirveesti nauhoja ja julkaisseet omakustanteena minidiscin."

"Aiemmin se oli sellaista raskasta, hirveen nopeeta metallia, mutta sitten jätkät ajatteli aikuistua. Pääsin haastatteluun ja tulin bändiin viime helmikuussa."

"Mä en tiedä nuoteista mitään. Olen korvakuulotyyppi."

Paraxism on saanut Radio Mafian Apteekkiohjelmassa pari soittoa. Ensimmäisellä kerralla toimittaja ei tiennyt bändistä muuta

kuin kotipaikan, sillä sähköposti ei ehtinyt ajoissa perille. Seuraavalla kerralla meni jo paremmin.

Viime keikasta jäi käteen satanen.

"Kallista touhua tämä on, miinukselle menee koko ajan. Välillä tuntuu, että tässä ei ole mitään järkeä. Mutta mikspä tätä ei tekisi. Ei pidä luovuttaa."

Välillä itsetunto on nollissa.

"Mood Swing, mun terapiabändini, on mustaa, synkkää raskasta rokkia. Saa karjua tarpeekseen."

Mood Swingin treenikämpä on urheiluhallin pukuhuoneessa.

"Piti oikein ruinata sitäkin pukuhuonetta, että liikuntavirasto, pliiis anna nyt. Kämpätilanne on surkea. On vain nimi jonkun Ö-mapissa, ja se ajattelee että enpä tiijä, ryttyyn ja roskikseen."

Niissä taloissa asui tehtaan työläisiä, joten kaikki olivat saman arvoisia keskenään. Myös käyttäytyminen oli melko tasaista. Ei ryypätty eikä kiroiltu.

Elli Reinikka
(Me Finlaysonilaiset)

"Jos mulla olisi omakotitalo, niin meille vaikka koko poppoo asumaan. Sitten on juteltu melkein ohta kurtussa, että lähdettäisiin koko perhe Helsinkiin."

Paraxismilla ei ole aavistustakaan, mihin mennä, jos joutuu tehtaasta pois.

"Rakennus on kai huonossa kunnossa, mutta en mä oikein tiedä, mitä sille pitäisi tehdä. Tämä on mulle vain treenikämpä, en mä tiedä yleisemmin mitään tästä ja tämän asioista. Sitä paitsi minä olen vain tyhmä laulaja, mun tehtäväni on näyttää mahdollisimman hyvännäköiseltä ja ahistuneelta."

Mannen tietojen mukaan on ehdotettu, että koko kulttuuriväki joutaisi Valmetin tiloihin.

"Ilmeisesti se tarkoitti, että bändit, tatterit, kaikki sinne. Varmaan samaan huoneeseenkin. Hyvä. Kuulemma kaupunginjohtajan päälle oli satanut paperia ja paskaa, itse en ollut paikalla."

Tehtaan tanssisalissa käy joka viikonloppu hyviä bändejä. Tehtaan viereen rakennetaan parhaillaan uutta kulttuurikeskusta.

"En mä oikein ymmärrä. Siellä on sitten varmaan kerran kesässä jotkut saatanan soutukilpailut."

"Haloo nousee sitten kun tulee tuomiopäivä."

Ollessani ensi aikoja tehtaalla kuulin vanhojen muistelevan Patruunan ennen vanhaan järjestämiä kesäjuhlia. Proomu oli varustettu penkeillä retkeläisten istuimiksi ja jokin tervahöyry hinasi sen juhlapaikalle. Paikkaa en muista. Perillä oli ollut ohjelmaa ja tarjoilua.

...Miesten juoksun jälkeen oli runonlausuntaa. Veikko Mäkinen kehräämöstä lausui Arvi Kivimaan runon Tehtaan portaat. Rytmikkään, selkosanaisen runon taidokas tulkinta toi hänelle voimakkaat aplodit.

Erkki Järvensivu
(Me Finlaysonilaiset)

Punainen tiili on sitkeää. Se kesti rakennemuutoksen ja 80-luvun.

HALLI

Konepaja oli suuri, likainen huone, täynnä koneita, täynnä viuhuvia remmejä, jotka aluksi hirveästi peloittivat häntä. Mutta hän puri hampaansa yhteen ja teki reippaasti kaiken, mitä käskettiin. Hänen isänsä oli kyennyt olemaan täällä, siksipä oli hänenkin kyettävä.

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

Painolaite, kuivaaja ja väripurnukat vievät yhden nurkan, studiokankaat ja lamput toisen. Nahkasohva, nojatuolit ja kahvipöytä voisivat jäädä paikalleen sermin taakse ja silti tilaa olisi kolmannellekin. Tekstiilipainaja ja valokuvaaja suunnittelevatkin ottavansa vielä alivuokralaisen, erään tutun korusepän.

Henkka sekoittaa bodariseuran verkkareiden tekstin värit sormituntumalla.

"Tuhanteen paitaan joku logo, ei se ole kovin mielenkiintoista. Kiinnostavaa on värien ja muun suunnittelu."

Henkan mukaan maanantait eivät ole yhtään helpompia kuin ennen, vaikka nyt hänellä on oma yritys, oma työtila ja kivat näköalat joelle.

Koneiden hyrinä ja kolina tunkeutuu hermoihin yksitoikkoisen uuvuttavana, siihen voisi melkein nukahtaa. Mutta jos nukahtaa, voi menettää työpaikkansa, ja jos menettää paikkansa, voi menettää koko elämänsä.

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

Tai ehkä sittenkin. Aamulla voi keittää ensin kahvia, lukea lehteä sohvalla ja suunnitella maanantaitaan rauhassa.

Naisten kuntovitonon olisi aika hyvä tilaus.

(Talonmies) jotenkin se harmittaa, että ei nähä mitä mahdollisuuksia paikalla on. ei nähdä miten hyvin se toimii

tällä on värikäs historia, monta eri omistajaa, mutta työtä on tehty aina. sitäkin voi tietysti arvostella tällasta tehtaan romantisoitua, kun toisille tämä on ollut raa'an työn paikka. että ei voi ymmärtää hikeä ja väsymystä jos ei oo sitä itte kokenu

mun mielestä nää ihmiset kuitenkin ymmärtää sen historian ja arvostaa sitä. aika on erilainen ja ihmiset ovat erilaisia, mutta rakennus ei jää kuoreksi, sillä on sisältö

Elvytys (revitalisointi)

Yleensä alueen tai rakennuksen toiminnan virkistäminen. Erikoisesti uuden, luontevan käyttötarkoituksen löytäminen olemalle ympäristölle tai yksittäiselle rakennukselle.

(Rakennussuojelun perusteet I)

Baletin puolella harjoitellaan argentiinalaisen tangon iltaa. Raija ohjaa Annaa ja Urmasta tanssimaan yötä rantakuppilassa.

"Ole tyrannosaurus rex!"

"Tämä ei ole estradi, tule lähemmäksi."

"Nouse korkeammalle!"

(Talonmies) tää on ihmisille samalla kertaa sekä historian että tämän hetken paikka. tällä on siis paljon merkitystä menneisyyden ja nyt tämän päivän kannalta. erilaista merkitystä, mutta yhtä tärkeitä...mutta niinpä se on ympäri Suomea, ei tää ole ainut paikka uhattuna

Kerran koneet joka tapauksessa valloittavat maailman niin tarkoin, että tehtaas tuottavat ilman työmiehiä, että laivoja ja lentokoneita ohjataan radioaalloilla, että maanviljelijä ei tarvitse avukseen renkiä eikä piikaa. Silloin on työväenluokka täyttänyt tehtävänsä maailmanhistoriassa ja sen on aika poistua näyttämöltä.

Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)

Tässä tehdas jakaantuu Pyynikiksi, Lutakoksi ja Manillaksi

HALLI
Manilla, Turku

Vanhin osa, kivinen polttimo, on rakennettu 1866. Erinomaisesta punssistaan tunnettu höyrypolttimo lopetti toimintansa 1910-luvulla. Vuoteen 1929 tiloissa toimi remmitehdas ja 1980-luvun loppupuolelle saakka köysitehdas.

1990-luvun alusta rakennuksessa on toiminut Aurinkobaletti. Osa tiloista on vuokrattu bändeille, taiteilijoille ja silkkipainolle.

Manillan rakennukset säilyvät pitkän ja monimutkaisen kiistan jälkeen. Tehtaan tulevista käyttäjistä ei vielä ole varmuutta.

"On helppoa vedota siihen, että kaupungin on oltava kulttuurimyönteinen. Tässä ei kuitenkaan ollut kyse kulttuurimäärärahoista", sanoo kaupungin toimistoarkkitehti.

"Manilla säilyy kyllä. Asemakaavaa ei kuitenkaan ole muutettu, enkä minä ainakaan pane tikkua ristiin sen muuttamiseksi."

SAMMIO, AULA
Pyynikin Panimo, Tampere

Pyynikin Panimon vanhimmat osat on rakennettu 1897. Tehtaan tuotanto loppui 1992. Kiinteistössä toimii mm. kampaamo, hieromo ja leipomo. Tiloissa on myös kotitalousoppilaitoksen luokkia sekä taiteilijoiden työhuoneita. Osa rakennuksista on määrätty suojeltaviksi, muulle tonttialalle on suunniteltu kerrostaloja.

Vuonna 1925 valmistunutta konttorirakennusta (AULA) suunnitellaan purettavaksi. Tilalle rakennettaisiin parkkipaikka.

HUONE
Tanssisali Lutakko, Jyväskylä

Lutakko on rakennettu 1949 Osuuskauppa Mäki-Matin leipätehtaaksi ja keskusvarastoksi. Nyt tiloissa toimii Jyväskylän elävän musiikin yhdistys. Siellä on myös suosittu 300 ihmistä vetävä tanssisali, taiteilijoiden työhuoneita, bändien tiloja ja autokorjaamo.

Lutakko puretaan. Tilalle on kaavoitettu parkkialue.

Kaupungin kaavoitusteknikon mukaan aikataulusta ei vielä ole tietoa. "Nyt kun Nokia on kiinnostunut Jyväskylästä, muutkin yritykset kiinnostuvat. Se tietenkä nopeuttaa suunnitelmien etenemistä."

Lopussa erillisenä tekstinä asiaa tehtaiden suojelusta, muutama esimerkki jne.

Liite 6. Elämysosan tekstin ensimmäinen versio

ALKU

Vanha tehdas sai purkutuomion.

taiteilijat
pienyrittäjät
tanssijat
musiikin tekijät

Kaavoitettu tiilimurskaksi.

SAMMIO

paikka = eletty tila

tehdas oli arvokas kone ***tämä teksti näkyvässä, siitä pääsee sitaattiin***

On erittäin todennäköistä, että tehdas olisi jotenkin käynyt ilman minuakin, sillä kukaan ei ole korvaamaton. Minä siis en ollut millään tavoin tärkeä tehtaalle. Mutta tehdas oli minulle. Tehdas ylipäänsä.

Väinö Linna

(Yhdyslanka-lehti 1961, kirjassa Me Finlaysonilaiset)

ne siirsivät tuotannon

työläiset

(taloudelliset tosiseikat)

Tehtaasta tuli joutomaata.

Sammioista humauttaa valoa.

Teollinen glamour

Polkkatukkaisen sormeen ilmestyy sideharsoa.

Asuste?

Tapaturma pukuhuoneessa - veriviiruja varpaassa.

kuumuus teki ilman tunkkaiseksi ***tästä sitaattiin***

Yks Alavan Hilja, kun ei niitä koneita olis saanu käydessä putsata, niin hän putsas ja hänen jäi kätensä sinne ja meni kaikki sormet paitsi peukalo jäi.

Aili Lindevall

(Me Finlaysonilaiset)

Puvustettu tila.

Näytön paikka.

Punainen tiili on sitkeää. Se kesti ajan

muutoksen.

rakennemuutos = taantumuskehitys

Talonmies pysäytti kellon, kun tehdas suljettiin.

Rakennus oli entisellään. Vain ihmiset ja äänet olivat kadonneet.

Uudet tulivat vähitellen.

taiteilijat
pienyrittäjät
tanssijat
musiikin tekijät

Tulivat käskemättä.

Heitä ei siis tarvitse ottaa huomioon.

AULA

vanhan kuparin kauneus

Tehty työtä varten, ei koristeeksi.

rapistunut teollinen

patina

hiljaisuus

Vaatesuunnittelija saa idean seinän lohkeamasta.

Sanna

vaatesuunnittelija

Mustalla tussilla vaatteita.

Yksinkertaisia viivoja

polvihousuja, suuret napit

silityksestä lämpimän kankaan tuoksu

Saman pöydän takaa sai joskus palkkapusseja.

Muotinäytöstä edeltävän yön Sanna ompeli neppareita.

Pojat hakivat finnivoidetta maskeeraajalta.

koneiden meteli hiljensi ajatukset *tästä sitaattiin*****

Ja se oli se tehtaan pilli, se aina määräs tunnit ja ajat.

Hellä Andelin

(Me Finlaysonilaiset)

Sanna ja Kristiina tekivät muotinäytöksen kuin Mary Quant ja Vidal Sassoon 60-luvulla.

Samanhenkiset ihmiset ja paikan henki.

Henget, Sanna sanoo.

tehtaus = sitkeä tiili

Jos tehdas puretaan, he etsivät toisen teollisuustilan.

ostoskeskusmaisuuksien lamaannuttaa

Mutta vanhaa on turha säilyttää. Se on pelkkä julkisivu, sanovat päättäjät kaupunkilaisille keskustelutilaisuudessa.

HUONE

Tehdas on yhteisö. Omilla ehdoillaan.

Bändille työpaikka, toinen koti.

Kohtauspaikka.

Sekasortoinen.

tupakan haju seinissä

Ei liian siisti.

pöly syttyi helposti palamaan *tästä sitaattiin*****

Kulmala tuli Finlaysonille nälkävuonna 1866...Eläkkeelle jäädessään hän oli pahasti tomukeuhko ja kankea liikkumaan.

*Erkki Järvensivu
(Me Finlaysonilaiset)*

Manne
laulaja

Paraxism

Raskasta musiikkia, ei niin raskasta kuin aiemmin.

metallia

Piti aikuistua.

Viime keikasta jäi käteen satanen.

omakustanne

Studiossa putoaa niin korkealta

on juostava kiekkaa ulkona karjumassa

Pitää olla desimaalin parempi.

ei ole paikkaa, mihin mennä, jos ne purkavat tehtaan

Tehtaan tanssisali on suosittu.

Mutta paikka tarvitaan tyhjäksi. (taloudelliset tosiseikat)

Asia on päätetty.

Taiteilijat keräävät adressia.

mestarin sana oli laki

Kansalaissodan aikana oli laitos tietenkin ollut suljettuna, mutta nyt aloiteltiin taas töitä vähän kerrassaan...Yritettiin taas rakentaa, mitä oli tullut rikotuksi.

*Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)*

massatuotanto = modernin kohtalo

HALLI

hyvä tila

Akustiikka.

Inspiroiva nuhruisuus.

Raija ohjaa Annaa ja Urmasta tanssimaan yötä rantakuppilassa.

argentiinalainen tango

Mutta tehdas on liian kallis.

jälkiteollinen yhteiskunta = kesytetty kone

työpäivän päätyttyä tehtaan portilla oli tungos

Kerran koneet joka tapauksessa valloittavat maailman niin tarkoin, että tehtaas tuottavat ilman työmiehiä...Silloin on työväenluokka täyttänyt tehtävänsä maailmanhistoriassa ja sen on aika poistua näyttämöltä.

*Toivo Pekkanen
(Tehtaan varjossa)*

ULOS

Sama kaikkialla.

Sammio, Aula
Pyynikin Panimo, oluttehdas
Tampere

Konttorirakennus puretaan kerrostalon tieltä.

Huone
Tanssisali Lutakko, leipomo
Jyväskylä

Kaavoitettu pysäköintialueeksi.

Halli
Manilla, viinatehdas, köysitehdas
Turku

Säilyy. Tulevasta käytöstä ei ole päätöstä.

Suomessa on jäljellä pari sataa teollisuusrakennusta, joissa on osia viime vuosisadalta.

Nykyisin teollistakin suojellaan.

Arkkitehtuuri

tai raha

eivät ole ainoat arvon perusteet.

Kulttuurihistoria, työn historia, nykypäivän ihmisten eletyt tilat ovat arvokkaita.

